

KIKO ȘI MÂNA

Manual de instruire a formatorilor

**Educatori protectori,
copii protejați:**

**Pregătire preșcolară pentru
prevenirea abuzului sexual
asupra copiilor**

www.coe.int/children

Construirea unei Europe
pentru și cu copii

MINISTERUL
EDUCAȚIEI, CULTURII
ȘI CERCETĂRII

KIKO ȘI MÂNA

MANUAL DE INSTRUIRE A FORMATORILOR

**Educatori protectori, copii protejați:
Pregătire preșcolară pentru prevenirea
abuzului sexual asupra copiilor**

Autori:

F. Javier Romeo-Biedma
și Pepa Horno
(Espirales Consultoría de Infancia)

Ediția engleză:

*KIKO AND THE HAND. Training for Trainers Manual.
Protective Teachers, Protected Children: Preschool
Training to Prevent Child Sexual Abuse*

*Opiniile exprimate în prezentul document reprezintă
responsabilitatea autorului și nu reflectă neapărat
punctele de vedere ale Consiliului European.*

Toate drepturile rezervate. Nicio secțiune a prezentei publicații nu poate fi tradusă, reprodusă sau diseminată, în nicio formă sau prin niciun mijloc, electronic (Internet, etc.) sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau alte sisteme de stocare sau extragere de informații, fără consimțământul prealabil scris al Direcției pentru Comunicare (F-67075 Strasbourg Cedex sau publishing@coe.int).

Toate cererile legate de reproducerea sau traducerea integrală sau parțială a prezentului document vor fi adresate către Direcția pentru Comunicare. Toate celelalte corespondențe legate de această publicație trebuie adresate Diviziei pentru drepturile copilului; children@coe.int.

Autori:

F. Javier Romeo-Biedma și Pepa Horno
(Espirales Consultoría de Infancia) –
Consultanți internaționali ai Consiliului European

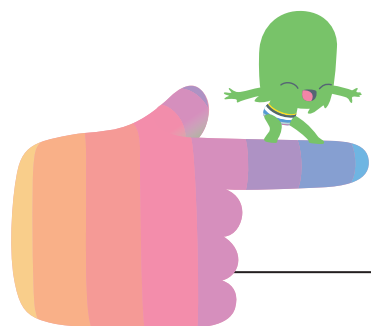
Design: Angela Ivanesi
Machetă: Foxtrot SRL
Ilustrații: Punga

© Consiliul European, martie 2021

Prezentul manual a fost elaborat în cadrul proiectului Consiliului European „ Protecția copiilor împotriva exploatarei sexuale și a abuzurilor sexuale în Republica Moldova ” și tradus în limba română în cadrul proiectului „ Combaterea violenței împotriva copiilor în Republica Moldova ”.

Versiunea română a fost aprobată de către Ministerul Educației, Culturii și Cercetării.

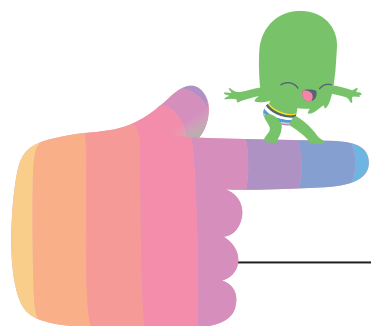
Macheta prezentului manual a fost elaborată în cadrul proiectului Consiliului European „ Combaterea violenței împotriva copiilor în Republica Moldova ”.

Cuprins

PREFAȚĂ	5
MULȚUMIRI	7
1. INTRODUCERE: CARE ESTE SCOPUL UNUI MANUAL DE INSTRUIRE A SPECIALIȘTILOR PENTRU PREVENIREA ABUZULUI SEXUAL ASUPRA COPIILOR?	9
1.1. Informații despre liniile directe	9
1.2. Abuzul sexual asupra copiilor: o problemă ascunsă	9
1.3. Prevenirea abuzului sexual asupra copiilor: o responsabilitate profesională	11
1.4. Formare experiențială: spre conștientizare profundă	11
1.5. Modul de utilizare a prezentului manual	12
2. CE ÎNSEAMNĂ ABUZUL SEXUAL ASUPRA COPIILOR?	13
2.1. Definierea abuzului sexual asupra copiilor	13
2.1.1. Convenția Lanzarote: un instrument internațional pentru definirea abuzului sexual asupra copiilor	13
2.1.2. Abuzul sexual asupra copiilor ca formă de violență împotriva copiilor	15
2.1.3. Cine poate deveni victimă a abuzului sexual în copilărie?	16
2.1.4. Care sunt potențialii agresori care comit abuzul sexual asupra copiilor?	17
2.2. Tipuri de violență sexuală asupra copiilor	18
2.2.1. Forme ale abuzului sexual asupra copiilor	18
2.2.2. Exploatarea sexuală a copiilor	19
2.2.3. Abuzul și exploatarea sexuală a copiilor în mediul online	21
3. SEMNE CARE TREC NEOBSERVATE: CARE SUNT CONSECINȚELE ABUZULUI SEXUAL ASUPRA COPIILOR ȘI CARE ESTE MODUL DE IDENTIFICARE A ACESTUIA?	23
3.1. Elemente-cheie pentru identificarea abuzului sexual asupra copiilor	23
3.1.1. Implicarea adulților ca o premisă pentru identificare	23
3.1.2. Principalele resurse pentru identificarea abuzului sexual asupra copiilor	23
3.1.3. Dezvăluirea: răspunsuri adecvate și neadecvate	25
3.2. Consecințele abuzului asupra dezvoltării: indicatori ai abuzului sexual asupra copiilor	27
3.2.1. Indicatori fizici	27
3.2.2. Indicatori psihosomatici	28
3.2.3. Indicatori emoționali	29
3.2.4. Indicatori cognitivi	30

3.2.5. Indicatori comportamentali	31
3.2.6. Indicatori sexuali	32
3.2.7. Indicatori sociali și relaționali	33
3.3. Uitarea în scopul supraviețuirii: disocierea în cazul abuzului sexual asupra copiilor	34
4. KIKO ȘI MÂNA ÎN ACȚIUNE: INSTRUIRE PAS-CU-PAS PENTRU EDUCATORI	37
4.1. Elemente esențiale pentru pregătirea educatorilor	37
4.1.1. Stabilirea obiectivelor instruirii	37
4.1.2. Cadrul metodologic: abordare experiențială	38
4.2. Pregătire pas-cu-pas în două zile	39
5. SENSIBILIZAREA PROFESIONIȘTILOR: ACTIVITĂȚI CU EDUCATORII SAU ALTE CADRE DIDACTICE	44
5.1. Activitatea 1: O introducere experiențială	44
5.2. Activitatea 2: Ce ne spune experiența despre trecutul nostru	46
5.3. Activitatea 3: Mituri și realități despre abuzul sexual asupra copiilor	49
5.4. Activitatea 4: Identificare (i): consecințe și indicatori ai abuzului sexual asupra copiilor	53
5.5. Activitatea 5: Identificare (ii): comunicarea indicatorilor abuzului sexual asupra copiilor în Republica Moldova	55
5.6. Activitatea 6: Identificare (iii): răspunsuri adecvate și neadecvate	55
5.7. Activitatea 7: Facilitarea sesiunilor cu copiii	58
5.8. Activitatea 8: Instituțiile de educație timpurie în calitate de aliați – pregătirea implementării sesiunilor	59
5.9. Activitatea 9: Părinții și familiile în calitate de aliați – pregătirea implementării sesiunilor	61
6. KIKO ȘI MÂNA ÎN SALA DE STUDII: SESIUNI CU COPIII	63
6.1. Sesiunea 1: Prezentarea Kiko și Mâna	64
6.2. Sesiunea 2: „Dragoste bună” și „dragoste rea”	66
6.3. Sesiunea 3: Încredere și secrete	68
6.4. Sesiunea 4: Solicitarea ajutorului	70
6.5. Sesiunea 5: „Ce am învățat de la Kiko și Mâna” – Sesiune comună cu părinții	72
7. CONCLUZII: ASIGURAREA PROTECȚIEI	74
8. REFERINȚE	75
8.1. Publicații	75
8.2. Resurse internet: site-uri web și materiale video	76

Prefață

Abuzul sexual asupra copiilor reprezintă o amenințare la bunăstarea copiilor, în special a celor de vârstă preșcolară, care sunt mult mai vulnerabili. Această amenințare devine tot mai pregnantă atât la nivel internațional, cât și național, de aceea sunt necesare măsuri urgente la toate nivelele și în toate sistemele care interacționează cu copiii. În contextul dat, elaborarea manualului de instruire a formatorilor „Kiko și Mâna. Educatori protectori, copii protejați: pregătire preșcolară pentru prevenirea abuzurilor sexuale asupra copiilor” trebuie privită ca una din măsurile necesare întreprinse în contextul celor existente la nivelul întregului sistem de protecție a copilului față de abuzurile sexuale.

Această lucrare reprezintă o incursiune detaliată și clară în noțiunea și aspectele definitorii ale abuzului sexual asupra copiilor de vârstă preșcolară: particularitățile victimei și a potențialilor agresori, modalitățile de identificare a unor astfel de cazuri, precum și consecințele abuzului sexual asupra copiilor. Totodată, este de apreciat că manualul vine cu o abordare inedită în ceea ce privește metodologia de lucru cu educatorii / cadrele didactice prin metoda experiențială. Activitățile experiențiale cu certitudine pot fi considerate ca fiind printre cele mai eficiente instrumente de predare și învățare, deoarece determină schimbări în modul de judecare și reflecție cu privire la cazurile de abuz trăite de către educator și, prin urmare, sunt îmbunătățite abilitățile acestuia nu doar în a aprecia faptele, dar și de a se ghida în acțiunile care urmează a fi întreprinse în cazul abuzurilor sexuale asupra copiilor.

Conținutul manualului include numeroase activități cu educatorii, inclusiv studii de caz care reflectă diferite situații de potențial abuz asupra copiilor. Toate acestea reprezintă o ghidare eficientă a educatorilor în determinarea semnelor de abuz sexual asupra copiilor, precum și a factorilor de risc care ar putea genera astfel de cazuri. Totodată, manualul oferă mai multe exerciții practice pentru a fi aplicate de către educatori în cadrul sesiunilor cu copiii în vederea prevenirii abuzului sexual.

Este de apreciat că autorii manualului au abordat subiectul abuzului sexual asupra copiilor, care este unul foarte sensibil și dureros, într-o manieră profesionistă și obiectivă pe tot parcursul textului, fără a-l îngreuna sau a-l face dificil ori incomod.

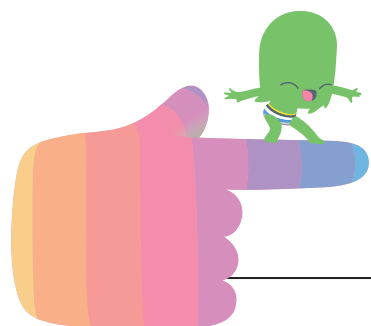
Cert este, că acest manual reprezintă o resursă teoretică și practică consistentă în vederea prevenirii și identificării cazurilor de abuz sexual asupra copiilor de vârstă preșcolară. În acest fel, manualul, cu siguranță, va contribui la asigurarea protecției copilului împotriva unor astfel de riscuri și identificarea cazurilor deja comise.

Ministerul Educației, Culturii și Cercetării aprobă suportul didactic „Kiko și Mâna. Manual de instruire a formatorilor. Educatori protectori, copii protejați: pregătire preșcolară pentru prevenirea abuzurilor sexuale asupra copiilor” pentru editare și diseminare în instituțiile de educație timpurie din Republica Moldova.

Natalia Grîu

*Secretar de Stat,
Ministerul Educației, Culturii și Cercetării
din Republica Moldova*

Mulțumiri

Manualul Kiko și Mâna, adresat instruirii formatorilor cadrelor didactice din învățământul preșcolar, a fost elaborat sub auspiciile Diviziei pentru drepturile copilului a Consiliului Europei în cadrul proiectului Consiliului Europei privind Protejarea copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzului sexual în Republica Moldova (2018–2020).

În elaborarea prezentului manual, multe persoane și mulți profesioniști din statele membre ale Consiliului Europei au colaborat cu Divizia pentru drepturile copilului. Scopul a fost identificarea, colectarea și armonizarea bunelor practici la nivel european, precum și testarea manualului și a metodologiei de instruire în contextul Republicii Moldova, unde cadrele didactice din instituțiile de educație timpurie au beneficiat anterior de pregătire în acest domeniu.¹

Consiliul Europei dorește să mulțumească, de asemenea, tuturor cadrelor didactice, care au participat la sesiunile de instruire pilot organizate în luna octombrie 2019 și ianuarie 2020 în Chișinău, în Republica Moldova, pentru contribuția acestora la elaborarea conceptului.

Adresăm mulțumiri speciale experților **F. Javier Romeo-Biedma** și **Pepa Horno**, care au participat la elaborarea prezentului manual prin bogata lor experiență și prin devotamentul față de promovarea drepturilor copiilor la nivelul statelor membre ale Consiliului Europei și nu numai. F. Javier Romeo-Biedma este psiholog și consultant în domeniul protecției copiilor. Având o experiență de peste douăzeci de ani în sectorul social și cooperare, acesta a activat drept funcționar social internațional și educator în Maroc și Mauritania, în calitate de mediator inter-cultural cu adolescenții aflați în situații de risc social și în calitate de consultant pentru instituții publice și private din Spania, America Latină, Europa și Maghreb.

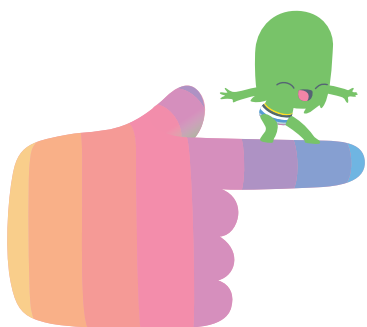
Pepa Horno este psiholog și consultant pe probleme legate de copilărie, afectivitate și protecție. Timp de peste douăzeci de ani, dânsa a coordonat campaniile naționale și internaționale pentru prevenirea și eradicarea violenței împotriva copiilor, în special a pedepselor fizice și psihologice, a abuzului și exploatării sexuale a copiilor. Ea a organizat sesiuni de pregătire și a elaborat evaluări profesionale pentru programe de intervenție în peste 20 de țări din America Latină, Asia de Sud și de Sud-Est, Europa și Maghreb.

Din anul 2009, ei au lucrat în cadrul Espirales Consultoria de Infancia – o societate internațională de consultanță specializată în protecția copilului, cu sediul central în Spania, pe care au înființat-o împreună. Ei au realizat mai multe cercetări la nivel național și internațional, oferă cursuri de instruire evaluare și supervizare, prin utilizarea unei abordări bazate pe drepturile copilului și protecția copilului. Ambii autori au colaborat la lansarea campaniei Consiliului Europei *Kiko și Mâna* la nivel global (2010) și în Spania (2010–11), Italia (Pepa Horno) și Tunisia (F. Javier Romeo-Biedma).

De asemenea, Consiliul Europei dorește să mulțumească omologilor din Moldova, **Daniela Simboteanu**, **Parascovia Topada** și **Maria Vrânceanu**. Daniela Simboteanu, psiholog, cercetător, Președinta Centrului Național de Prevenire a Abuzului față de Copii din Republica Moldova, cu o experiență de 25 ani în domeniul promovării drepturilor copilului și cel al protecției copiilor de violență, implicată în calitate de consultant în elaborarea de politici și strategii în domeniul protecției copilului și prevenirii violenței în familie, autor al ghidurilor, metodologiilor și curriculumelor de instruire adresate profesioniștilor și părinților, autoarea conceptului mecanismului intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, sesizarea, asistența și monitorizarea

1 Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii din Republica Moldova (CNPAC) a implementat programul de formare pentru prevenirea abuzului sexual împotriva copiilor – „Copii în siguranță”, adresat cadrelor didactice din instituțiile de educație timpurie.

copiilor victime și potențialelor victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului de copii, profesor la catedra de Psihologie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Republicii Moldova. Parascovia Topada este psiholog-psihoterapeut cu experiență în asistența copiilor victime ale violenței, inclusiv a abuzului sexual, coordonatoare a programului de prevenire a abuzului împotriva copiilor din cadrul Centrului Național de Prevenire a Abuzului față de Copii din Republica Moldova. De asemenea, ea este cercetător în domeniul aspectelor psiho-emoționale de identitate ale copiilor care au fost expuși abuzului sexual în cadrul cercului de încredere. Ambele au colaborat la lansarea campaniei Consiliului Europei Kiko și Mâna („Aici nu se pune mâna”) în Republica Moldova (2015). Maria Vrânceanu, psiholog, cercetător, cu o experiență de peste 35 ani în domeniul educației timpurii, experiență de lucru în calitate de consultant național, inclusiv 10 ani în societatea civilă, momentan este consultant principal în Ministerul Educației, Culturii și Cercetării din Republica Moldova. Este autor a peste 200 de documente de politică educațională, suporturi metodologice pentru educatori, învățători, profesori și părinți, formator național și mentor în problematicile educației centrate pe copil, educației bazate pe deprinderi de viață, educației incluzive și educației parentale.

1. Introducere: care este scopul unui manual de instruire a specialiștilor pentru prevenirea abuzului sexual asupra copiilor?

1.1. INFORMAȚII DESPRE LINIILE DIRECTOARE

Scopul prezentului manual este să ofere cadrelor didactice și specialiștilor care lucrează cu copiii cu vârste între 3 și 6 ani cunoștințe, competențe și atitudini necesare pentru organizarea activităților de instruire în domeniul prevenirii abuzului sexual asupra copiilor. În acest scop, ei trebuie să dețină cunoștințe aprofundate cu privire la fenomenul abuzului sexual asupra copiilor.

Este dificil de acceptat conceptul de abuz sexual al copiilor. Noi toți am vrea să credem că micuții își păstrează inocența pe întreaga perioadă a copilăriei și că nu li se întâmplă nimic rău, însă realitatea este diferită. Abuzul sexual asupra copiilor se întâmplă mult mai des decât credem și rămâne a fi o problemă ascunsă, sub-reportată, subestimată și ignorată. Astfel, e necesar de incorporat în activitățile practice adresare adulților și copiilor exerciții care sensibilizează față de acest fenomen. Intenția urmărită de acest manual este de a oferi persoanelor care lucrează cu copiii, atât prin activități practice, cât și prin informații teoretice, instrumente necesare pentru obținerea cunoștințelor generale privind abuzul sexual asupra copiilor, diverse forme ale acestuia, consecințe și indicatori, astfel încât aceștia să aibă o înțelegere clară a fenomenului și să poată oferi protecție copiilor aflați în responsabilitatea lor.

1.2. ABUZUL SEXUAL ASUPRA COPIILOR: O PROBLEMĂ ASCUNSĂ

În conformitate cu estimările Consiliului Europei, abuzul sexual asupra copiilor afectează unul din cinci copii din Europa. Cu toate acestea, el reprezintă un subiect sensibil în majoritatea societăților și este dificil de abordat. Miturile și tabu-urile legate de sexualitate sunt des întâlnite în toate culturile, în special cele legate de copii, iar abuzul sexual asupra copiilor rămâne o problemă ascunsă: populația este reticentă în a discuta aceste probleme și nu vrea să se gândească la ele, deoarece sunt tulburătoare. Ei nu pot înțelege modul în care cineva poate abuza de un copil. Cu toate acestea, abuzurile au loc – mai des decât credem, observăm sau identificăm.

În copilăria timpurie, atunci când copiii nu dețin încă controlul asupra vocabularului necesar pentru descrierea tuturor experiențelor lor și când rareori primesc educație sexuală, abuzul sexual asupra copiilor rămâne adesea nedeclarat. Abuzul sexual are loc, deseori, în medii considerate sigure pentru copii: acasă, la școală, în locurile de joacă și în comunitățile lor. Acesta are loc, adesea, în contextul unei relații de încredere (cu adulți care îi au în grijă, ca de exemplu, membrii familiei, învățători, instructori sau educatori, sau cu alți copii de aceeași vârstă sau de vârstă diferită), atunci când afecțiunea și puterea autorității sunt utilizate împotriva copiilor, prin manipulare și prin menținerea unor secrete nesănătoase, astfel încât copiii pot fi deseori conștienți că ceva nu este în regulă, însă vor găsi cuvintele pentru descrierea situației date mulți ani mai târziu. Astfel, copiii trebuie să știe ce înseamnă abuzul sexual (chiar dacă nu cunosc terminologia specifică), cum poate fi recunoscut (prin emoțiile și senzațiile lor) și cum să solicite asistență atunci când sunt supuși unor astfel de experiențe. Adulții, care intră în

contact cu acești copii, sunt responsabili să acționeze și să aibă formate competențele necesare pentru prevenirea, identificarea și întreprinderea de măsuri, atunci când suspectează un caz de abuz sexual asupra copiilor.

În anul 2007, Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatarei sexuale și abuzului sexual (Convenția Lanzarote) a stabilit standarde internaționale aplicabile tuturor țărilor care prevăd nu doar urmărirea penală a acestor infracțiuni, ci și obligația legală de a asigura pentru copiii de toate vârstele prevenire și educație sexuală.

În anul 2010, Consiliul Europei a lansat Campania „Unul din Cinci”, care a reprezentat un reper internațional pentru protecția copiilor, în special împotriva abuzului sexual asupra acestora. Cu ajutorul personajelor sale colorate, Kiko și Mâna, și mesajelor sale scurte, dar puternice, campania a fost tradusă în zeci de limbi și utilizată global la nivel local, regional și național. Vizând, în special, copiii cu vârste între 3 și 6 ani, această campanie prezintă o metodă de lucru cu aceștia, care este eficientă împotriva abuzului sexual și care asigură securitatea emoțională. În cadrul acestei campanii, au fost puse la dispoziția specialiștilor și a publicului larg mai multe publicații.²

Mai multe țări și-au schimbat legislația pentru a asigura conformitatea cu prevederile Convenției Lanzarote și au fost implementate programe importante pentru protecția copiilor. Cu toate acestea, abuzurile sexuale asupra copiilor au loc, de obicei, în afara conștientizării publice, separat de știrile ocazionale, care oferă doar o viziune segmentară asupra acestui fenomen, atât de răspândit pe scară largă.

Abuzul sexual asupra copilului poate afecta dezvoltarea unei persoane la toate nivelurile – fizic, psihologic, sexual și social – și poate produce daune grave, de la cele fizice până la cele fiziologice, unele dintre acestea fiind ireversibile sau putând conduce chiar la deces. În plus, abuzul sexual asupra copiilor reprezintă o încălcare evidentă a drepturilor omului în raport cu copiii. Astfel, este imperativ, din punct de vedere etic – în plus față de a reprezenta o obligație a statelor care au ratificat Convenția Lanzarote – să se implementeze programe care contribuie la prevenirea, identificarea și răspunsul la această problemă, astfel încât copiii să fie în siguranță și să se poată dezvolta la întregul lor potențial.

ABUZUL SEXUAL ASUPRA COPIILOR ȘI TINERILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA: STATISTICI

- În Moldova, 14% de fete + 5% de băieți cu vârsta cuprinsă între 13 și 18 ani, au fost supuși violenței sexuale până la vârsta de 18 ani.
- În Moldova, 26% de fete + 35% de băieți cu vârsta cuprinsă între 13 și 18 ani, au fost supuși violenței fizice până la vârsta de 18 ani.
- În Moldova, 24% de fete + 51% de băieți cu vârsta cuprinsă între 13 și 18 ani, au fost supuși violenței sexuale până la vârsta de 18 ani de către un prieten.
- În Moldova, fetele se confruntă cu riscuri deosebit de mari de violență sexuală, adesea cu consecințe devastatoare.
- În Moldova, doar 4% de fete + 1% de băieții cu vârsta cuprinsă între 13 și 18 ani, care au fost supuși violenței sexual, au primit serviciile necesare.³

Statistici privind prevalența abuzului sexual asupra copiilor cu vârsta de până la 7 ani în Republica Moldova nu există.

2 Consiliul Europei (2010), Protecting children from sexual violence: a comprehensive approach, Strasbourg: Consiliul Europei, disponibil la www.coe.int/t/dg3/children/1in5/WhatWeKnow/Publication_en.asp

3 Sondaj privind violența împotriva copiilor și tinerilor în Republica Moldova, 2019. Grupul-țintă – copii și tineri cu vârsta cuprinsă între 13 și 18 ani, disponibil la https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/08/OIM_MoldovaVACS2019_RO_interactive.pdf

1.3. PREVENIREA ABUZULUI SEXUAL ASUPRA COPIILOR: O RESPONSABILITATE PROFESIONALĂ

Majoritatea legislațiilor naționale includ obligația legală a adulților de a raporta toate formele de violență împotriva copiilor și de a oferi asistență pentru copii în orice context în care aceștia sunt supuși actelor de violență. Raportarea cazurilor de abuz sexual asupra copiilor este obligatorie în legislația din mai multe țări. Profesioniștii care lucrează direct cu copiii au responsabilitatea suplimentară de a garanta un mediu sigur și protector în care drepturile copilului sunt respectate și în care se asigură dezvoltarea lor optimă. Aceste medii sigure și protectoare presupun sisteme de prevenire, identificare și intervenție în toate cazurile de violență împotriva copiilor, inclusiv cazurile de abuz sexual.

Școlile, instituțiile de educație timpurie trebuie să reprezinte medii sigure în care copiii pot învăța. Un copil, care trăiește cu frică, sentiment de vinovăție sau îngrijorare, nu va putea învăța. Astfel, educatorii și alte cadre didactice trebuie să se asigure că micuții știu cum să discute despre abuzul sexual, în cazul în care sunt supuși acestuia, că au persoane de încredere, care îi pot susține și proteja. Instituțiile educaționale trebuie să învețe copiii să recunoască situațiile potențial periculoase și cum să solicite ajutor. Cu toate acestea, universitățile și colegiile pedagogice rareori includ programe de instruire complete cu privire la prevenirea și identificarea abuzului sexual asupra copiilor, în ciuda prevalenței fenomenului.

Grădinițele reprezintă punctele de intrare a copiilor în viața socială în afara familiilor lor, în cadrul căreia cunosc alți copii și adulți, care au un comportament diferit față de cel al fraților/surorilor și părinților/îngrijitorilor lor, și care au relații diferite cu ei în calitate de colegi, educatori, alți specialiști (cadru didactic de sprijin, psiholog, psihopedagog, conducător muzical etc.). Grădinița reprezintă o experiență care va afecta modul în care copiii percep procesul de educație (drept oportunitate sau povară) și școala (ca ceva de care să te bucuri sau un loc de suferință, teamă sau chiar ceva de evitat). Educatorii din grădiniță pot inspira copiilor ideea că învățarea poate reprezenta o activitate plăcută sau îi pot face să respingă orice are legătură cu activitatea de învățare. Educatorii au obligația profesională de a se asigura că discipolii lor se simt în siguranță (la grădiniță, acasă, în orice alt mediu), în special la această etapă esențială pentru dezvoltarea lor.

Acest manual pune la dispoziția cadrelor didactice, care lucrează cu copiii cu vârstele cuprinse între 3 și 6 ani, un instrument practic pentru desfășurarea unor sesiuni convingătoare, dar pe un ton blând, redate într-un mod clar, dar și temperat, caracterizate prin profunzime și, totuși, ușor de asimilat. Educatorii mai experimentați vor organiza activități, bazându-se pe propria experiență, pe când educatorii începători vor aplica tehnicile pe care le-au învățat în procesul de instruire, respectând prevederile privind responsabilitatea profesională referitor la asigurarea unui mediu sigur și protector pentru copii.

1.4. FORMARE EXPERIENȚIALĂ: SPRE CONȘTIENȚIZARE PROFUNDĂ

Conceptul de abuz sexual asupra copiilor este atât de tulburător pentru majoritatea adulților, încât aceștia preferă să nu se gândească la el. Cu toate acestea, evitarea gândurilor sau discuțiilor despre abuzul sexual al copiilor nu conduce la eradicarea fenomenului, ci mai degrabă încurajează păstrarea caracterului secret al acestor relații dăunătoare. Pentru a opri abuzurile sexuale asupra copiilor, adulții ar trebui să fie capabili să se angajeze într-o manieră constructivă în educația afectivă și sexuală a copiilor. Însă majoritatea adulților nu au beneficiat ei înșiși de o astfel de educație. Este esențial ca adulții să abordeze problema prevenirii abuzului sexual asupra copiilor dintr-o perspectivă experiențială,⁴ deoarece doar atunci vor putea să ofere un mediu sigur pentru educație afectivă și sexuală.

4 Horno, P. (2011), „Training professionals – An essential strategy for eradicating child sexual abuse”, *Consiliul European, Protecting children from sexual violence: a comprehensive approach* (pp. 143–51), Strasbourg: Consiliul European, disponibil la www.coe.int/t/dg3/children/1in5/Source/PublicationSexualViolence/Horno.pdf

Trainingul prezentat în acest manual este organizat în jurul reflecțiilor asupra experiențelor personale (asociate cu violența sau abuzul de putere), urmat de cadrul conceptual. Astfel, fiecare profesionist, pornind de la înțelegerea propriilor probleme, conștientizându-le, trece la abordarea subiectelor dificile, precum este violența și abuzul sexual asupra copiilor. Ei trebuie să fie capabili să integreze conceptele, ideile și experiențele în propria abordare, care, în acest mod, va fi bazată pe o experiență reală și va fi eficientă din punct de vedere practic.

Faptul că tipul trainingului este unul experiențial, nu înseamnă că acesta are un caracter terapeutic. Anumiți participanți pot deveni conștienți despre anumite episoade de violență din propriile lor vieți, dar va trebui să le rezolve în propriile procese terapeutice, și nu în cadrul instruirii. Trainingul reprezintă un spațiu de educație sigur și protector, însă nu poate fi utilizat în calitate de terapie. Facilitatorii trainingului trebuie să cunoască aceste aspecte și să asigure toate măsurile necesare în acest scop.

O abordare experiențială include, de asemenea, învățarea prin practică, astfel încât trainingul trebuie să aibă o abordare foarte practică și să includă diverse exerciții. Participanții trebuie să fie capabili să exploreze și să dezvolte modalități de comunicare a conținutului cursului către beneficiari într-o manieră firească.

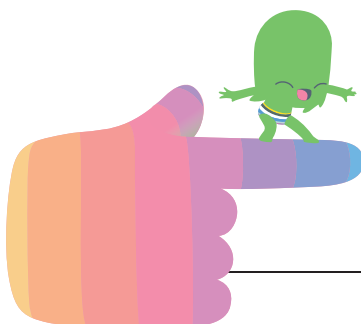
1.5. MODUL DE UTILIZARE A PREZENTULUI MANUAL

Acest manual este destinat educatorilor și altor profesioniști care lucrează în instituții educaționale cu copii cu vârste între 3/4–6 ani. Acesta oferă mai multe informații, în funcție de diversele scopuri.

Capitolele 2 și 3 prezintă cadrul teoretic pentru înțelegerea fenomenului de abuz sexual asupra copiilor și recunoașterea acestuia. Aceste capitole urmează să fie utilizate în calitate de referință, în caz de precizări, în special după training. Capitolul 2 descrie conceptul de abuz sexual asupra copiilor, de asemenea aspecte precum abuzul de putere, consecințele și prevederile legale, tipurile de abuz. De asemenea, în manual se oferă o prezentare generală a contextului legal și strategic, inclusiv obligațiile țărilor și ale profesioniștilor care lucrează cu copiii. Capitolul 3 oferă câteva informații cu referire la consecințele abuzului sexual asupra copiilor și modul de recunoaștere a acestuia.

Următoarele trei capitole descriu abordările practice la diverse nivele. Capitolul 4 oferă îndrumări pas-cu-pas pentru educatorii beneficiari ai instruirii referitoare la cum să se discute cu copiii despre abuzul sexual, precum și cu alți adulți relevanți (de ex. părinți / reprezentanți legali ai copilului, administrația instituției educaționale, etc.). Manualul reprezintă un model pentru pregătirea formatorilor și include ateliere, care ajută profesioniștii să își dezvolte competențe și cunoștințe pentru a organiza sesiuni cu copiii. Capitolul 5 prezintă activități interactive pentru instruirea formatorilor, însoțite de obiective, metodologie, concepte esențiale și materiale. Capitolul 6 prezintă activități pentru educatori și alți profesioniști care pot fi utilizate în lucrul cu copiii, însoțite de obiective, metodologie, concepte de bază și materiale pentru activități în grădinițe și alte instituții educaționale.

Acest manual se încheie cu o secțiune de concluzii, în Capitolul 7, urmată de referințe.

2. Ce înseamnă abuzul sexual asupra copiilor?

SCOPUL PREZENTULUI CAPITOL

Prezentul capitol evidențiază conceptele de bază, care trebuie înțelese pentru desfășurarea activităților de prevenire și recunoaștere a abuzului sexual asupra copiilor, adresate educatorilor și altor profesioniști din domeniul educației. Cititorii care doresc să cunoască mai multe detalii despre acest subiect, pot consulta publicația Consiliului Europei „*Protecting children from sexual violence – A comprehensive approach*”⁵, care include referințe și cercetări pentru informațiile prezentate în acest capitol.

2.1. DEFINIREA ABUZULUI SEXUAL ASUPRA COPIILOR

2.1.1. Convenția Lanzarote: un instrument internațional pentru definirea abuzului sexual asupra copiilor

Convenția Lanzarote⁶ reprezintă un tratat multinațional al Consiliului Europei care abordează diverse forme de violență sexuală asupra copiilor în toate mediile, inclusiv în mediul casnic, familial și școlar. Convenția Lanzarote definește abuzul sexual astfel:

- „Activități sexuale cu un copil care, potrivit prevederilor în vigoare ale dreptului național, nu a împlinit vârsta legală pentru viața sexuală” (Articolul 18.1.a), cu excepția cazului în care acestea reprezintă „activități sexuale consimțite între minori” (Articolul 18.3).
- „Activități sexuale cu un copil dacă:
 - ▶ se utilizează constrângere, forță sau amenințări; sau
 - ▶ se abuzează de o poziție recunoscută ca fiind de încredere, de autoritate sau de influență asupra copilului, inclusiv în cadrul familiei; sau
 - ▶ se abuzează de o situație de vulnerabilitate deosebită a copilului, mai ales datorită unui handicap psihic sau fizic ori datorită unei situații de dependență” (Articolul 18.1.b).

Aceste definiții acoperă toate activitățile sexuale cu copiii, cu excepția „activităților sexuale consimțite între minori”, și evidențiază factorii agravanți de constrângere și manipulare prin poziții de autoritate sau influență, întrucât, în majoritatea cazurilor, abuzul sexual are loc în cercul de încredere al copiilor.

5 Consiliul Europei (2010), „Protecting children from sexual violence: a comprehensive approach”, Strasbourg: Consiliul Europei, disponibil la www.coe.int/t/dg3/children/1in5/WhatWeKnow/Publication_en.asp

6 Consiliul Europei (2007), Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention), ETS No. 201, Council of Europe, Strasbourg, disponibil la www.coe.int/en/web/children/convention

În conformitate cu Convenția Lanzarote, trebuie pus accent ca statele să ia „măsurile legislative sau de altă natură necesare pentru a preveni orice formă de exploatare sexuală și de abuz sexual asupra copiilor și pentru protecția acestora” (Articolul 4), inclusiv a „măsurilor legislative sau de altă natură necesare pentru a încuraja conștientizarea referitoare la protecția și drepturile copiilor în rândul persoanelor care lucrează în mod regulat cu copiii în sectoarele educație, sănătate, protecție socială, justiție, forțele de ordine, precum și în domeniile sportiv, cultural și divertisment” (Articolul 5.1). De asemenea, Convenția prevede că fiecare stat se va „asigura că toți copiii primesc, în cadrul învățământului primar și secundar, informații cu privire la riscurile exploatării sexuale și abuzului sexual, precum și cu privire la mijloacele prin care se pot apăra, în funcție de nivelul lor de dezvoltare. Aceste informații, asigurate, după caz, în colaborare cu părinții, vor fi furnizate în contextul unei informări mai generale asupra sexualității și vor acorda o atenție specială situațiilor de risc, în special celor care implică folosirea noilor tehnologii ale informației și comunicațiilor” (Articolul 6). Programul de instruire prezentat aici, care include activități pentru educatori și sesiuni cu copiii, au fost elaborate în scopul atingerii acestor obiective.

Consiliul Europei elaborează materiale pentru prevenirea abuzului sexual asupra copiilor de la lansarea campaniei sale „Unul din Cinci”⁷ în anul 2010. Cartea ilustrată *Kiko și Mâna*, care prezintă Regula „Aici nu se pune mâna!”, reprezintă punctul de pornire pentru sesiunile cu educatorii, descrise în Capitolul 6.

PREVEDERI LEGALE PRIVIND ABUZUL SEXUAL ASUPRA COPILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Legea privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți⁸ definește „violența împotriva copiilor” ca reprezentând forme de rele tratamente aplicate de către părinți/reprezentanții legali/persoana în grija căreia se află copilul sau de către orice altă persoană, care produc vătămare actuală sau potențială asupra sănătății acestuia și îi pun în pericol viața, dezvoltarea, demnitatea sau moralitatea. În plus, Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie⁹ oferă o definiție completă a violenței sexuale. Violența sexuală este definită drept orice violență cu caracter sexual sau orice conduită sexuală ilegală în cadrul familiei sau în alte relații interpersonale, cum ar fi violul conjugal, interzicerea folosirii metodelor de contracepție, hărțuirea sexuală; orice conduită sexuală nedorită, impusă; obligarea practicării prostituției; orice comportament sexual ilegal în raport cu un membru de familie minor, inclusiv prin mângâieri, sărutări, pozare a copilului și prin alte atingeri nedorite cu tentă sexuală; alte acțiuni cu efect similar.

În conformitate cu Articolul 174(1) din Codul Penal al Republicii Moldova¹⁰, raportul sexual cu o persoană „despre care se știa cu certitudine că nu a împlinit vârsta de 16 ani” reprezintă o infracțiune, indiferent dacă actul sexual a fost consimțit sau constrâns.

Cadrul legal național definește și prevede răspunderea penală pentru anumite tipuri de abuz sexual asupra copiilor, precum:

- Viol: raport sexual comis prin constrângere fizică sau mentală a copilului sau prin profitarea de incapacitatea copilului de a se apăra sau de a-și exprima voința.

7 Site-ul web principal al campaniei poate fi găsit la www.coe.int/t/dg3/children/1in5/WhatWeKnow/Publication_en.asp

8 Legea nr. 140 din 14.06.2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 167–172/534 din 02.08.2013. Versiunea în limba română disponibilă la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110518&lang=ro

9 Legea nr. 45 din 1.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 55–56/178 din 18.03.2008. Versiunea în limba română disponibilă la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110200&lang=ro

10 Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 128–129/1012 din 13.09.2002 și republicat în același Monitor nr. 72–74/195 din 14.04.2009. Versiunea în limba română disponibilă la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118807&lang=ro

- Raporturi sexuale violente: satisfacerea poftei sexuale în forme perverse, săvârșite prin constrângere fizică sau psihică a persoanei ori profitând de imposibilitatea acesteia de a se apăra sau de a-și exprima voința.
- Raport sexual cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani: raport sexual, altul decât violul, acte de penetrare vaginală, anală sau bucală și altele, comise asupra unei persoane despre care se știa cu certitudine că nu a împlinit vârsta de 16 ani.
- Hărțuire sexuală: manifestarea unui comportament fizic, verbal sau non-verbal, care lezează demnitatea persoanei ori crearea unui mediu neplăcut, ostil, degradant, umilitor sau insultător pentru a convinge o persoană să întrețină raporturi sexuale sau alte activități sexuale nedorite prin utilizarea amenințărilor, constrângerii sau șantajului.
- Pornografie infantilă: implicarea unui minor în producția, distribuția, diseminarea, importul, exportul, oferirea, vânzarea, schimbul, utilizarea sau posesia de (1) imagini sau alte reprezentări ale unuia sau mai multor copii, implicați în activități sexuale explicite, reale sau simulate; și (2) imagini sau alte reprezentări ale organelor sexuale ale unui copil, reprezentate de manieră lascivă sau obscenă. Imaginile și reprezentările electronice sunt incluse în această definiție.
- Acțiuni perverse: Acțiuni comise asupra unei persoane, despre care se știa cu certitudine că nu a împlinit vârsta de 16 ani, care constau în exhibiție, atingeri indecente sau discuții obscene sau cinice cu victima privind raportul sexual, constrângerea victimei să participe sau să fie prezentă la spectacole pornografice, furnizarea de materiale pornografice victimei și alte acțiuni cu caracter sexual.
- Acostarea copiilor în scopuri sexuale: propunerea, convingerea, manipularea, amenințarea sau promiterea de beneficii de orice fel, inclusiv prin mijloace TIC, a întâlnirii cu un copil în scopul abuzului sexual, dacă această propunere este urmată de acțiuni materiale care conduc la această întâlnire.
- Prostituție infantilă: beneficierea, contra oricăror avantaje materiale, de servicii sexuale prestate de către o persoană despre care se știa cu certitudine că nu a împlinit 18 ani.

Convenția Lanzarote a fost ratificată de Republica Moldova la 19 decembrie 2011 și a intrat în vigoare la 27 ianuarie 2012.¹¹

2.1.2. Abuzul sexual asupra copiilor ca formă de violență împotriva copiilor

În conformitate cu definiția utilizată în *Studiul Global privind Violența împotriva Copiilor al Organizației Națiunilor Unite*,¹² violența reprezintă „utilizarea intenționată a forței sau a puterii fizice împotriva unui copil de către o persoană sau un grup de persoane, amenințată sau efectivă”, care conduce sau prezintă o probabilitate ridicată de a conduce la vătămare reală sau potențială a sănătății, supraviețuirii, dezvoltării sau demnității copilului.

Prin urmare, violența presupune trei componente principale, așa cum se detaliază în Activitatea 2, „Ce ne demonstrează istoria”:

1. Vătămare: Activitate ce conduce la vătămări efective sau potențiale ale copilului.
2. Abuzul de putere: Acțiune ce nu reprezintă un accident sau un dezastru natural, ci este cauzată de o persoană care deține o autoritate asupra copilului (datorită afecțiunii copilului față de persoana respectivă, datorită unui oarecare tip de autoritate asupra copilului sau deoarece aceste persoane dețin o putere fizică sau socială, pe care o pot exercita asupra copilului) și care folosește această autoritate pentru a provoca vătămare copilului.

11 Legea nr. 263 din 19.12.2011 cu privire la ratificarea Convenției Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova ne. 21–24/56 din 27.01.2012. Versiunea în limba română disponibilă la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=13045&lang=ro

12 Pinheiro, P. S. (2006), *Rights of the child: note by the Secretary-General. Report of the independent expert for the United Nations study on violence against children*, Geneva: Organizația Națiunilor Unite, p. 6, disponibil la <https://digitallibrary.un.org/record/584299>

3. Mod: Daunele pot lua mai multe forme – fizice, psihologice sau sexuale, însă ele pot apărea, de asemenea, și prin omisiune, ca de exemplu, atunci când o persoană responsabilă pentru protecția unui copil nu își îndeplinește responsabilitățile; acest lucru se cheamă neglijare.

Întrucât abuzul sexual asupra copiilor reprezintă o acțiune (1) care este dăunătoare copilului (2) prin abuzul de putere, (3) prin sexualitate, el reprezintă o formă de violență. Cu toate acestea, trebuie făcute câteva clarificări:

- Abuzul sexual asupra copiilor este bazat pe abuzul de putere în scopul manipulării, constrângerii și forțării copiilor în implicarea în anumite activități, însă forța fizică nu reprezintă neapărat elementul principal.
- Tendința este ca abuzul sexual asupra copiilor să fie comis de persoane care au un acces facil la copii, de către persoane care sunt cunoscute, respectate și chiar iubite de către copii și care își pot utiliza influența asupra acestora pentru a-i forța să se implice în activități, care le provoacă prejudicii. Majoritatea cazurilor de abuzuri sexuale asupra copiilor (70–85%) au loc în cercul de încredere, care cuprinde familia, învățătorii, educatorii, antrenorii și prietenii.
- În contextul abuzului sexual asupra copiilor, manipularea poate fi directă și dură, cu recurgere la amenințări sau forță fizică, însă ea poate fi aplicată și prin a face copiii să se simtă „speciali”, „aleși” sau chiar „îndrăgostiți” și „într-o relație amoroasă”. Un copil care primește cadouri și dulciuri devine implicat într-o relație toxică.
- Principalul aspect care menține abuzul sexual asupra copiilor este secretul – angajamentul tăcerii pe care agresorul îl obține din partea copilului. Agresorul se asigură că respectivul copil înțelege și acceptă că, dacă vorbește despre abuz, nimeni nu îl va crede sau va fi considerat vinovat pentru abuz – pentru că nu l-a evitat sau nu i-a pus capăt mai devreme. Sentimentul de vină și de rușine al copilului asigură păstrarea în secret a abuzului.
- Dacă păstrarea secretului este cheia pentru menținerea abuzului, atunci tabu-ul social legat de educația sexuală a copiilor vine în susținerea agresorilor, nu a victimelor. Conceptul că a nu discuta cu copiii despre abuzul sexual îi protejează de abuzuri este eronat și dăunător, deoarece contrariul este adevărat: discuțiile cu copiii, legate de educația afectivă și sexuală, pot contribui la prevenirea abuzului sexual, deoarece oferă copiilor instrumente pentru recunoașterea abuzului și pentru solicitarea de ajutor sau, cel puțin, pentru a putea fi identificat mai ușor și pentru a permite o intervenție mai din timp și mai eficientă. Dacă adulții nu înțeleg abuzul sexual asupra copiilor, mulți indicatori pot trece neobservați, iar copiii vor rămâne captivi ai abuzului.

2.1.3. Cine poate deveni victimă a abuzului sexual în copilărie?

Toți copiii pot fi victime ale abuzului sexual, din simplul motiv că sunt copii. Există câteva caracteristici ale copiilor sau ale mediului lor social care pot deveni fie factori de risc, fie factori de protecție. Principalul scop al activităților de prevenție este sporirea factorilor de protecție astfel, încât copiii să fie supuși unui risc mai redus de abuz sexual.

CARE SUNT CARACTERISTICILE POTENȚIALELOR VICTIME ALE ABUZULUI SEXUAL ASUPRA COPIILOR?

- **SEX:** Abuzul sexual are loc asupra copiilor de ambele sexe, deși este mai frecvent în cazul fetelor. Ca urmare a implementării planurilor de prevenire eficiente, un număr tot mai mare de băieți sunt identificați drept victime.
- **VÂRSTĂ:** Abuzul sexual are loc asupra copiilor de toate vârstele, începând de la naștere și până la vârsta de 18 ani. El este mai frecvent la anumite vârste, însă un copil poate deveni o victimă la orice vârstă.
- **RELAȚIA CU AGRESORUL:** În majoritatea cazurilor (70–85%) copiii sunt abuzați sexual de persoane pe care le cunosc, le respectă și în care au încredere. Aceasta înseamnă că ei devin victime ale persoanelor din cercul de încredere, care își folosesc puterea asupra copiilor pentru a-i abuza.
- **CLASA SOCIALĂ:** Copiii care sunt victime ale abuzului sexual provin din toate clasele sociale, nu doar din segmentul populației dezavantajate social. De fapt, riscul de nedetectare a abuzului este mult mai mare în cazul unui copil din clasa socială de mijloc sau din clasa superioară, întrucât semnele pot fi atribuite în mod eronat personalității copilului (de ex. conduită agresivă, represivă sau izolată) în loc de a fi considerate semnale de alarmă.
- **ABILITĂȚI SOCIALE:** Deși abuzul sexual are loc asupra copiilor cu diverse abilități sociale, cei care sunt mai introverți sau care au abilități sociale mai reduse sunt o țintă preferată de agresori, deoarece opun o rezistență mai mică. Și în acest caz, nu este responsabilitatea copiilor să se apere; întotdeauna vina aparține agresorului.
- Printre copiii cu risc ridicat de abuz sexual se numără:
 - ▶ copiii care au nevoie de ajutor pentru satisfacerea nevoilor de bază, deoarece abuzurile pot avea loc în timpul activităților de îngrijire sau pot fi exercitate asupra lor datorită limitărilor, în special pentru copiii cu vârste sub 6 ani și pentru copiii cu dizabilități;
 - ▶ copiii care aparțin populației minoritare de orice fel (de ex., minorități sociale, etnice), deoarece aceste diferențe pot fi utilizate de agresori pentru justificarea abuzului;
 - ▶ copiii singuratici și izolați care pot fi nou-sosiți în oraș, care au pierdut contactul cu familia lor, sau care sunt timizi sau introverți, deoarece vor exista mai puțini adulți capabili să prevină, să recunoască și să oprească abuzurile;
 - ▶ copiii care au fost supuși anterior abuzului sexual, deoarece traumele provocate de abuzuri sunt sesizate de alți agresori, care identifică acești copii drept potențiale ținte. Cu toate acestea, atunci când au suferit abuzuri anterioare, copiii beneficiază de asistență pentru depășirea consecințelor acestora, ei sunt mai puțin expuși riscurilor, deoarece dețin abilități pentru a detecta și a evita potențialele situații de abuz.

2.1.4. Care sunt potențialii agresori care comit abuzul sexual asupra copiilor?

Societățile tind să considere agresorii drept străini, bărbați care nu sunt cunoscuți de copii, care prezintă caracteristici fizice, precum purtarea de haine murdare și aflându-se sub influența alcoolului sau a drogurilor. Așa categorii de agresori există, însă ei reprezintă minoritatea. Agresorii sunt foarte diferiți și provin din diverse medii sociale. Abuzurile suferite de un copil pot fi comise de o persoană pe care copilul o respectă și o iubește și din acest motiv copiii trebuie să învețe regulile de prevenire.

CARE SUNT CARACTERISTICILE POTENȚIALILOR AGRESORI CARE COMIT ABUZUL SEXUAL ASUPRA COPIILOR?

- **SEX:** În general, agresorii sunt bărbați, însă există și agresori femei, care ascund abuzul sub formă de îngrijire sau bunătate. Ca urmare a implementării planurilor eficiente de prevenire, un număr tot mai mare de fete și femei sunt identificate drept agresoare.
- **VÂRSTĂ:** agresorii care se fac vinovați de abuz pot fi adulți de toate vârstele, însă în proporție de 30% ei sunt alți copii, uneori mai în vârstă (adolescenți), uneori de aceeași vârstă (semeni), iar în câteva cazuri ei sunt mai tineri decât victima.
- **RELAȚIA CU VICTIMA:** Majoritatea persoanelor care comit abuzuri sexuale asupra copiilor urmăresc să obțină o poziție de încredere sau de autoritate față de copil, astfel încât să poată manipula sau constrânge copilul să se supună abuzului și ulterior să nu vorbească despre acesta. Majoritatea agresorilor adulți vor încerca să dobândească o poziție socială care le facilitează accesul la copii, ca de exemplu învățători, educatori, antrenori sportivi sau experți în activități recreaționale, sau pot manifesta conduite abuzive față de copiii din familiile lor.
- **CLASA SOCIALĂ:** Agresorii pot proveni din toate clasele sociale. Agresorii mai bogați pot aplica mai multe mijloace pentru ascunderea și controlul abuzurilor.
- **ABILITĂȚI SOCIALE:** Majoritatea agresorilor dețin abilități sociale foarte dezvoltate, sunt inteligenți și au o bună reputație în societate, în special în rândul adulților. Aceștia pot fi carismatici, pot avea mulți prieteni și pot avea o viață aparent „normală”, cu o soție și copii. Mulți agresori încep foarte lent, prin testarea măsurilor de protecție a copilului. Dacă un copil știe să spună „Nu!” și știe la cine să apeleze pentru ajutor, agresorul îl va evita și va căuta alte victime.
- Marea majoritate a agresorilor cunosc gravitatea faptei lor și, de aceea, o ascund. Excepție o fac copiii care însăși au fost supuși abuzurilor și care consideră aceste acțiuni ca fiind normale. Chiar și în aceste cazuri, copiii știu că fac ceva care ar putea să-i facă pe alți copii să se simtă rău.

2.2. TIPURI DE VIOLENȚĂ SEXUALĂ ASUPRA COPIILOR

Violența sexuală asupra copiilor se poate manifesta în mai multe forme și există termeni diferiți pentru fiecare dintre acestea. În scopul clarificării, și pentru a fi mai util pentru educatori și alți profesioniști din instituțiile educaționale, prezentul manual clasifică diversele forme de violență sexuală asupra copiilor în trei categorii principale: abuz sexual asupra copiilor, exploatare sexuală a copiilor și abuz sexual online (atât abuzul sexual, cât și exploatarea sexuală online).

2.2.1. Forme ale abuzului sexual asupra copiilor

Abuzul sexual asupra copiilor reprezintă orice activitate care provoacă prejudicii copilului prin abuzul de putere în sfera sexualității. Astfel, abuzul sexual asupra copiilor se poate manifesta prin mai multe forme, de exemplu:

- **comentarii neadecvate de natură sexuală**, ca, de exemplu, hărțuirea sau umilirea unui copil în legătură cu aspectul fizic, organele lui genitale sau cum acestea se dezvoltă, sau propuneri sexuale (chiar și în glumă);
- **voyeurism** – privirea/examinarea vizuală insistentă și persistentă (dar și agresivă, în același timp) a unui copil care este îmbrăcat sumar sau dezbrăcat, de exemplu în timpul dușului, îmbrăcării sau la baie;
- **exhibiționism** – arătarea organelor genitale unui copil pentru propria plăcere;

- **săruturi sau mângâieri cu conotații sexuale;**¹³
- **prezentarea de materiale pornografice unui copil** – pornografia poate perturba dezvoltarea sexuală sănătoasă, în special în copilăria timpurie, întrucât oferă modele periculoase pentru copii și oferă practici dăunătoare pentru relații interpersonale;
- **fotografierea sau filmarea** copiilor în lenjerie intimă, fără haine sau în poziții care sugerează o activitate sexuală (inclusiv imagini realizate de alți copii sau de adolescenți);
- **frecarea de un copil** (în mijloacele de transport public, în grupuri înainte de ora de clasă, dar și la petreceri sau acasă), atingerea organelor genitale sau atingerea organelor genitale de organele genitale ale altor persoane;
- **masturbarea** în toate formele sale – obligarea copilului să se masturbeze în fața unei alte persoane, masturbarea copiilor sau obligarea copilului să masturbeze o altă persoană;
- **întreținerea de raporturi sexuale** (orale, vaginale sau anale) cu un copil.

Așa cum se poate vedea, abuzul sexual asupra copiilor poate avea loc cu sau fără contact fizic. Gravitatea abuzului este determinată de gravitatea daunelor pe care le provoacă. Un copil mic expus unor materiale pornografice extreme (fără contact) poate suferi mai multe daune comparativ cu un adolescent, care primește un sărut nedorit (cu contact) la o petrecere și poate reacționa cu ajutorul prietenilor săi.

2.2.2. Exploatarea sexuală a copiilor¹⁴

În timp ce abuzul sexual asupra copiilor este frecvent întâlnit în rândul copiilor de la grădiniță, exploatarea sexuală a copiilor are loc mult mai rar. Cu toate acestea, întrucât efectele exploatării sexuale sunt foarte grave, educatorii trebuie să dețină cunoștințe de bază legate de acest fenomen.

Exploatarea sexuală a copiilor reprezintă abuzul sexual asupra acestora, care implică beneficii pentru alte persoane, economice sau de altă natură (de ex. bunuri, tratament favorabil sau anularea datoriilor). Exploatarea sexuală a copiilor necesită un oarecare fel de rețea – de la cele informale la organizații de crimă organizată.

În timp ce, în general, există doar două personaje în abuzul sexual asupra copiilor – agresorul și victima – în exploatarea sexuală a copiilor există trei roluri principale:

- **VICTIME:** Acestea pot fi copiii de toate vârstele. Adolescenții pot fi convinși să accepte acte de exploatare sexuală din partea adulților, însă și din partea colegilor, care sunt deja membri ai rețelelor de exploatare sexuală. Victimele suferă toate consecințele abuzului sexual și multe alte efecte ale exploatării sexuale, precum pierderea controlului asupra vieților lor, dezumanizare, fiind supuși unor riscuri mai mari de sănătate datorită expunerii față de mai mulți agresori.
- **FACILITATORI:** Acestea sunt persoanele care facilitează abuzurile asupra copiilor și care obțin beneficii din acest lucru. Pot exista câțiva facilitatori (în special, în cadrul rețelelor informale) sau mai mulți facilitatori cu funcții diferențiate (de ex. persoanele care găsesc copiii, persoanele care îi controlează, persoanele care primesc bani și persoanele care creează structura organizației). Este important de reținut că mulți copii sunt exploatați sexual de membrii propriei familii (de ex., de către părinți sau rude) sau sunt introduși în rețelele infracționale de către persoane din cercul de încredere (de ex., iubiți, învățători, educatori și antrenori). De asemenea, există facilitatori, care abuzează de copii în timpul exploatării lor, și alți facilitatori care nu fac acest lucru, iar alți facilitatori nici măcar nu cunosc copiii pe care îi exploatează (în special, în cadrul organizațiilor infracționale

13 Copiii au nevoie de contacte fizice sănătoase pentru a se dezvolta armonios. Dacă aceștia primesc săruturi, mângâieri, îmbrățișări și gădilări, ei pot detecta cu ușurință situațiile în care acest contact are conotații sexuale și este dăunător. Însă dacă nu sunt obișnuiți să primească manifestări de afecțiune, orice mângâiere este bine-venită, chiar și mângâierile sexuale.

14 Convenția Lanzarote incriminează mai multe forme de exploatare sexuală a copiilor. A se vedea Articolele 19–23 din Convenție.

mari). Deși majoritatea agresorilor sunt bărbați, facilitatorii pot fi atât bărbați, cât și femei (în general femeile, din poziția lor de încredere, au un acces mai facil la copii în cadrul familiilor).

- **AGRESORI:** Aceștia reprezintă persoanele (în special bărbați adulți, însă pot fi și femei adulte și adolescenți), care plătesc pentru abuzarea sexuală a unui copil. În general, ei cunosc despre caracterul infracțional al acțiunilor sale (anumiți adolescenți pot fi obligați să afirme că sunt adulți, iar majoritatea agresorilor nu verifică acest lucru), și din acest motiv ei își ascund acțiunile. Fără suportul lor economic, rețelele infracționale nu și-ar dedica resursele în scopul exploatării sexuale a copiilor.

ACURATEȚEA LIMBAJULUI

Limbajul stabilește modul în care privim anumite evenimente. În contextul exploatării sexuale a copiilor, utilizarea unor termeni care induc în eroare, pot exonera persoanele care comit acte de violență. Din acest motiv, este important să se utilizeze un limbaj adecvat pentru diversele aspecte legate de exploatarea sexuală a copiilor. Mulți termeni trebuie analizați cu atenție (și există deja câteva norme elaborate în acest sens¹⁵), însă principalii sunt următorii:

- „Exploatarea sexuală a copiilor” este un termen mai potrivit decât „prostituție infantilă”, deoarece doar adulții își pot da acordul cu privire la prostituarea lor. Chiar dacă un copil sau un adolescent se oferă pentru a fi abuzați, ei nu dețin capacitatea legală sau maturitatea psihologică în acest sens, pe când cei care înfăptuiesc abuzul sunt pe deplin responsabili pentru acest lucru.
- „Materiale (imagini, înregistrări) ale abuzului sexual asupra copiilor” este un termen mai potrivit decât „pornografie infantilă”, deoarece, ca și în cazul exploatării sexuale a minorilor, copiii nu își pot exprima consimțământul pentru a apărea în materiale pornografice. Această expresie subliniază, de asemenea, faptul că vizualizarea de imagini cu copii dezbrăcați sau cu copii care sunt forțați să întrețină relații sexuale este de fapt o co-participare la abuzul suferit de acești copii.

Deși anumite cazuri de exploatare sexuală a copiilor au loc în mediul apropiat (acasă, la domiciliul unei rude sau în cafenelele din localitate), majoritatea rețelilor infracționale operează prin turismul internațional.

- „Exploatare sexuală în contextul călătoriilor și turismului” este un termen preferat față de „turism sexual”. În aceste cazuri agresorul se deplasează în locația victimei, de obicei dintr-o țară dezvoltată într-o regiune mai puțin dezvoltată, în care legislația privind exploatarea sexuală a copiilor este mai puțin strictă.
- „Trafic de copii în scopul exploatării sexuale”: Victima este transportată în locația agresorului (adesea cu documente false), de obicei dintr-o regiune mai puțin dezvoltată într-o țară dezvoltată. Traficul de persoane poate avea loc în teritoriul unei țări (de ex., atunci când copiii sunt transportați din mediul rural în mediul urban). Există și alte forme de trafic de persoane care nu implică neapărat exploatarea sexuală, ca de exemplu, munca forțată, cerșetoria forțată, adopțiile ilegale sau traficul de organe.
- „Exploatare sexuală în contextul migrației”: Emigranții provin deseori din populații vulnerabile, în special refugiați și solicitanți de azil. În timpul deplasării lor, refugiații și solicitanții de azil pot întâlni rețele infracționale, care urmăresc exploatarea copiilor, și adesea copiii dispar. De asemenea, atunci când părinții emigrează într-o altă regiune sau o altă țară, copiii sunt confrunțați cu riscul de a fi exploatați de rudele lor drept „compensație” pentru îngrijirea lor.

15 Grupul de lucru interinstituțional privind exploatarea sexuală a copiilor și ECPAT (2016), *Terminology guidelines for the protection of children from sexual exploitation and sexual abuse*, Bangkok, disponibil la <http://luxembourgguidelines.org>

2.2.3. Abuzul și exploatarea sexuală a copiilor în mediul online

Copiii mici trebuie să fie supravegheați de un adult atunci când accesează conținut online: copiii de grădiniță nu trebuie să navigheze pe internet fără supraveghere. Astfel se limitează expunerea lor la situații de abuz sexual și exploatare sexuală. Cu toate acestea, odată cu introducerea telefoanelor inteligente, copiii pot deveni victime ale abuzului și exploatării sexuale online cu aportul adulților, adolescenților și chiar a copiilor puțin mai în vârstă, care dețin cunoștințele necesare pentru utilizarea acestei tehnologii.

Deși sunt asemănătoare, abuzul și exploatarea sexuală a copiilor în mediul offline reprezintă un fenomen diferit, însă limitele dintre mediul online și mediul offline sunt neclare. Abuzul sexual online asupra copiilor reprezintă abuzul care este realizat prin tehnologiile de comunicare și informaționale. În cazul exploatării sexuale online a copiilor, componenta de exploatare se adaugă la cea a abuzului sexual online asupra copiilor. Majoritatea cazurilor de abuz online conduc la utilizarea materialelor legate de abuzul sexual asupra copiilor pentru a continua exploatarea copilului, care este obligat să furnizeze mai multe materiale astfel, încât agresorul să poată profita de vânzarea ulterioară a acestor materiale către alți agresori.

Abuzul și exploatarea sexuală a copiilor în mediul online au caracteristici specifice, care trebuie cunoscute de către adulții ce doresc să își protejeze copiii în mediul lor:

- **ANONIMITATE:** Deși majoritatea agresorilor sexuali offline reprezintă persoane care sunt cunoscute de victimele lor (de ex., părinți, rude, vecini, educatori și antrenori), care își folosesc puterea asupra copiilor pentru săvârșirea abuzului, în mediul online copiii sunt expuși multor străini, persoane care se ascund în spatele unor nume false și a căror identitate reală poate rămâne necunoscută. Acest lucru înseamnă că persoanele din mediul copilului (indiferent dacă este vorba despre adulți sau colegi de aceeași vârstă) pot utiliza informațiile cunoscute despre copil în viața reală pentru a-l abuza sau exploata online pe acesta, iar identificarea lor și, cu atât mai puțin, tragerea lor la răspundere, va fi dificilă.
- **DISTANȚĂ:** Deși pentru comiterea unei infracțiuni de abuz și exploatare sexuală a copilului este necesar ca respectivul copil și agresorul să se afle în același loc, abuzul și exploatarea sexuală online se pot desfășura de la distanță (chiar între continente diferite) și la momente diferite (materialele legate de abuzul sexual asupra copiilor pot fi păstrate și diseminate timp de mai mulți ani, chiar decenii).
- **PERMANENȚA ABUZULUI:** În general, abuzul online este înregistrat, stocat și diseminat, fapt care sporește prejudiciul psihologic adus copilului, deoarece acesta înțelege că respectivele materiale pot fi transmise în mediul online către alți agresori și după mai mulți ani de la săvârșirea abuzului.
- **EXTORCARE:** După ce agresorul obține primul material de la copil, acesta poate să înceapă să pună presiune pe copil pentru a obține materiale mai extreme în schimbul nedivulgării imaginilor deja deținute către familia, colegii de școală, echipa sportivă a copilului, etc. Lucrurile scapă rapid de sub controlul copilului, în timp ce amenințările agresorului și sentimentul de vinovăție al copilului contribuie la păstrarea secretului privind abuzul.
- **DEPĂȘIREA LIMITEI DINTRE ABUZUL ȘI EXPLOATAREA SEXUALĂ ASUPRA COPIILOR ÎN MEDIUL ONLINE ȘI OFFLINE:** Unii agresori care comit abuzuri sexuale asupra copiilor în mediul online manipulează sau constrâng copiii să participe la abuzuri sexuale și facilitează întâlniri offline cu consecințe negative pentru victime. Datorită răspândirii telefoanelor inteligente și a computerelor, agresorii pot înregistra și disemina cu ușurință faptele de abuz (după eliminarea datelor, care îi pot identifica).

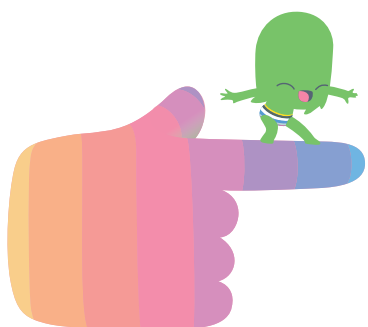
Există diferite tipuri de exploatare și abuz sexual online al copiilor și adolescenților.¹⁶ Câteva dintre cele mai relevante sunt următoarele:

- Acostarea unui minor în scopuri sexuale: Adulții sau adolescenții pot înființa preținse „relații de dragoste” cu copiii și adolescenții, în general, prin convingerea acestora să participe la întâlniri offline (în persoană), în cadrul cărora pot comite abuzul sexual.
- Mesaje cu caracter sexual: În special adulții, însă și adolescenții, și copiii mai în vârstă, pot căuta sistematic copii în mediul online (prin jocuri multi-player sau prin platformele de comunicare socială), cu care să inițieze conversații. Aceste conversații includ conținut sexual neadecvat (de ex., propuneri și practici sexuale) și chiar imagini cu conținut sexual explicit, care pot fi foarte alarmante pentru un copil.
- Mesajele cu caracter sexual și folosirea imaginilor sau înregistrărilor private pentru extorcare și răzbunare: Mesajele cu caracter sexual constau din schimbul de fotografii, care prezintă o persoană îmbrăcată sumar sau dezbrăcată, sau în poziții sexualizate, în general, între părți consensuale. Cu toate acestea, colegii pot folosi aceste materiale pentru a exploata copiii și adolescenții, solicitând bani sau sex în schimbul nepublicării acestor imagini. Imaginile pot fi folosite, de asemenea, de colegi ca un instrument pentru răzbunare.
- Abuzul și exploatarea sexuală a copiilor în mediul online în timp real: Datorită dezvoltării internetului, agresorii online pot urmări în timp real acțiunile de abuz sexual și exploatare sexuală a copiilor. Adultul, care transmite materialul video al abuzului, poate forța copilul să se supună solicitărilor agresorilor online, ca de exemplu, îndepărtarea unui articol de îmbrăcăminte sau atingerea unei anumite părți a corpului.

Părinții, educatorii, învățătorii și alți profesioniști, care lucrează cu copii, trebuie să cunoască câteva noțiuni clare legate de riscurile online și prevenirea acestora:

- Abuzul sexual asupra copiilor are loc la toate vârstele, însă pentru abuzul sexual online copilul trebuie să aibă vârsta adecvată pentru a utiliza tehnologia respectivă, în afara cazului în care un adult, un adolescent sau agresor mai în vârstă ia parte la abuz și îl documentează.
- Prevenția trebuie să înceapă de la cea mai fragedă vârstă posibilă, chiar înainte ca copiii să ajungă la vârsta la care pot utiliza telefoane inteligente sau tablete. După ce înaintează în vârstă și pot naviga pe internet, ei trebuie să poată avea competențele necesare pentru a recunoaște situațiile periculoase și pentru a solicita ajutor.

16 Milovidov, E. (2016), *Parenting in the digital age: parental guidance for the online protection of children from sexual exploitation and sexual abuse*, Strasbourg: Consiliului Europei, disponibil la <https://rm.coe.int/digital-parenting-/16807670e8>

3. Semne care trec neobservate: care sunt consecințele abuzului sexual asupra copiilor și care este modul de identificare a acestuia?

3.1. ELEMENTE-CHEIE PENTRU IDENTIFICAREA ABUZULUI SEXUAL ASUPRA COPIILOR

3.1.1. Implicarea adulților ca o premisă pentru identificare

Uneori, în calitate de adulți, știm că se întâmplă ceva cu un copil, dar nu ne putem da seama ce anume. Din acest motiv, este important ca profesioniștii să fie instruiți corespunzător: fără cunoștințele și competențele necesare ei nu vor observa că un copil este victima unui abuz.

Abuzul sexual asupra copiilor poate fi recunoscut în baza consecințelor pe care le provoacă. Uneori profesioniștii observă consecințe – un copil cu un comportament inadecvat, însă nu cunosc originile acestora. Astfel, primul pas este să învețe să observe indicatorii specifici. Este necesar ca adulții să înțeleagă că observarea consecințelor le poate provoca neliniște și, chiar, suferință. Doar atunci, când vor recunoaște aceste emoții neplăcute și le vor utiliza pentru a înțelege cauza lor, vor fi capabili să ofere ajutor și asistență copiilor. Un adult conectat la propriile emoții și percepții, reprezintă o premisă pentru identificarea cu succes a abuzului sexual asupra copiilor. Un astfel de adult, care își poate administra propria gândire, va deveni un model pentru copil și, astfel, cu cât conexiunea internă este mai bună, cu atât mai bună va fi intervenția și asistența pe care o poate oferi copilului și cu atât mai bune vor fi rezultatele.

În analiza propriei conexiuni interne, adulții trebuie să identifice și să examineze propriile stereotipuri legate de violență, în general, și de abuzul sexual asupra copiilor, în special. Întrucât acestea vor fi discutate în Activitățile 2 și 3, profesioniștii trebuie să dețină cunoștințe aprofundate legate de violența și abuzul sexual asupra copiilor, să poată recunoaște stereotipurile sociale obișnuite și să le abordeze în toate circumstanțele. Doar profesioniștii, care cunosc amploarea reală a acestui fenomen, pot recunoaște cu certitudine semnele care indică potențialele cazuri de abuz.

3.1.2. Principalele resurse pentru identificarea abuzului sexual asupra copiilor

Abuzul sexual asupra copiilor are loc în privat. Agresorii (indiferent dacă este vorba despre adulți, adolescenți sau alți copii) sunt aproape întotdeauna conștienți de caracterul inadecvat și criminal al acțiunilor lor, iar victimele sunt, în general, copleșite de comportamentul manipulator al agresorului și de propriile sentimente de vinovăție și de neputință. Fiecare dintre metodele de recunoaștere a abuzului sexual asupra copiilor are propriile sale specificități legate de alte forme de violență.

- **DEZVĂLUIREA:** În general, copiii nu știu cum să comunice despre abuzul sexual și în majoritatea cazurilor ei au doar sentimentul că ceva este în neregulă, însă nu știu exact ce și de ce. În anumite cazuri ei pot vorbi despre situațiile în care au fost abuzați sexual fără a cunoaște gravitatea relatărilor lor. Gestionarea adecvată a acestei situații de către profesioniști este esențială pentru sprijinirea copiilor în acest proces și pentru implementarea tuturor mecanismelor de protecție. Câteva instrucțiuni de bază pot fi găsite în Capitolul 3.1.3, „Comunicare: răspunsuri adecvate și neadecvate”.
- **MARTORI:** Abuzul sexual asupra copiilor este, în general, bine ascuns, însă uneori există o altă persoană (de ex., un alt copil sau un adult care se află acolo întâmplător), care a văzut sau a auzit ceva ce poate declanșa un semnal de alarmă. Martorii trebuie tratați cu respect, iar cazul respectiv trebuie raportat unui serviciu din domeniul protecției copilului pentru o intervenție specializată.
- **INDICATORI:** În majoritatea cazurilor, copiii vor păstra tăcerea despre abuzurile suferite, însă corpul, comportamentul și relațiile lor sociale vor vorbi de la sine, într-un fel sau altul, despre abuz. Capitolul 3.2 „Indicatori ai abuzului sexual asupra copiilor: consecințele violenței asupra dezvoltării” analizează câteva dintre principalele semne ale abuzului sexual asupra copiilor.

RĂSPUNSUL LA ABUZUL SEXUAL ASUPRA COPILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

În conformitate cu *Mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului* (Mecanism intersectorial VNET)¹⁷, toate cazurile de violență, neglijare, exploatare și trafic (VNET) trebuie înregistrate imediat de profesioniștii cu competențe în protecția copilului (învățători, educatori, asistenți sociali, personal medical și poliție) și, ulterior, raportate autorităților competente pentru protecția copilului.

Identificarea și înregistrarea cazului presupune identificarea de către specialist a copilului victimă sau a copilului supus riscului de violență, neglijare, exploatare și trafic (VNET), fie prin interacțiune directă cu copiii sau prin intermediul părinților, îngrijitorilor sau a membrilor comunității. Dacă sunt suspectate cazuri de VNET, autoritatea pentru protecția copilului de la locul de trai al copilului trebuie notificată imediat telefonic, iar Fișa de sesizare trebuie transmisă acesteia în cel mult 24 de ore. Autoritatea pentru protecția copilului este responsabilă pentru convocarea unei întruniri a echipei multi-disciplinare, care va elabora și va implementa un plan de intervenție bazat pe o evaluare complexă a cazului respectiv, care va asigura un mediu protector și acces la servicii de reabilitare pentru copii.

Prima discuție cu copilul, realizată de specialistul care primul a identificat abuzul sau de specialistul căruia copilul i-a dezvăluit cazul, este definită în Mecanismul intersectorial VNET drept „interview pentru protecție”. Acesta reprezintă prima discuție cu copilul în cadrul căreia specialistul determină necesitățile imediate ale copilului și stabilește măsurile care trebuie luate imediat.

În Republica Moldova, interviul pentru protecție poate fi realizat de orice specialist căruia copilul i-a dezvăluit cazul (de ex., educator, asistent social, asistent medical sau reprezentant al poliției). Specialistul, care realizează interviul, trebuie să respecte o procedură recomandată pentru a evita transformarea acestuia într-o audiere legală.

17 Decizia cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului nr. 270 din 08.04.2014 publicată în „Monitorul Oficial” al Republicii Moldova nr. 92–98/297 din 18.04.2014. Versiunea în limba română disponibilă la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18619&lang=ro

Principalul scop al interviului de protecție este determinarea nivelului de siguranță al copilului. Acesta nu reprezintă și nu înlocuiește audierea copilului în scopul investigării legale a cazului. Este foarte important ca această discuție cu copilul să fie realizată de un specialist, care are sau poate stabili cel mai bun contact cu copilul. În timpul interviului de protecție, copilul trebuie informat, într-un limbaj accesibil, cu privire la drepturile sale, la serviciile disponibile și la măsurile de protecție la care are dreptul. În timpul interviului, specialistul trebuie să stabilească, împreună cu copilul, care este persoana de încredere pentru copilul respectiv: o persoană apropiată (de ex., membru al familiei biologice sau a familiei extinse, asistentul social, psihologul, medicul, preotul etc.), în care copilul are încredere, la care copilul poate apela atunci când se află într-o situație de amenințare sau pericol și care poate oferi sprijin copilului într-o situație dificilă.

Este esențial ca specialistul să facă diferența între interviul de protecție și audierea copilului (în condiții speciale). Dacă specialistul confirmă suspiciunea de abuz sexual, de violență în familie sau de trafic de persoane în timpul interviului de protecție, care are loc la etapa evaluării primare, membrii echipei multi-disciplinare vor implementa măsuri urgente de protecție, vor demara o investigație penală (prin notificarea autorității de urmărire penală) și vor asigura audierea copilului în condiții speciale.

3.1.3. Dezvăluirea: răspunsuri adecvate și neadecvate

Unui copil îi este foarte greu să divulge abuzul. Agresorul i-a spus acestuia de mai multe ori că abuzul trebuie ținut secret și că, dacă acel copil divulgă informații despre abuz, el va suferi consecințe negative grave. Deseori copiii nu știu cum să discute despre abuzul sexual. Activitățile educaționale, propuse în Capitolul 6 „Kiko și Măna în sala de clasă”, oferă un punct de pornire pentru mulți copii pentru a începe să vorbească despre abuzuri sexuale și pentru a solicita ajutor. Adulții trebuie să știe care sunt răspunsurile adecvate și neadecvate în aceste cazuri, întrucât copiii trebuie să fie încurajați să discute aceste probleme: ei merită să fie ascultați și sprijiniți. Principalele mesaje sunt prezentate în tabelul de mai jos.¹⁸

RĂSPUNSURI ADECVATE

1. Credeți copilul sau adolescentul și asigurați-vă că ei știu că îi credeți

Agresorii își manipulează victimele astfel, încât acestea să înțeleagă că nu le va crede nimeni, dacă mărturisesc abuzul, astfel încât trebuie să clarificați de la bun început că veți lua în serios declarațiile lor.

De exemplu, „Te cred. Ți mulțumesc că ai încredere în mine și că îmi spui adevărul. Ești foarte curajos și faci ceea ce trebuie. Îmi pare rău că ai trecut prin așa ceva.”

RĂSPUNSURI NEADECVATE

Îndoieli legate de abuz ori negarea acestuia

Evitați expresii, precum „Ești sigur că așa a fost? Poate a fost o neînțelegere” sau „Ce îmi spui tu, nu poate fi posibil – inventezi.”

18 Acest tabel este preluat din Romeo, F. J., & Horno, P. (2018), *Materials for the campaign „El abuso sexual infantil queda fuera de juego” („Child Sexual Abuse Stays Offside”) for the prevention and detection of child sexual abuse in sports*, Madrid: Consejo Superior de Deportes, versiunea în limba engleză, de V. Kennedy & F. J. Romeo, disponibilă la www.espiralesci.es/materials-for-the-campaign-child-sexual-abuse-stays-offside-prevention-and-detection-of-child-sexual-abuse-in-sports

RĂSPUNSURI ADECVATE

2. Insistare pe responsabilitatea agresorului

Copiii victime ale abuzului sexual trăiesc sentimente de vinovăție și rușine. Astfel, trebuie să se sublinieze că ei nu au nicio vină pentru abuzurile la care au fost supuși.

De exemplu, „Nu este vina ta. Dacă cineva face lucruri care te fac să te simți rău, nu este vina ta. Nicio persoană nu trebuie să trateze rău sau să rănească altă persoană. Acea persoană știa că face ceva dăunător și greșit. Nu ai niciun motiv pentru a simți rușine sau a te simți vinovat.”

3. Păstrarea calmului

Copilul sau adolescentul poate suferi o criză emoțională atunci când divulgă abuzul sexual și, astfel, adultul în care au încredere trebuie să își păstreze calmul și să îi liniștească.

De exemplu, „Desigur, a fost foarte dificil, iar eu sunt aici ca să te ascult și să te susțin. Poți vorbi cu mine, dacă vrei. Vrei să îmi spui și altceva?”

4. Atragerea atenției asupra unei posibile soluții, un mod de soluționare a problemei

Copilul sau adolescentul care mărturisește un caz de abuz, are nevoie de stabilizare emoțională în primele minute, însă și de o reacție pozitivă și realistă la situația respectivă. Fiecare intervenție va fi diferită în funcție de caz, însă trebuie să se explice copilului sau adolescentului ce ar fi bine să facă în viitor și ce va face persoana lui de încredere, astfel încât să poată redobândi controlul asupra vieții lor și pentru a fi în siguranță.

De exemplu, „Ai fost foarte curajos când mi-ai spus aceste fapte și ne vom asigura că aceste lucruri nu se vor repeta. Acum trebuie să discutăm cu A și B (membrii familiei sau persoane de suport). Tu trebuie să te odihnești și apoi putem încerca cu X sau Z (măsuri urgente de protecție pentru împiedicarea repetării abuzului, intervenții ale sistemului de protecție a copilului). Care este părerea ta?”

RĂSPUNSURI NEADECVATE

Învinuirea copilului sau adolescentului pentru abuz

Evitați întrebările de tipul: „De ce le-ai permis să îți facă asta? De ce nu ai plecat? De ce nu ai spus „nu”? De ce nu ai vorbit despre aceste lucruri mai devreme?”

Reacționare prin alarmare și exprimarea suferinței

Dezvăluirea abuzului sexual reprezintă un proces foarte complex pentru un copil sau un adolescent, iar asigurarea că pot miza pe adulții de încredere este foarte importantă. Adulții ar trebui să identifice mediul și persoanele în/cu care își pot împărtăși propriile emoții, nu trebuie să o facă cu copilul sau cu adolescentul.

Concentrați-vă doar asupra noii poziții de victimă a copilului sau a adolescentului

Copilul sau adolescentul reprezintă o persoană, care a trecut printr-o experiență teribilă, însă există multe alte lucruri care fac parte din viața lor și care atenuează experiența negativă a abuzului, inclusiv practicarea sporturilor. Fiind victime ale abuzului sexual, ei au fost supuși unor experiențe fizice foarte neplăcute și din acest motiv contactul fizic nu trebuie evitat; mai degrabă acești copii, dacă este nevoie, ar putea primi mângâieri, îmbrățișări, săruturi, dar numai în condițiile cerute/acceptate de aceștia.

Protejarea excesivă a copilului sau a adolescentului și limitarea activităților lor obișnuite

Este normală o abordare mai precaută la început, însă copilul sau adolescentul trebuie să își recapete încrederea în capacitățile proprii și în alții. Ei nu trebuie expuși la noi pericole, însă, în același timp, viața lor normală nu trebuie restricționată.

RĂSPUNSURI ADECVATE

RĂSPUNSURI NEADECVATE

Promisiuni care nu pot fi realizate

Înainte de o dezvăluire, trebuie să fiți pregătiți pentru a nu vă asuma promisiuni pe care nu le puteți realiza. Copilul sau adolescentul a suferit deja mult ca urmare a încrederii în alții și, astfel, nu trebuie să-i dezamăgiți și să generați așteptări false. Trebuie să evitați exprimări, precum „Vom rezolva această situație” sau „Totul va fi OK!”, deoarece aceste lucruri depășesc controlul efectiv al adultului (uneori problemele nu sunt rezolvate sau nu sunt găsite soluții pentru ele). Angajamentele trebuie să fie exprimate în mod clar și realist, de exemplu, „Voi fi alături de tine până vom discuta cu familia ta” sau „A, B și cu mine îți vom sta la dispoziție când vei dori să vorbești, ne-am înțeles?”

3.2. CONSECINȚELE ABUZULUI ASUPRA DEZVOLTĂRII: INDICATORI AI ABUZULUI SEXUAL ASUPRA COPIILOR

Abuzul sexual asupra copiilor are loc în diverse moduri, iar efectele acestuia pot fi diferite. Există mai mulți factori care influențează modul în care abuzul sexual afectează un copil: vârsta copilului, tipul abuzului, durata abuzului, relația cu agresorul, ajutorul din partea persoanelor apropiate etc. Copiii pot manifesta suferințe emoționale, care pot avea alte cauze: tristețea poate fi cauzată de o pierdere, ca de exemplu, decesul unei bunici; furia poate fi generată de o situație tensionată la domiciliu legată de divorțul părinților, iar agresivitatea poate fi legată de situația socială a unei persoane din comunitate. Cu toate acestea, atunci când un copil manifestă mai multe semne ale abuzului, acest lucru trebuie să reprezinte un semnal de alarmă pentru a evalua dacă are loc un abuz sexual. Efectele abuzului sexual asupra unui copil, în special la vârste foarte mici, pot rămâne latente până când acesta ajunge la pubertate, înțelege efectele abuzului și poate vorbi despre sexualitatea sa.

Atunci când există motive de suspiciune, adulții sunt responsabili pentru comunicarea factorilor de îngrijorare către serviciile specializate pentru protecția copiilor, care vor lua măsuri pentru investigarea situației. Nu este responsabilitatea adultului să analizeze sau să dovedească că copilul a fost victima abuzului sexual. Cu cât adultul (de ex. educatorul, învățătorul sau alt specialist) pune mai puține întrebări, cu atât mai bine va fi pentru copil și pentru procesul aplicat de serviciile specializate din domeniul protecției copilului. Adulții pot asculta copiii, atunci când aceștia vorbesc despre abuzurile asupra lor, însă trebuie să se abțină de la alte întrebări, cu excepția: „Cum te simți astăzi?” și „Te pot ajuta cu ceva?”

3.2.1. Indicatori fizici

Deseori abuzul sexual asupra copiilor nu are consecințe fizice, care pot servi drept indicatori. El poate fi reprezentat de atingeri neadequate și traumatizante (din partea agresorului, care atinge copilul, sau din partea copilului forțat să atingă agresorul), care nu lasă urme fizice. De asemenea, există tipuri de abuz care nu implică contactul fizic. În ciuda acestor lucruri, abuzul sexual asupra copiilor poate produce daune la mai multe nivele. Cadrele didactice nu dețin calificarea operațională sau legală pentru a examina corpurile copiilor. Cu toate acestea, există anumiți indicatori fizici, care pot fi corelați cu abuzul sexual, ca de exemplu:

- Cicatrici și leziuni externe: În cazul agresiunilor, violența sexuală este comisă prin violență fizică, care poate lăsa urme, precum vânătăi, sângerări sau alte urme vizibile pe piele.
- Dificultăți de mers sau de stat în poziția șezut în câteva cazuri: Penetrarea poate vătăma organele genitale sau anusul, sau infecțiile organelor sexuale pot fi dureroase.

Există și alte semne pe care le pot detecta doar profesioniștii din sănătate. Cu toate acestea, dacă cadrele didactice și directorii instituțiilor de educație timpurie sunt informați cu privire la asemenea lucruri, ei pot alerta autoritățile cu privire la abuzul sexual asupra copiilor și le pot raporta.

- Iritația sau leziunile interne ale organelor sexuale și ale regiunilor din jurul lor: Înainte de perioada pubertății, organele sexuale nu sunt pregătite pentru un contact sexual complet, astfel abuzul sexual asupra copiilor poate provoca iritații sau leziuni interne, sau în jurul acestora. De asemenea, actul sexual forțat poate provoca leziuni la toate vârstele.
- Infecția organelor sexuale și a zonelor învecinate: Pot exista mai multe cauze pentru infecții și alte afecțiuni (de la igienă precară până la infectarea de la o toaletă publică), însă acestea trebuie cunoscute întotdeauna, în special, atunci când nu sunt vindecate prin tratament.
- Boli cu transmitere sexuală (BTS): Deși acestea pot fi transmise în mai multe feluri, în ciuda numelui lor (de ex. în timpul sarcinii, la naștere sau ca urmare a unei igiene precare, sau a folosirii în comun a hainelor), BTS-urile în rândul copiilor pot reprezenta un indicator al unui suspect abuz sexual.
- Sarcina la vârsta adolescenței: În timpul adolescenței fetele pot rămâne însărcinate, chiar dacă nu s-au dezvoltat încă complet, iar acest lucru poate fi riscant atât pentru mamă, cât și pentru copil. Sarcina la vârsta adolescenței trebuie considerată un indicator important pentru un posibil abuz sexual, chiar dacă tână afirmă că dorește să fie mama copilului iubitului său, întrucât acest lucru poate reprezenta rezultatul manipulării sau al presiunii sociale.

3.2.2. Indicatori psihosomatici

Simptomele psihosomatice au un efect fiziologic, însă au o cauză non-fiziologică (respectiv, nu sunt datorate unei afecțiuni sau unei vătămări). Suferința și consecințele sunt, însă, reale, astfel încât nu trebuie să se considere că acești copii se „prefac” sau „mint”. Ei își pot exprima suferința psihologică prin limbaj corporal, în general, atunci când parametrii de sănătate ating valori extreme.

- Dureri cronice sau alte afecțiuni psihosomatice: Deși copiii încearcă ocazional să evite situațiile cu stări de rău false, este important ca fiecare caz în parte să fie tratat cu seriozitate. Dacă durerea este inventată, copilul trebuie învățat să nu prezinte informații false legate de afecțiunile sale medicale. Însă dacă respectivul copil a fost consultat de un medic și nu a fost identificată o cauză specifică pentru durerile reale, simptomele respective pot fi explicate ca fiind psihosomatice. Indicatorii standard ai abuzului sexual asupra copiilor sunt durerile stomacale, greața/voma (dezgustul față de această situație resimțit la nivelul stomacului) și migrenele inexplicabile (durerea care exprimă suferința mentală a abuzului).
- Tulburări de somn: Somnul este esențial în perioada copilăriei și a adolescenței, deoarece în această perioadă creierul consolidează învățarea, reglementează stările emoționale, iar organismul continuă să se dezvolte. Un somn odihnitor este esențial pentru o dezvoltare sănătoasă, iar abuzul sexual asupra copiilor poate afecta somnul în mai multe feluri. Coșmarurile afectează somnul și pot afecta, în mod negativ, sentimentul de siguranță, atunci când ele implică retrăirea evenimentelor de abuz. Un alt indicator esențial este reprezentat de pierderea timpului destinat somnului, atunci când copiii nu pot adormi (insomnie), care poate fi corelat cu teama de coșmaruri sau cu teama de a suferi abuzuri în timpul nopții (când abuzurile au loc, deseori, în cadrul domiciliului). Cealaltă extremă este reprezentată de somnul excesiv, atunci când creierul activează sistemul de protecție, deoarece consideră că starea de trezire este prea periculoasă.

- Tulburări de alimentație: Un regim sănătos de alimentație este, de asemenea, indispensabil pentru dezvoltarea copilului în perioada copilăriei și a adolescenței. Atunci când apetitul este afectat, acest lucru poate indica o afecțiune gravă la nivel emoțional. Și în acest caz, tulburările de alimentație sunt extreme: alimentație insuficientă (anorexie) sau mâncatul excesiv (în special bulimia, dar și obezitatea). Deși tulburările de alimentație pot avea mai multe cauze, de cele mai dese ori copiii (sau adolescenții, în rândul cărora tulburările de alimentație sunt mai des întâlnite) dezvoltă un mecanism inconștient, prin care încearcă să își facă corpul „indezirabil” – „foarte slab” (sau, în special, în cazul fetelor, „prea imatur”) sau „prea obez” – pentru agresori.
- Tulburări de eliminare: Copilăria timpurie reprezintă, în general, perioada în care controlul eliminării (urinarea și defecarea) are o dimensiune emoțională importantă. Atunci când siguranța unei persoane este supusă riscului, acest control poate fi pierdut (în copilărie, dar, de asemenea, la orice vârstă). Astfel, incontinența urinară (enurezis) și fecală (encopreză) necesită intervenții pentru excluderea altor cauze, în special, atunci când copiii puteau controla eliminarea un anumit timp, dar au revenit la un stadiu anterior de dezvoltare (în anumite cazuri poate fi considerat un comportament regresiv: a se vedea Capitolul 3.2.5, „Indicatori comportamentali”). La alte vârste, cazurile de diaree sau constipație pe termen lung pot fi legate de anxietatea provocată de abuzul sexual și, în consecință, trebuie analizate toate cauzele psihologice posibile.

3.2.3. Indicatori emoționali

Abuzul sexual reprezintă o experiență foarte traumatizantă pentru un copil, iar manipulările făcute de către persoana care comite abuzul pot provoca diverse emoții. Sentimentele trăite intens pe termen lung pot reprezenta indicatori emoționali ai abuzului sexual.

- Sentimentul de vină și rușine: În majoritatea cazurilor, agresorul se asigură că victima minoră păstrează secretul, plasând vina pentru abuz asupra copilului (deși responsabilitatea aparține întotdeauna persoanei care comite abuzul, care știe că acțiunile sale sunt ilegale și care încearcă să le ascundă), sau prin alte forme de manipulare (de ex., un copil se poate simți stânjenit, fiind tratat mai special pentru că face unele lucruri, pe care nu le înțelege). Copiii care, deseori, se autoînvinovățesc, de fapt, afișează sentimentele de vinovăție și rușine în legătură cu abuzul sexual.
- Anxietate, teamă și îngrijorare excesivă: Copilul poate fi îngrijorat cu privire la viitoarele posibile episoade de abuz sau doar la revederea agresorului, sau ca și consecință a păstrării secretului și continuării suferinței abuzului sexual, sau din cauza că a dezvăluit secretul și nu a fost crezut. Aceste reacții emoționale pot fi observate și în alte activități și situații, care nu au tangențe cu abuzul (de ex., examene, întâlnirea cu prietenii, implicarea în activități sportive).
- Evitarea unor anumite locuri, oameni sau situații: După ce a suferit un caz de abuz sexual, creierul copilului poate dezvolta o teamă față de stimulii care sunt legați de, sau care reamintesc de abuz. Acești stimuli pot fi reprezentați de locuri (asemănătoare locurilor în care aceștia au fost supuși abuzului, de ex., săli de clasă închise), persoane (în mod evident, agresorii pot provoca o reacție de evitare, însă și persoane neimplicate, care readuc amintiri legate de agresori în mintea copilului sau care sunt periculoși în mintea copilului (în special în singurătate). În anumite cazuri, aceste eforturi de evitare pot deveni fobii (de ex., o puternică teamă față de situațiile care nu sunt periculoase în sine).
- Depresie și respect de sine scăzut: Atunci când copilul suferă de pe urma abuzului sexual, în mod logic el are sentimente negative cu privire la propria persoană și are așteptări reduse cu privire la viața și abilitățile sale. Cu toate acestea, este important să se facă diferența între tristețe și depresie. Tristețea reprezintă un sentiment sănătos, deși neplăcut, care ajută o persoană să treacă peste o pierdere sau o dificultate și care încetinește evoluția în viață a unei

persoane astfel, încât situațiile noi și nedorite pot fi încorporate în sentimentele acesteia. Însă depresia, în special pentru copii, implică pierderea interesului față de activitățile preferate, precum joaca sau relaționarea cu alți colegi.

- **Supărarea, furia și agresiunea:** De asemenea, copiii își pot manifesta frustrarea față de abuz prin izbucniri de supărare și agresiune, cu reacții care sunt disproporționate față de situația respectivă (spre exemplu, strigă, izbucnesc în plâns fără motiv, bat, mușcă, pișcă, zgârâie – păpuși, alți copii, insecte, păsări și/sau animale mici; strică/distrug, aruncă, rup plante, obiecte, construcții din Lego, obiecte modelate, lucrări din hârtie sau texturi, confecționate de copii etc.). Aceste manifestări pot fi interpretate ca o metodă de exprimare a furiei lor în orice condiții, deoarece nu s-au putut exprima astfel în timpul abuzului. În cazul copiilor (dar și al adolescenților), un nivel crescut de iritabilitate este considerat un indicator al depresiei (a se vedea punctul anterior).
- **Supunere:** Ca rezultat al acțiunilor de manipulare din partea agresorului și în legătură cu depresia, copiii pot adopta o atitudine de supunere, fiind incapabili să se apere sau să ceară ajutor. Acesta este un simptom pentru care copiii nu trebuie învinuiți sau trași la răspundere datorită abuzului suferit. Pasivitatea reprezintă o sechelă, care trebuie vindecată și remediată, și nu un defect care trebuie criticat.
- **Probleme de control emoțional:** Abuzul sexual implică pierderea de către copil a controlului asupra corpului său în urma actelor violente comise asupra lui de către agresor. Una dintre consecințe poate fi reprezentată de probleme legate de controlul emoțional. Una dintre extreme este reprezentată de controlul excesiv (copiii care trebuie să fie siguri de toate aspectele mediului lor înconjurător pentru a se simți în siguranță și, întrucât atingerea acestui obiectiv este imposibilă, cei care trăiesc într-o stare de teamă constantă, într-un efort continuu de a controla cât mai multe aspecte posibile ale mediului lor înconjurător), iar cealaltă extremă este reprezentată de lipsa controlului (copiii care nu se pot calma sau care nu își pot controla sentimentele).

3.2.4. Indicatori cognitivi

Ca și consecință a distresului și încercării creierului de a controla emoțiile provocate de abuz, funcțiile cognitive ale copilului pot fi afectate semnificativ. Deși acestea pot avea mai multe cauze, afecțiunile cognitive pot reprezenta un indicator al abuzului sexual asupra copilului.

- **Dezvoltare cognitivă întârziată:** Fiecare persoană deține abilități diferite și fiecare persoană are dreptul să își atingă potențialul maxim. Cu toate acestea, atunci când creierul este dedicat rezolvării conflictelor emoționale legate de abuzul sexual, resursele dedicate dezvoltării sale cognitive vor fi mai puține. Aceasta înseamnă că victimele abuzului sexual prezintă, deseori, o întârziere în dezvoltarea cognitivă, care poate fi permanentă. Acest lucru nu înseamnă că toți copiii cu simptome de dificultăți cognitive au fost victimele unui abuz. În plus, nu toți copiii care au suferit abuzuri vor prezenta funcții cognitive încetinite, însă, în multe cazuri, dezvoltarea cognitivă va fi mai lentă decât ar fi fost în cazul absenței abuzului.
- **Deficit de atenție:** Copilul, care a fost victima unui abuz, poate avea probleme în a se concentra asupra unor sarcini specifice. În unele cazuri, este posibil ca creierul să încerce să evadeze dintr-o realitate, care a fost prea dificil de procesat, însă, în alte cazuri, este posibil ca creierul să acorde atenție mai multor evenimente, pe care le consideră relevante pentru supraviețuire: expresia educatorului/profesionistului (de ex., „Este supărat/ă? Mă va putea proteja?”), mișcarea unui coleg (de ex., „Mă va agresa aici cineva? De ce acel copil s-a uitat la mine? Vor putea să îmi descopere secretul?”) sau chiar zgomote din exterior (de ex., „O mașină a trecut prea aproape de grădiniță? Există zgomote suspecte?”). Efectul este același: copilul nu acordă atenție lucrurilor care sunt considerate relevante de adulți (sala de clasă/grupă, instrucțiuni, exerciții), fapt care poate afecta performanța lor în sala de clasă/grupă, pe terenul de joacă sau în alte activități.

- Performanță redusă sau chiar eșecul școlar: Copiii care au fost victime ale abuzului sexual, au în general probleme serioase legate de performanța școlară ca și consecință a dezvoltării cognitive întârziate și a deficitului de atenție, precum și a problemelor emoționale sub forma depresiei, anxietății sau a izbucnirilor de furie. Dacă abuzul sexual are loc în copilăria timpurie, integrarea acestor copii în școală și succesul lor școlar pot fi compromise.
- Lipsa curiozității: Copiii sănătoși sunt, prin natura lor, curioși. Ei își pot exprima curiozitatea față de domenii neașteptate, astfel încât dacă nu sunt curioși față de scriere sau față de școală acest lucru nu înseamnă că nu pot avea pasiuni pentru alte domenii, precum sport, jocuri sau animale. Însă, atunci când copiilor le lipsește curiozitatea complet, acest lucru poate însemna că creierul lor este concentrat asupra unor stări, precum anxietatea, iritabilitatea sau sentimentul de disperare.

3.2.5. Indicatori comportamentali

Abuzul sexual poate provoca multe daune la toate nivelele, în special, asupra emoțiilor și modului de funcționare a creierului, încât una dintre consecințele abuzului sexual este reprezentată de modul în care acesta afectează comportamentul. În majoritatea cazurilor, copiii își exprimă suferința printr-un comportament negativ și distructiv. Cu toate acestea, comportamentele menționate nu trebuie considerate doar ca ceva ce trebuie corectat, ci și ca un strigăt de ajutor din partea copiilor, care nu cunosc amploarea suferinței lor. Astfel, este important ca aceste comportamente să fie identificate drept simptome, și nu drept provocări personale ale adulților.

- Comportament regresiv: În special în primele stadii ale abuzului, creierul copilului poate încerca să revină la momente mai fericite, anterioare abuzului, iar acest fapt poate conduce la o regresie comportamentală, ca de ex., vorbitul ca un bebeluș, pierderea controlului eliminării sau imposibilitatea de executare a unor activități, care anterior fuseseră desfășurate.
- Dificultăți în auto-consolare și auto-control: Copiii de grădiniță au vârste foarte mici și au dificultăți legate de auto-control; ei au nevoie de prezența unui adult puternic și compătimitor, care să stabilească limitele din viața lor și care să îi trateze cu căldură pentru a-i calma. Abuzul sexual poate provoca multe probleme emoționale, care îngreunează auto-controlul.
- Probleme legate de controlul impulsurilor și de respectarea autorității: Lipsa auto-controlului poate implica, de asemenea, dificultăți în păstrarea consecvenței în activități, ceea ce înseamnă că anumiți copii pot avea probleme în controlarea impulsurilor lor. Acest lucru poate îngreuna respectarea regulilor, fapt care conduce la noi probleme atunci când ei contestă regulile. Un nivel conflictual puternic față de norme sugerează faptul că un copil se află într-o stare de suferință majoră. Aceste comportamente trebuie analizate de la rădăcină, pentru a reduce angoasa copilului și nu pentru a modifica comportamentul său.
- Comportament agresiv: Sentimentele de ură și de furie pot conduce la comportamente agresive față de alte persoane. Uneori acesta se manifestă sub forma unei agresivități generale față de toate persoanele, indiferent dacă este vorba despre copii sau adulți. În cazuri de abuz sexual, copiii își pot îndrepta, în mod inconștient, agresiunea împotriva „adulților de încredere”, deoarece ei consideră că își pot liber manifesta propriile sentimente fără a fi tratați ca răspuns cu agresiune, pe când manifestarea agresiunii față de infractor poate provoca mai multe probleme pentru ei.
- Consumul de alcool și droguri: Deși consumul de substanțe interzise este rar întâlnit în rândul copiilor de grădiniță, el reprezintă o metodă, des întâlnită în rândul adolescenților, pentru controlul emoțiilor. Consumul de substanțe interzise trebuie înțeles ca un mijloc de „auto-medicație”, o metodă de „încercare a amarului” în substanțe interzise (sau alte comportamente, care conduc la dependență).
- Auto-mutilarea și tendințe suicidale: Dintre toate comportamentele agresive, cel mai îngrijorător este auto-mutilarea. Deși agresiunea față de alte persoane este îngrijorătoare, cel puțin

copilul își exteriorizează suferința. Atunci când suferința este interiorizată, îndreptată asupra lui însuși, copilul și-a pierdut orice speranță de a primi ajutor din exterior și încearcă să își reducă suferința prin auto-provocarea unei dureri pe care o poate controla, ca metodă de a dobândi controlul asupra universului lor emoțional.

- Absența totală a problemelor – copilul (sau adolescentul) „invizibil”: Pe măsură ce copilul crește și se dezvoltă, el trebuie să facă multe greșeli înainte de a deveni un adult responsabil. Copiii sănătoși au probleme adecvate vârstei lor și creează diverse tipuri de probleme pe măsură ce cresc. Un copil sau un adolescent, care nu creează niciodată probleme, care nu atrage atenția asupra acțiunilor sale și care rămâne „invizibil” pentru adulți, poate reprezenta un motiv de îngrijorare, întrucât copiii care au fost victime ale abuzurilor sexuale încearcă deseori să distragă atenția de la ei, deoarece adulții (ca, de exemplu, agresorii) pot reprezenta o sursă de violență sau un risc crescut pentru situații mai neplăcute (dacă ei detectează abuzul și dacă agresorul duce la îndeplinire amenințările declarate în timpul abuzului). Astfel, educatorii trebuie să se asigure că își cunosc discipolii într-o oarecare măsură și că îi pot identifica pe cei care au probleme (și pot lua măsuri pentru a-i ajuta), dar și pe cei care ascund problemele existente.

3.2.6. Indicatori sexuali

În perioada grădiniței copiii testează diverse aspecte legate de sexualitate, care sunt adecvate pentru vârsta lor, de obicei, în mod public, în cadrul jocurilor de tipul: „sărutul pe buze”, relații cu „iubiți” și „iubite” și chiar „căsătorii” pe terenul de joacă. De obicei, la aceste vârste ei pun întrebări legate de reproducere și organele sexuale; ei trebuie să primească informații simple, dar corecte ca răspuns la întrebările lor. Cu toate acestea, abuzul sexual poate afecta dezvoltarea emoțională și sexuală normală, oferind semne care pot reprezenta un indiciu pentru adulții care știu să îi interpreteze. Din nou, este important să se identifice acești indicatori drept simptome și să se ofere suportul și atenția necesară copilului, care îi manifestă, protejând, în același timp, alți copii împotriva eventualelor abuzuri.

- Conduită sexuală neadecvată: Copiii care au fost victime ale abuzului sexual sunt induși în eroare de propriile experiențe traumatiche și, adesea, nu știu care sunt comportamentele sexuale sănătoase. Ei se pot comporta în maniere care îngrijorează adulții, ca de exemplu, masturbarea compulsivă sau în public, sau mângâieri nepenetrabile cu caracter sexual, sau considerarea copiilor și altor persoane, în general, ca fiind obiecte sexuale. Acestea sunt comportamente, pe care copiii nu le-ar fi putut descoperi singuri, ceea ce înseamnă că le-au învățat de la un copil mai mare sau de la un adult.

COMPORTAMENTUL SEXUAL NORMAL PENTRU COPII DE 3–6 ANI

Copiii reprezintă ființe umane în adevăratul sens al cuvântului, deși trebuie să crească și să se dezvolte pe mai multe dimensiuni. Între acestea se regăsește și dimensiunea sexuală, pe care copilul trebuie să o exploreze într-o manieră sănătoasă. Printre aspectele comportamentului sexual normal se numără:

- întrebări legate de numele organelor sexuale;

COMPORTAMENTUL SEXUAL ANORMAL PENTRU COPII DE 3–6 ANI

Copiii care au fost victime ale abuzului sexual pot avea comportamente inadecvate. Reacția corectă a adulților la comportamentul sexual inadecvat al copiilor este să abordeze copiii cu respect și să încerce să le ofere educație sexuală de bază și, dacă este necesar, să refere la specialiști pentru eventuale intervenții suplimentare. Printre indicatorii de îngrijorare se numără:

COMPORTAMENTUL SEXUAL NORMAL PENTRU COPII DE 3–6 ANI

- întrebări legate de diferențele dintre băieți și fete și dintre bărbați și femei;
- manifestarea interesului cu privire la originea copiilor (sarcină, naștere);
- relații cu „iubiți” sau „iubite” de aceeași vârstă și sărutatul în public;
- explorarea propriilor organe genitale în singurătate sau împreună cu alți copii de aceeași vârstă (de ex., jocul de-a doctorul și asistenta), atât timp cât aceste activități sunt distractive și toți copiii se distrează;
- masturbare pentru plăcerea fizică, dacă este realizată în intimitate și fără a provoca traume pentru alte persoane sau ei înșiși.

COMPORTAMENTUL SEXUAL ANORMAL PENTRU COPII DE 3–6 ANI

- folosirea unor cuvinte inadecvate pentru denumirea organelor sexuale sau a activităților sexuale;
- manifestarea unui limbaj inadecvat pentru activitățile sexuale (la vârsta lor copii nu ar trebui să știe cum are loc un act sexual și nu trebuie să fi urmărit materiale pornografice);
- discuții despre „iubiți” sau „iubite” cu vârste foarte diferite sau chiar adulți și despre săruturi cu gura deschisă;
- forțarea explorării organelor genitale împreună cu alți copii, în special atunci când această activitate produce neliniște și disconfort;
- masturbarea compulsivă, fără control sau în public, și auto-provocarea de vânătăi sau iritații.

Agresiuni sexuale împotriva altor copii sau adolescenți: Copiii care au fost victime ale abuzului sexual pot încerca să abuzeze de alți copii, uneori datorită furiei față de suferința lor, și altele datorită încălcării limitelor sexualității lor. Acest indicator este foarte important, și trebuie investigat cu atenție de către un specialist în abuzul sexual asupra copiilor pentru a se asigura că toți copiii implicați se află în siguranță acum și în viitor. Câteva dintre aceste simptome pot apărea mult mai târziu, de exemplu la începutul adolescenței, atunci când tinerii pot exercita agresiuni împotriva copiilor mai tineri sau de aceeași vârstă.

- Cunoștințe sexuale neadecvate pentru vârsta respectivă: Atunci când copiii sunt supuși abuzului sexual, ei află lucruri legate de organismul uman și de sexualitate pe care nu le-ar fi putut cunoaște altfel. Astfel este important pentru copii să învețe denumirile corecte ale organelor genitale și ale altor părți ale corpului deoarece, atunci când discută despre acestea, ei pot comunica informații pe care nu ar fi trebuit să le cunoască, și acest lucru ar trebui analizat.
- Conduită sexuală riscantă: Atunci când copiii și-au depășit limitele interioare legate de sexualitate, ei pot manifesta o conduită sexuală riscantă, oferindu-se drept victime sau prezentând indiferență față de siguranța și bunăstarea proprie. Aceste acțiuni nu pot reprezenta niciodată o scuză pentru abuz, sau pentru a considera că ei sunt cei care provoacă actele sexuale. Din contră, aceste manifestări trebuie privite cu seriozitate, iar copilul trebuie să beneficieze de protecție.

3.2.7. Indicatori sociali și relaționali

Capacitatea de a construi și de a menține relații sociale sănătoase este compromisă semnificativ de abuzul sexual, întrucât acesta implică încălcarea limitelor personale. Întrucât cel mai adesea copiii sunt victime ale abuzului sexual exercitat de persoanele din cercul lor de încredere, manipularea lor de către o persoană de încredere le subminează de asemenea capacitatea de a avea încredere în adulții protectori, și pot conduce la comportamente extreme precum lipsa de încredere față de toată lumea sau apropierea de străini. Acești indicatori pot fi trecuți cu vederea, iar copilul poate fi considerat „ciudat”, deși în multe cazuri ei transmit un mesaj alarmant.

- Dificultăți legate de granițele personale: Oamenii au diverse nivele de contact cu alte persoane, în funcție de nivelul de intimitate dintre ei. Noi avem contact fizic și emoțional redus cu o persoană necunoscută de pe stradă; putem strânge mâna unui coleg și putem adresa întrebări politicoase despre familia sa; putem îmbrățișa un prieten apropiat și îi putem împărtăși problemele personale; ne sărutăm partenerul și în general îi împărtășim acestuia cele mai personale gânduri. Însă copiii care sunt victime ale abuzului sexual își pierd capacitatea de gestionare a acestor limite personale: ei pot deveni prea intimi și prea deschiși cu persoane în care nu pot avea încredere, prea reci și distanți față de persoanele care le pot deveni prieteni, sau pot invada spațiul altor persoane (fiind considerați agresivi sau lipsiți de respect). Toate aceste tipuri de comportament le poate afecta în mod negativ viața socială.
- Dificultăți de atașament și dezvoltarea relațiilor interpersonale: Ca urmare a lipsei abilităților sociale, care au fost deteriorate sau blocate de manipulare în timpul abuzului, copiii care au fost victime ale abuzurilor pot avea dificultăți grave în stabilirea unor relații interpersonale sănătoase, inclusiv cu persoanele apropiate (din cauză că acestea au participat la abuz sau că nu au avut capacitatea să le descopere mai devreme).
- Izolare socială: Izolarea socială, care este legată de toți indicatorii sociali anteriori, reprezintă o consecință logică a lipsei de încredere în oameni și abilități sociale inadecvate necorespunzătoare. Cu toate acestea, există un alt aspect al acestui indicator: în general agresorii încearcă să își izoleze victimele, pentru a se asigura că nu vor fi crezute de nimeni și că vor păstra secretul asupra abuzului. În multe situații, agresorii se prezintă drept singurele persoane cărora le pasă de copilul respectiv, conducând la o confuzie în mintea copilului între „îngrijire” și „abuz”. Educatorii trebuie să acorde o atenție specială copiilor izolați (de ex. celor care sunt nou veniți în grădiniță, celor care nu sunt activi social, celor lipsiți de încredere în ei înșiși), deoarece aceștia pot deveni cu ușurință victime ale unor diverse tipuri de abuzuri (inclusiv ale abuzului sexual), dacă nu cumva au suferit deja aceste abuzuri.
- Repetarea unor tipare de violență, inclusiv re-victimizare: Copiii care cresc în condiții abuzive pot internaliza tiparele de violență și pot considera că aceasta reprezintă modul de relaționare cu alte persoane, întrucât nu au alte modele. Cu toate acestea, ideea respectivă este înțeleasă adesea din punctul de vedere al copiilor (în special al băieților) care au fost agresați și care devin ei înșiși agresori, deși acest lucru nu este frecvent. Mulți copiii vor prelua rolul de victimă și în alte domenii ale vieții lor. Cu toate acestea, copiii care au suferit abuzuri și care vorbesc despre acest lucru pot evita efectele acestora, devenind adulți de încredere pentru copii. Atunci când copiii nu pot vorbi despre abuzurile suferite, ei sunt supuși riscului de suferințe ulterioare în urma efectelor acestora. Din acest motiv este esențial ca accentul principal în activitatea de prevenire a abuzului sexual asupra copiilor să fie pus pe asigurarea că toți copiii să poată dezvălui abuzul și găsi o persoană de încredere care îi poate ajuta.
- Comportamente anti-sociale: Distresul emoțional și lipsa relațiilor sociale pozitive pot ajuta copiii victime ale abuzului să încalce norme sociale și să își exprime conflictul prin comportamente anti-sociale precum distrugerea de proprietăți publice sau pornirea unor conflicte. Acestea reprezintă simptome ale unei suferințe extreme, și trebuie analizate și nu considerate simple conduite inadecvate.

3.3. UITAREA ÎN SCOPUL SUPRAVIEȚUIRII: DISOCIEREA ÎN CAZUL ABUZULUI SEXUAL ASUPRA COPILOR

Creierul uman are diverse metode pentru a face față situațiilor stresante. Abuzul sexual poate declanșa unele dintre cele mai puternice răspunsuri. Prima reacție fiziologică la invadarea intimității este opunerea. Cu toate acestea, în mod normal copiii nu înțeleg abuzul: fiind dezorientați de acesta și de manipularea agresorului, și din teama de a nu se opune acestuia. A doua reacție posibilă este evadarea, evitarea situației, însă de obicei agresorul crează un context al abuzului din care copilul nu

poate scăpa. Al treilea și cel mai primitiv răspuns este blocajul emoțional, oprirea sistemului nervos pentru a bloca conștientizarea abuzului – însă corpul are în continuare de suferit și procesează situația în inconștient. Disocierea reprezintă mecanismul utilizat pentru gestionarea unei încărcături emoționale atât de traumatice încât sistemul nervos nu îi poate face față, iar conștiința devine fragmentată. O parte din el va continua să funcționeze, gestionând situațiile „normale” de viață, pe când alte părți vor păstra suferința în secret, generând simptome pe care copiii înșiși nu le pot înțelege. Disocierea este mai bine înțeleasă prin exemple.

O fetiță trebuie să aibă încredere în tatăl ei, care o duce la grădiniță dimineața și se joacă cu ea după-amiaza. Însă de asemenea tatăl ei o abuzează în timpul nopții. În acest caz sistemul ei nervos se împarte în două: o parte merge împreună cu tatăl ei la grădiniță, iar cealaltă parte – ascunsă și inconștientă – se teme de tatăl ei și de secretul pe care este obligată să îl păstreze. Partea conștientă nu cunoaște abuzul, nu și-l „amintește”. Însă partea disociată se manifestă sub formă de agresivitate și nesupunere la grădiniță. Fetița devine mai izolată pe măsură ce continuă să fie supusă abuzului.

Mama care gătește pentru întreaga familie este aceeași mamă care se îmbată atunci când tatăl este plecat la serviciu, și care își ia băiețelul în pat pentru a abuza de el. Creierul băiețelului se simte atât de copleșit încât disociază experiența. Aceasta înseamnă că băiețelul respectiv aparent „uită” despre abuz, însă în același timp nu se poate concentra la grădiniță și dezvoltă o teamă față de perioada nopții.

Însă disocierea nu apare întotdeauna, deoarece reprezintă ultima sursă de apărare a unui sistem nervos depășit de situație. Atunci când copiii pot identifica situațiile care îi fac să sufere și când apelează imediat la ajutor, disocierea nu este necesară. Însă atunci când un copil este supus în mod repetat abuzului sexual și nu știe cum să reacționeze sau cum să solicite ajutor, ei pot recurge la disociere ca un mecanism de a face față situației. De aceea este foarte importantă implicarea copiilor în activități de prevenire, pentru a-i împuternici să solicite ajutor cât mai curând posibil, astfel încât ei să nu sufere aceste consecințe grave.

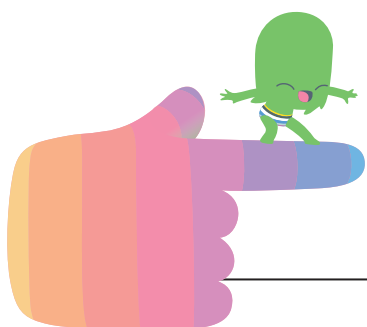
La un nivel mai tehnic, există trei tipuri de simptome disociative:

- Amnezie: Un creier conștient nu reține evenimente, indiferent dacă este vorba despre abuzuri sau alte evenimente care nu au legătură cu acesta.
- Depersonalizare/derealizare: Persoana respectivă are sentimentul că nu este ea însăși, ca și când s-ar afla în afara realității. Aceste simptome pot include, de asemenea, sentimentul că lumea din jurul său a devenit ireală și vagă.
- Fragmentarea conștiinței: Mintea devine fragmentată, cu elemente interne separate, de obicei una care ajută copilul să funcționeze în viața de zi cu zi și alte elemente – care rămân inconștiente, însă care afectează funcționarea normală prin comportamente neașteptate.

Disocierea reprezintă un fenomen des întâlnit la copiii care au fost victime ale abuzului sexual, însă este dificil de identificat, iar pentru diagnosticarea sa sunt necesari experți cu pregătire specială. Cu toate acestea, există anumiți indicatori ai disocierii care trebuie să ridice suspiciuni.

- Privire absentă: Se întâmplă ca copiii să viseze și să se gândească cu plăcere la lucrurile care le plac, de obicei cu un zâmbet pe buze, și acest lucru este sănătos. Pe moment, această stare poate fi înlocuită cu o privire absentă, care nu denotă nicio activitate de gândire, ca și când copilul ar fi deconectat nu doar de lumea înconjurătoare, ci și de la viața lui interioară. Aceasta poate reprezenta un semn de disociere.

- Uitarea că au fost făcute careva activități: Educatorii și părinții află rapid când copiii spun neadevăruri, deoarece spusele lor sunt, în mod evident, contrare realității. Cu toate acestea, atunci când un copil nu își amintește cu sinceritate despre anumite evenimente, în special, acțiuni care au consecințe nedorite, poate avea loc o disociere. De exemplu, o minciună legată de deteriorarea unei jucării a fratelui/surorii este logică până la un moment dat, însă incapacitatea de a-și aminti cine a realizat un desen, deși este clar că copilul însuși a realizat desenul respectiv, care merită lăudat, poate fi un indicator al disocierii.
- Schimbări extreme ale dispoziției, ale comportamentului sau ale gusturilor: Copiii își pot schimba dispoziția destul de rapid și își pot dezvolta noi comportamente sau gusturi în scurt timp. Însă atunci, când copiii nu își amintesc aceste schimbări, atunci când neagă că au fost triști pentru câteva minute și încă au lacrimi pe față sau atunci când alternează atitudinea de plăcere și neplăcere față de o jucărie – acesta poate reprezenta un caz de disociere.
- Progres insuficient, chiar și în condiții de siguranță: Atunci când copiii se află în siguranță, în special, după experiențe dificile, de obicei ei „înfloresc” după un oarecare timp. Cu toate acestea, dacă nu înregistrează niciun progres, acest lucru poate însemna că doar partea conștientă beneficiază de atenție, pe când părțile disociate nu primesc atenția necesară și, respectiv, nu permit dezvoltarea în ansamblu.
- Multiple diagnostice anterioare, fără succes în intervenții: Dacă diagnosticele și intervențiile vizează doar partea conștientă, este posibil ca părțile disociate să nu beneficieze de atenție și să submineze tentativele de vindecare, deoarece cauzele principale nu sunt abordate.

4. *Kiko și mâna* în acțiune: instruire pas-cu-pas pentru educatori

4.1. ELEMENTE ESENȚIALE PENTRU PREGĂTIREA EDUCATORILOR

4.1.1. Stabilirea obiectivelor instruirii

Facilitatorii și organizatorii trebuie să prezinte cu claritate obiectivele și scopul cursului de instruire. În funcție de perioadă și structură, cursul de instruire poate varia semnificativ. Cu toate acestea, în cursul de instruire de bază pentru educatori trebuie să se aibă în vedere cel puțin următoarele obiective:

- Dezvoltarea unei înțelegeri complete a abuzului sexual asupra copiilor ca formă de violență (și infracțiune): Acest lucru presupune înțelegerea faptului că puterea reprezintă un element-cheie al abuzului sexual asupra copiilor (și nu doar sex) și o analiză eficientă a conceptului de violență.
- Cultivarea conștientizării și răspunsul emoțional adecvat la această problemă: Abuzul sexual asupra copiilor reprezintă un subiect tabu în majoritatea culturilor sociale și profesionale. Astfel, participanții trebuie să știe care sunt răspunsurile sociale ineficiente sau chiar periculoase pentru bunăstarea copiilor cu care lucrează, inclusiv negarea, paralizia și evitarea. Acest curs de instruire urmărește să producă răspunsuri emoționale care sunt mai sigure pentru participanți și pentru copiii cu care aceștia intră în contact.
- Incorporarea elementelor-cheie pentru identificarea cazurilor suspecte: Abuzul sexual asupra copiilor este, de obicei, ținut în secret atât de agresori, cât și de victime, ceea ce îl face dificil de a fi descoperit. Cu toate acestea, există câțiva indicatori esențiali care trebuie să fie cunoscuți de toate persoanele care lucrează cu copii. Acești indicatori pot conduce la identificarea cazurilor de abuz sexual asupra copiilor și, în consecință, la intervenția promptă de protecție necesară.
- Integrarea răspunsului de bază atunci când cazurile de abuz sexual sunt identificate sau dezvăluite: Participanții care finalizează acest curs de instruire, trebuie să cunoască regulile de bază pentru intervenție, de la nivel de grădiniță, de la reacția față de un copil, care mărturisește un caz de abuz, până la referirea mai departe a cazului, atunci când există indicatori ale unui abuz sexual asupra copiilor.
- Explorarea metodelor eficiente de facilitare a activităților de prevenire la toate nivelele: Participanții vor fi motivați să faciliteze sesiuni cu copiii în sălile de studii și în cadrul programelor de studii și au nevoie de activități care să fie clare și care să transmită mesaje de protecție. Întrucât activitățile de sensibilizare vor necesita implicarea altor adulți, aceste sesiuni trebuie exersate în prealabil, pentru a îmbunătăți acceptarea activităților de prevenire cu copiii de către profesioniștii relevanți (de ex., educatori, directori de grădiniță, servicii sociale, ONG-uri), precum și de către părinți.
- Inițierea relațiilor dintre participanți: Abuzul sexual asupra copiilor reprezintă un subiect dificil și există limitări sociale pentru discutarea sa în mod deschis. Crearea unei rețele de profesioniști care pot vorbi între ei despre acest subiect, care pot disemina materiale și idei și care pot oferi asistență

tehnică și emoțională în cadrul acestui proces, reprezintă un element esențial în asigurarea sustenabilității sistemului de protecție și replicării cursului de instruire.

Urmărirea acestor obiective va contribui la organizarea fiecărui curs de instruire, astfel încât fiecare activitate să contribuie, prin obiectivele sale specifice, la atingerea scopului general. Dacă anumite activități sunt eliminate, înlocuite sau adăugate, trebuie să se evalueze cu atenție importanța lor față de obiectivele generale.

4.1.2. Cadrul metodologic: abordare experiențială

În scopul atingerii obiectivelor, cursul de pregătire trebuie facilitat cu ajutorul principiilor metodologice de mai jos.

- Facilitatorul trebuie să fie experimentat în instruirea adulților. Conceptul de abuz sexual asupra copiilor este complex și poate conduce la dificultăți și reacții neașteptate din partea participanților. Astfel, facilitatorul trebuie să fie familiarizat cu grupurile de adulți și să acorde atenție dinamicii grupului și necesității de ajustare a trainingului. Acest aspect al cursului nu este acoperit în prezentul manual.
- Participanții trebuie să fie bine familiarizați în profesia lor, în special în lucrul cu copiii. Cursul poate fi adaptat în funcție de profilurile specifice ale participanților, însă acesta nu este un modul introductiv pentru lucrul cu copiii în instituțiile educaționale. Participanții trebuie să fie capabili să trateze cu confidențialitate problemele care apar frecvent în legătură cu copiii – individual sau în grup, deoarece sesiunile de facilitare pentru prevenirea abuzului sexual asupra copiilor pot conduce la reacții neașteptate.
- Facilitatorul și întregul cadru de învățare trebuie să asigure formarea competențelor așteptate din partea participanților în raport cu copiii. În general, copiilor le este greu să discute despre abuzul sexual și pot să nu găsească cel mai bun moment pentru această discuție. Dacă adultul nu este suficient de înțelegător, există posibilitatea ca respectivul copil să nu mai vorbească despre acest subiect. Din acest motiv, este esențial să se reacționeze în mod corespunzător de prima dată când respectivul copil abordează acest subiect. În timpul pregătirii formatorilor, facilitatorul trebuie să modeleze atitudinile pe care trebuie să le afișeze participanții adulți în rolul lor de învățători sau educatori. Printre competențele unui facilitator se numără facilitarea participării, disponibilitatea (capacitatea de a analiza problemele unei persoane la un moment specific, care poate fi diferit de momentul solicitării efective), empatia (capacitatea de analiză a sentimentelor altor persoane, fără a pierde din vedere perspectiva profesională) și siguranța emoțională (inclusiv limitele de siguranță). Locația cursului de pregătire trebuie să inspire un sentiment de siguranță, deoarece cursul de instruire va aborda subiecte intense: scaune confortabile și dispunerea în spațiu a scaunelor, temperatură și iluminat adecvat, și grupuri sanitare curate. Atunci facilitatorul va putea demonstra participanților cum să creeze medii sigure și confortabile pentru preșcolarii lor înainte de inițierea activităților cu aceștia.
- Cursul de pregătire trebuie să fie bazat pe experiență. Simpla prezentare tehnică a conținutului nu va fi eficientă în scopul dezvoltării cunoștințelor și atitudinilor necesare pentru prevenirea, identificarea și intervenția în cazul abuzului sexual asupra copiilor. Violența este atât de generalizată, încât poate fi normalizată, astfel încât participanții trebuie să își cunoască propriul trecut personal, care poate include situații de violență, pentru a putea înțelege dinamica puterii și abuzului și pentru a se putea pune în locul copiilor.
- Cursul trebuie să reprezinte un spațiu de educație și nu trebuie să devină un mediu de terapie. Cunoașterea violenței, în general, și a abuzului sexual asupra copiilor, în special, poate fi copleșitoare uneori și, din acest motiv, facilitatorul trebuie să păstreze un spațiu de siguranță pe întreaga perioadă a cursurilor pentru a trezi reacții emoționale și pentru a face referire la

spațiul adecvat, dacă este cazul. Cu toate acestea, așa cum se afirmă în Capitolul 1.4 „Pregătire practică: în scopul sensibilizării”, pregătirea practică implică o sensibilizare profundă, însă cursul de instruire nu trebuie să devină un mediu pentru terapie. Dacă participanții devin copleșiți de cazuri, pe care le-au cunoscut, sau dacă devin conștienți de propriile cazuri de abuz, ei trebuie calmați cât mai mult posibil și trebuie să li se acorde un timp pentru odihnă, preferabil în compania unei persoane de încredere (de ex., un prieten din cadrul cursului de instruire sau un membru al echipei de organizare).

- La finalul cursului, participanții trebuie să cunoască conceptele și activitățile de siguranță pe care trebuie să le introducă în practica profesională proprie. Facilitatorul trebuie să se asigure că toate conceptele sunt bine înțelese, ridicând întrebări și propunând cazuri pentru ca participanții să demonstreze ceea ce au învățat. De asemenea, pot fi utilizate exerciții practice pentru a oferi feedback legat de performanța lor în diverse activități (în special, în timpul dezvoltării, care reprezintă cea mai dificilă etapă).
- Cerințele tehnice sunt minime. Întregul curs de instruire poate fi desfășurat într-o încăpere adecvată, cu materiale și suport de scris (de ex., markere de culori diferite și o tablă sau un flipchart) și copii ale materialelor selectate. Acest mod de pregătire trebuie să fie implementat în școli și în alte instituții educaționale pentru a demonstra eficiența activităților. În anumite situații, o prezentare cu ajutorul unui computer și a unui proiector poate fi utilă pentru explicarea unui subiect în mai mare detaliu. Aceasta este opțională.

4.2. PREGĂTIRE PAS-CU-PAS ÎN DOUĂ ZILE

Cursul de pregătire poate avea diverse formate. Se recomandă ca acesta să fie programat în sesiuni cu o durată de cel puțin 3–4 ore, datorită abordării experiențiale. În acest timp, participanții pot atinge un nivel înalt de introspecție și trebuie să fie capabili să analizeze aspectele relevante ale fiecărei activități. Fiecare activitate este elaborată pe baza activităților anterioare, iar cursul de instruire va fi mai eficient, dacă această ordine este respectată. Cu toate acestea, programul poate fi adaptat la situații specifice. Pentru educatorii care participă la cursul de instruire după programul de muncă, sesiunile mai scurte vor fi mai utile (de ex., 4–6 sesiuni săptămânale); pentru profesioniștii care au zile libere pentru cursurile de instruire, sesiuni de câte două sau trei zile complete vor fi mai potrivite. Structura principală a unui curs de instruire de două zile este descrisă mai jos,¹⁹ însă fiecare facilitator trebuie să o adapteze propriului stil și contextului specific. Fiecare activitate principală este prezentată aici împreună cu obiectivele sale pedagogice, pentru a ajuta la înțelegerea cursului de instruire (detalii complete sunt prezentate în Capitolul 5). Aici sunt descrise câteva activități principale, care sunt comune tuturor cursurilor de instruire (introduceri instituționale, prezentarea aspectelor practice ale atelierului, etc.), deoarece ele sunt importante pentru derularea cursului.

Ziua 1	
09:00–09:15	Sosirea participanților
09:15–09:30	Cuvânt de salut (informații privind organizațiile implicate și alte autorități) și prezentarea oficială a formatorului/lor (titluri, funcție și experiență)

19 Aceasta a fost, într-o măsură mai mare sau mai mică, structura cursului de pregătire pilot organizat de Consiliul Europei în Chișinău în perioada 10–11 octombrie 2019 și 23–24 ianuarie 2020, cu câteva ajustări pentru îmbunătățirea predării conținutului.

09:30–10:10	Activitatea 1: Introducerea experiențială Obiective: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Participanții fac cunoștință unul cu altul / intercunoaștere. ▶ Crearea unui mediu de învățare care facilitează participarea. ▶ Pregătirea participanților pentru reflecția internă / introspecția necesară pentru exercițiile practice.
10:10–10:15	Prezentarea aspectelor practice ale atelierului Obiective: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Clarificarea obiectivelor și metodologiei atelierului. ▶ Prezentarea aspectelor practice ale atelierului și a logisticii sale. ● Facilitatorul și gazda prezintă aspectele practice/tehnice ale atelierului: programul, pauzele, spațiile (grupurile sale), conținutul etc. ● Facilitatorul explică aspectele practice ale participării, precum adresa de întrebări, solicitarea de clarificări și importanța participării în activități.

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- Este util să se menționeze că acest curs de instruire abordează un subiect dificil și că anumiți participanți se pot simți copleșiți, la un anumit moment dat. Aceștia trebuie să solicite asistență emoțională din partea facilitatorului sau a altor membri ai grupului.

10:15–11:45	Activitatea 2: Ce ne spun cunoștințele noastre despre trecutul nostru: o dinamică bazată pe experiență privind conceptele de violență, maltratare și abuz sexual Obiective: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Obținerea unei definiții operaționale a violenței. ▶ Identificarea corelațiilor dintre violență, putere și afect. ▶ Înțelegerea abuzului sexual ca formă de violență.
11:45–12:00	Pauză de cafea
12:00–13:00	Activitatea 3: Mituri și realități despre abuzul sexual asupra copiilor Obiective: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Cunoașterea de către participanți a anumitor lucruri despre abuzul sexual asupra copiilor. ▶ Identificarea miturilor, legate de abuzul sexual asupra copiilor de către participanți, consolidarea capacității acestora de a le respinge.
13:00–14:00	Prânz
14:00–15:00	Activitatea 4: Identificare (I): consecințe și indicatori ai abuzului sexual asupra copiilor Obiective: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Înțelegerea și identificarea de către participanți a consecințelor și indicatorilor abuzului sexual asupra copiilor.

15:00–15:30	Activitatea 5: Identificare (II): raportarea indicatorilor abuzului sexual asupra copiilor în Republica Moldova Obiective: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Clarificarea etapelor pentru raportarea abuzului sexual asupra copiilor în Republica Moldova.
15:30–15:45	Pauză de cafea
15:45–16:45	Activitatea 6: Identificare (III): răspunsuri adecvate și neadecvate Obiective: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Exersarea răspunsurilor adecvate în cazul unei dezvăluiri.
16:45–17:00	Închiderea zilei Obiective: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Primirea unui feedback inițial legat de atelier. ▶ Stabilirea obiectivelor pentru a doua zi. • Participanților li se solicită să împărtășească lucrurile pe care le-au considerat cele mai utile în prima zi a atelierului și ce ar fi făcut altfel. Facilitatorul va răspunde fiecărui participant, explicând lucrurile care pot fi neclare.

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- În general, se recomandă ca această etapă să fie de scurtă durată și să se limiteze doar la cele mai importante neclarități, care se pot ivi.
- Se recomandă să se reamintească participanților că acest curs de instruire poate fi intens și că seara trebuie să se odihnească.
- Participanții trebuie informați că, în cazul apariției unor probleme personale (legate de experiențe de abuz sexual sau alte forme de maltratare, trăite anterior de către aceștia sau de persoanele apropiate), facilitatorul le va sta la dispoziție, după curs, pentru a vorbi cu ei.

17:00	Sfârșitul zilei 1
-------	--------------------------

Ziua 2

09:00–09:30	Sosirea participanților
09:30–09:50	Întrebări legate de conceptele și experiențele din ziua 1 Obiectiv: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Clarificarea ideilor din ziua 1. • Facilitatorul deschide sesiunea cu primirea de întrebări și observații legate de conceptele și experiențele analizate în ziua 1. Dacă nu există suficiente observații, facilitatorul adresează întrebări pentru a verifica, dacă ideile și conceptele discutate în ziua 1 au fost înțelese corect.

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- După ce au petrecut mai mult timp analizând acest subiect, singuri sau prin discuții cu partenerii sau prietenii lor, câțiva dintre participanți pot fi îngrijorați cu privire la proprii copii sau discipolii săi. Din acest motiv, este important ca participanților să li se răspundă cu atenție, analizând sentimentele lor și formulând un răspuns adecvat cu privire la ceea ce trebuie să facă, atunci când sunt abordați de copiii care vor să dezvăluie un abuz. Dacă facilitatorul răspunde cu calm și înțelegere, validând emoțiile participantului și oferind recomandări pentru gestionarea acestora, participanții pot învăța cum trebuie să răspundă copiilor care îi abordează cu subiecte dificile, precum abuzul sexual.

09:50–10:45	Activitatea 7(A): Facilitarea sesiunilor cu copiii: Sesiunea 1 – Prezentarea regulii „Aici nu se pune mâna!”; Sesiunea 2 – „Dragoste bună” și „Dragoste rea” Obiective: <ul style="list-style-type: none">▶ Clarificarea obiectivelor și a metodologiei sesiunilor cu copiii.▶ Dezvoltarea competențelor participanților de a desfășura sesiuni cu diverse activități legate de regula „Aici nu se pune mâna”.▶ Dezvoltarea competențelor participanților de a desfășura sesiuni cu diverse activități privind „dragostea/afecțiunea bună” și „dragostea/afecțiunea rea”. <ul style="list-style-type: none">• Metodologie – sesiunea 1: Prezentarea <i>Kiko și Mâna</i>• Metodologie – sesiunea 2: „Dragoste bună” și „Dragoste rea”
10:45–11:30	Activitatea 7(B): Facilitarea sesiunilor cu copiii (II): Sesiunea 3 – Încredere și secrete Obiective: <ul style="list-style-type: none">▶ Dezvoltarea competențelor participanților de a desfășura activități legate de încredere, intimitate și secrete. <ul style="list-style-type: none">• Metodologie – sesiunea 3: Încredere și secrete.
11:30–11:45	Pauză de cafea
11:45–13:00	Activitatea 7(C): Facilitarea sesiunilor cu copiii (III): Sesiunile 4 și 5 – Solicitarea de ajutor și sesiuni cu părinții Obiective: <ul style="list-style-type: none">▶ Dezvoltarea competențelor participanților de a desfășura sesiuni cu diverse activități legate de solicitarea de ajutor.▶ Dezvoltarea competențelor participanților de a desfășura sesiuni cu părinții și de a-i putea implica în discuții, legate de siguranță, cu copiii lor. <ul style="list-style-type: none">• Metodologie – sesiunea 4: Solicitarea de ajutor.• Metodologie – sesiunea 5: Sesiunea 5: „Ce am învățat de la <i>Kiko și Mâna</i>” – sesiune comună cu părinții
13:00–14:00	Prânz

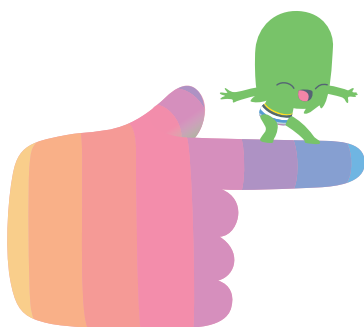
14:00–15:15	Activitatea 8: Instituțiile educaționale în calitate de aliați – pregătirea implementării sesiunilor Obiective: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Identificarea potențialelor dificultăți, legate de implementarea sesiunilor în instituțiile educaționale de către directorii și personalul școlilor, și reacția la acestea.
15:15–15:30	Pauză de cafea
15:30–16:30	Activitatea 9: Instituțiile educaționale în calitate de aliați – pregătirea implementării sesiunilor Obiective: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Identificarea potențialelor provocări din partea directorilor și a cadrelor didactice legate de implementarea sesiunilor, precum și identificarea soluțiilor de răspuns la provocări.
16:30–16:45	Evaluarea cursului de instruire de către participanți <ul style="list-style-type: none"> • Facilitatorul conduce o sesiune pentru evaluarea cursului de către participanți.

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- Sunt disponibile mai multe forme de evaluare, în funcție de formatul cursului. Facilitatorul trebuie să aleagă forma de evaluare adecvată pentru contextul respectiv și să utilizeze o metodologie convenabilă pentru grup – de la chestionare până la abordări mai participative.
- Dacă evaluarea are loc în scris, o bună metodă pentru închiderea sesiunii este să se solicite 5–8 persoane să spună, care sunt aspectele din cursul de instruire pe care le vor implementa în activitatea lor. Facilitatorul poate valida fiecare comentariu și poate mulțumi fiecărui participant pentru opinia exprimată (și le poate memora pentru sesiunile viitoare).

16:45–17:00	Încheierea cursului de instruire (de către reprezentanții organizațiilor implicate și alte autorități)
17:00	Sfârșitul zilei 2

5. Sensibilizarea profesioniștilor: activități cu educatorii sau alte cadre didactice

Acest capitol prezintă informații detaliate legate de activitățile care trebuie organizate cu participanții la cursul de instruire în scopul realizării obiectivelor generale. Fiecare activitate este descrisă pe baza a patru puncte principale:

- **OBIECTIVE:** Acestea descriu obiectivele specifice ale fiecărei activități – ce vor face și ce vor învăța participanții în cadrul activității.
- **METODOLOGIE:** Aceasta prezintă structura generală a activității, cu îndrumări pas-cu-pas legate de proces, și include câteva recomandări metodologice referitoare la durata (orientativă) a activității, metodele și tehnicile de predare-învățare-evaluare, conținuturile educaționale utilizate pentru însușirea conceptelor-cheie și dezvoltarea abilităților de prevenire a abuzului sexual atât la profesioniști, cât și la copii.
- **CONCEPTE-CHEIE:** La finalul activității, fiecare participant trebuie să cunoască și să înțeleagă conceptele-cheie prezentate. Majoritatea dintre acestea se referă la Capitolele 2 și 3, astfel facilitatorul trebuie să se asigure că participanții la curs au înțeles și au procesat toate conceptele-cheie.
- **MATERIALE:** Este o listă a materialelor / suporturilor didactice pe care facilitatorul/ii și organizatorul/ii urmează să le pregătească înainte de derularea activității.

5.1. ACTIVITATEA 1: O INTRODUCERE EXPERENȚIALĂ

5.1.1. Obiective

- Participanții fac cunoștință unul cu altul. Intercunoaștere.
- Crearea unui mediu care facilitează participarea și învățarea activă.
- Pregătirea participanților pentru reflecția internă (introspecția) necesară pentru exercițiile practice.

5.1.2. Metodologie

- **DURATĂ:** 30–50 minute, în funcție de numărul de participanți (10–15 minute pentru lucrul în perechi și pauze pentru runda introductivă).
- Facilitatorul solicită participanților să se grupeze în perechi cu o persoană pe care nu o cunosc sau pe care nu o cunosc foarte bine. Apoi facilitatorul prezintă următoarele instrucțiuni: „Acum vă veți prezenta celeilalte persoane, comunicând numele dvs., persoana care v-a dat numele și de ce. Rețineți numele și povestea celeilalte persoane, deoarece (poate) va trebui

să o prezentați.” Pentru această activitate participanții au la dispoziție 2–3 minute.

- Facilitatorul solicită participanților să se grupeze în perechi cu o a doua persoană. Apoi facilitatorul prezintă următoarele instrucțiuni: „Acum vă veți prezenta celeilalte persoane, comunicând numele dvs. și ultima ocazie în care v-ați supărat pe cineva, cine a fost această persoană și care a fost motivul supărării. Rețineți numele și povestea celeilalte persoane, deoarece (poate) va trebui să o prezentați.” Pentru această activitate participanții au la dispoziție 2–3 minute.
- Facilitatorul solicită participanților să se grupeze în perechi cu o a treia persoană. Apoi facilitatorul prezintă următoarele instrucțiuni: „Acum vă veți prezenta celeilalte persoane, comunicând numele dvs. și ultima ocazie în care cineva v-a făcut să zâmbiți, cine a fost această persoană și ce v-a provocat zâmbetul. Rețineți numele și povestea celeilalte persoane, deoarece (poate) va trebui să o prezentați.” Pentru această activitate participanții au la dispoziție 2–3 minute.
- Facilitatorul solicită participanților să revină la locurile lor, apoi solicită fiecărei persoane, în ordinea preferată, să se prezinte grupului și partenerii cu care a lucrat – primul partener, al doilea sau al treilea. Apoi partenerul comunică grupului numele persoanei respective și împărtășește povestea pe care i-a spus-o persoana respectivă. Acest lucru se realizează în cerc, până la ultima persoană.
- Facilitatorul analizează împreună cu grupul modul în care cele mai importante lucruri din viața noastră (cine suntem, ce ne face fericiți sau ce ne supără) provin, în general, de la persoanele care sunt cele mai importante pentru noi (referințele noastre afective).

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- În scopul creării unui mediu călduros și prietenos, facilitatorul poate împărtăși propria sa poveste, în special, legată de originea numelui său. Acesta nu este momentul potrivit pentru o prezentare formală, care să includă titlaturi și experiență profesională, care ar fi trebuit prezentate anterior în timpul introducerii oficiale.
- Câteva persoane pot fi alese de mai multe ori (pentru a prezenta mai multe povești), astfel încât fiecare participant va prezenta pe cineva, iar acest lucru este ok.
- Dacă un participant solicită să fie numit într-un anumit mod, facilitatorul va încerca să folosească numele preferat sau porecla atunci când i se adresează.

5.1.3. Concepte-cheie

- Cursul de pregătire este bazat pe experiență, ceea ce înseamnă că este necesară o participare activă pentru dezvoltarea cunoștințelor necesare privind abordarea problemelor dificile legate de abuzul sexual asupra copiilor.
- Cele mai importante lucruri din viața noastră (cine suntem, ce ne face fericiți sau ce ne supără) provin, în general, de la persoanele cele mai importante (referințele noastre afective – partenerul nostru, familia noastră, prietenii noștri).

5.1.4. Materiale

- încăpere suficient de mare pentru ca participanții să se deplaseze și să discute în perechi, să revină la locurile lor și să se așeze în cerc, pentru a se putea privi unul pe celălalt și a discuta.

5.2. ACTIVITATEA 2: CE NE SPUNE EXPERIENȚA DESPRE TRECUTUL NOSTRU

5.2.1. Obiective

- Obținerea unei definiții operaționale a violenței.
- Identificarea corelațiilor dintre violență, putere și efect.
- Înțelegerea abuzului sexual ca formă de violență.

5.2.2. Metodologie

- **DURATĂ:** 75–90 minute.
- Facilitatorul adresează participanților următoarea întrebare: „În copilărie, cum au reacționat membrii familiei dvs. atunci când ați făcut ceva ce nu le-a plăcut?” Apoi, va nota pe tablă răspunsul fiecărui participant, pe două coloane.

COLOANA 1	COLOANA 2
<ul style="list-style-type: none">• Lovire• Certare• Trimitere într-o cameră separată• Umilire• Insultare• Comparația cu alții• Privire rece• Tăcere• Interdicția de joacă cu prietenii• Interdicția de servire a prânzului, cinei sau desertului	<ul style="list-style-type: none">• Înțelegerea și recunoașterea răului produs• Repararea daunelor (de ex., curățarea lucrurilor murdărite, oferirea de bani pentru achiziționarea unui înlocuitor pentru un lucru stricat)• Restabilirea relației (de ex. cererea de iertare, un serviciu pentru cealaltă persoană)

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- Este important să se respecte formularea „În copilărie, cum au reacționat membrii familiei dvs. atunci când ați făcut ceva ce nu le-a plăcut?”, deoarece obiectivul întrebării este ca participanții să recunoască acțiunile specifice ale familiilor lor. În multe cazuri, ei își vor aminti pedepsele, iar facilitatorul îi va întreba despre alte reacții care nu reprezintă pedepse, ca de exemplu, practici de disciplinare pozitivă, în a doua coloană. Vor exista reacții neadecvate la acțiunile normale/obișnuite ale unui copil, ca de exemplu, interdicția de a se juca cu mașini, deoarece este fată, sau pedepse pentru cântat sau dansat.
 - Trebuie să se pună accentul pe propoziții scurte, iar facilitatorul trebuie să intervină, dacă un participant începe să spună o poveste lungă, care face obiectul exercițiului. Se recomandă să se verifice cu fiecare vorbitor că ideea lor a fost reflectată corect, pentru ca fiecare persoană să aibă sentimentul că a fost înțeleasă.
- Facilitatorul întreabă despre diferențele dintre cele două coloane. Câteva dintre diferențele frecvente, care trebuie evidențiate de facilitator dacă nu apar, sunt următoarele.

COLOANA 1	COLOANA 2
Accentul este pus pe personalitatea copilului când acesta primește feed-back din partea adultului. De exemplu, nu se poate lovi sau certa copilul pentru murdărirea pardoselii, după ce copilul s-a jucat în noroi, va fi afectată întreaga personalitate.	Accentul este pus pe comportamentul copilului care trebuie corectat. De exemplu, curățarea pardoselii (sub supravegherea adultului, dacă este cazul) este legată de murdărirea pardoselii după joaca în noroi.
Timpul de reacție al adultului este foarte scurt (impulsivitate).	Timpul de reacție al adultului este lung: necesită gândire și planificare, și asocierea cu copilul.
Acțiuni care educă, însă nu cultivă valori adecvate: copilul învață să mintă sau să lovească atunci când părinții nu sunt prezenți de teama consecințelor. Deosebit de grav este mesajul care poate fi internalizat că cei care te iubesc sau care te îngrijesc au dreptul să îți provoace traume.	Acțiuni care educă copiii prin formarea valorilor adecvate – dialog, practici de disciplinare pozitivă, respect, bunăstare pentru toți – și demonstrând că, chiar și atunci, când faci lucruri rele, meriți respect și îți poți repara greșeala.
Copilul este traumatizat în urma acțiunilor întreprinse de adult. Aceste acțiuni lasă sechele. Dacă nu ar fi așa, de ce ne-am aminti de aceste evenimente cu durere?	Acțiunile nu sunt plăcute, dar nu provoacă prejudicii.
Nu există nicio legătură logică între acțiune și pedeapsă. De exemplu, nu există nicio acțiune logică între vărsarea unui pahar cu apă și lovirea copilului.	Acțiunile au o legătură logică. De exemplu, după ce copilul varsă un pahar cu apă, este logic să i se ceară să curețe masa.
Participarea copilului nu este luată în considerare.	Copilul are ocazia să își exprime punctul de vedere și să propună metode de rezolvare a situației în măsura în care el o înțelege.
Această coloană este despre violență .	Această coloană este despre disciplinare pozitivă .

- Facilitatorul trebuie să sublinieze că toate acțiunile din a doua coloană pot fi realizate într-o manieră care ar putea să fie trecute în prima coloană. De exemplu, dacă un copil este obligat să execute o acțiune de remediere fiind aplicată umilința, ea este inclusă în prima coloană.
- Facilitatorul începe să descrie cele trei elemente principale ale violenței, primul fiind acela că **(1) trauma este provocată persoanei**.
- Pentru prezentarea conceptului de putere, facilitatorul prezintă o definiție operațională a puterii ca fiind „capacitatea de influențare a vieților noastre, în bine sau în rău”, și întreabă participanții „cine deține putere asupra voastră? Care sunt persoanele care vă pot schimba viața în bine sau în rău?” Facilitatorul subliniază importanța identificării grupului efectiv de persoane (de ex., „bancheri” mai degrabă decât „bănci”, „jurnaliști” mai degrabă decât „presă”), și apoi le notează în ordine.
- După ce participanții au terminat prezentarea ideilor, facilitatorul grupează ideile în trei coloane în funcție de tipul de putere.

DRAGOSTE ȘI AFEȚIUNE	AUTORITATE	FORȚĂ (PSIHICĂ SAU SOCIALĂ)
Părinți	Șefi	Persoanele care fizic sunt mai puternice decât noi
Bunei	Politicieni	Oamenii cu arme
Soți sau parteneri	Jurnaliști	Diferențe transformate în inegalități, de exemplu, inegalitatea de sex, rasism, inegalitatea socială, dezabilități
Copii	Lideri de opinie	
Familie	Medici	
Prieteni	Profesori	
	Funcționari publici	

- Discuția este condusă de facilitator, astfel încât participanții să înțeleagă (1) modul în care fiecare tip de putere poate fi utilizată constructiv sau distructiv și că utilizarea puterii este întotdeauna proporțională (o putere mică provoacă fie efecte pozitive mici, fie traume mici; o putere mare poate provoca traume mari sau efecte pozitive mari). Și (2) **violența reprezintă o utilizare neadecvată (abuz) de putere**.
- Ultimul aspect al violenței este (3) **modul – fizic, psihologic, sexual și neglijare**, care este definit/ă ca un prejudiciu provocat prin utilizarea neadecvată a puterii sau prin neutilizarea puterii în scopul protecției.
- Facilitatorul întreabă, care este diferența dintre violență și maltratare și evidențiază că maltratarea reprezintă o formă specifică de violență, care provoacă traume deosebit de grave și de durată, în timp ce violența definește relația. Ca observație finală, facilitatorul va accentua: în timp ce mulți dintre părinții noștri au folosit violență în educația noastră, în majoritatea cazurilor, ei nu ne-au maltratat. Însă, dacă noi, în calitate de adulți, nu vom analiza experiența noastră prin prisma violenței, nu vom putea identifica în mod corect toate tipurile de violență.

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- Este posibil ca anumiți participanți să nu fie de acord cu anumite idei. Facilitatorul trebuie să încerce să abordeze îndoielile lor, însă dacă ei nu consideră o acțiune drept violență este mai bine să nu se insiste, deoarece pot exista memorii personale care trebuie abordate în particular în scopul bunăstării lor psihologice.

5.2.3. Concepte-cheie

- Conceptul de violență și cele trei componente ale sale: daună (prejudiciu), abuz de putere și tip (Capitolul 2).
- Modul în care puterea acționează în cadrul relațiilor interpersonale, cu capacitatea sa de a influența în mod pozitiv sau negativ viața unei persoane.
- Diferența dintre violență și maltratare.

5.2.4. Materiale

Tablă sau flipchart și markere.

5.3. ACTIVITATEA 3: MITURI ȘI REALITĂȚI DESPRE ABUZUL SEXUAL ASUPRA COPIILOR

5.3.1. Obiective

- Cunoașterea de către participanți a anumitor lucruri despre abuzul sexual asupra copiilor.
- Identificarea miturilor, legate de abuzul sexual asupra copiilor de către participanți, consolidarea capacității acestora de a le respinge.

5.3.2. Metodologie

- **DURATĂ:** 60–75 minute.
- Participanților li se prezintă o listă de afirmații privind abuzul sexual asupra copiilor (vezi 5.3.2 Concepte-cheie) și aceștia trebuie să decidă dacă fiecare dintre ele este adevărată sau falsă sau ei nu știu (3–5 minute).
- Atunci când toți participanții au finalizat activitatea individuală, li se va cere să lucreze în grupuri mici de 6–8 persoane pentru definitivarea răspunsurilor (10 minute).
- Când participanții revin în grupul principal, facilitatorul le solicită să răspundă la fiecare afirmație, oferindu-le idei și argumente în sprijinul opiniilor lor.

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- Este util ca participanții să fie lăsați să analizeze afirmațiile și să se aștepte până aceștia oferă răspunsul corect, astfel facilitatorul poate identifica și alte mituri care nu au fost incluse în lista inițială.
- Este necesară o bună cunoaștere a conceptelor prezentate în Capitolul 2 și Capitolul 3 înainte de derularea acestei activități, iar facilitatorul trebuie să fie familiarizat cu conceptele discutate.

- Facilitatorul prezintă o definiție structurată a abuzului sexual asupra copiilor care integrează toate conceptele indicate mai sus în discuția cu participanții.
 - ▶ Definiția principală va proveni din Convenția Lanzarote, care a fost ratificată de Republica Moldova și care menționează că abuzul sexual este considerat „activități sexuale cu un copil care, potrivit prevederilor în vigoare ale dreptului național, nu a împlinit vârsta legală pentru viața sexuală” (Articolul 18.1.a), cu excepția cazului în care acestea reprezintă „activități sexuale consimțite între minori” (Articolul 18.3) sau „activități sexuale cu un copil dacă: se folosesc constrângerea, forța ori amenințările; sau se abuzează de o poziție recunoscută ca fiind de încredere, de autoritate sau de influență asupra copilului, inclusiv în cadrul familiei; sau se abuzează de o situație de vulnerabilitate deosebită a copilului, mai ales datorită unui handicap psihic sau fizic ori datorită unei situații de dependență” (Articolul 18.1.b).

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- În funcție de grup și de durata cursului de instruire, această parte poate fi extinsă prin adăugarea altor concepte, prezentate în Capitolul 2. Pentru a se asigura că toți participanții au înțeles conceptele discutate, facilitatorul va dedica timp suficient pentru discuția despre acestea.

5.3.3. Concepte-cheie

- Lista afirmațiilor trebuie să includă următoarele idei (a se vedea Capitolul 2 pentru informații suplimentare):
 - ▶ „Abuzul sexual asupra copiilor are loc rareori – el are loc doar atunci, când este prezentat la știri.” FALS. Numele campaniei Consiliului European, „Unul din Cinci”, indică faptul că prevalența abuzului sexual asupra copiilor este mult mai mare, decât se consideră în general.
 - ▶ „Abuzul sexual implică doar bărbați adulți care abuzează de fete tinere.” FALS. Abuzul sexual poate avea loc atât asupra băieților, cât și asupra fetelor (deși fetele reprezintă victime mai frecvente), iar agresorii pot fi atât bărbați, cât și femei (deși majoritatea sunt bărbați) și, de asemenea, alți copii și adolescenți (circa 30% dintre agresori au vârsta sub 18 ani).
 - ▶ „Persoanele, care comit abuzuri sexuale asupra copiilor sunt oameni, neobișnuiți, ciudați, care inspiră neîncredere și care abuzează prin forță.” FALS. Între 70% și 85% dintre agresori reprezintă persoane cunoscute, respectate și chiar iubite de către copii. Acest stereotip este valabil în foarte puține cazuri.
 - ▶ „Abuzul sexual are loc în toate clasele sociale.” ADEVĂRAT. De fapt, apartenența copilului la clasa mijlocie sau superioară reprezintă un factor de risc, deoarece un astfel de copil, atunci când manifestă indicatori de abuz sexual, aceștia mai degrabă sunt atribuiți problemelor copiilor, iar familia și mediul nu sunt investigate.
 - ▶ „Abuzul sexual asupra copiilor are loc mai des în prezent, decât în trecut.” NU SE ȘTIE. Abuzul sexual asupra copiilor a fost și continuă să reprezinte un tabu social și nu a fost cercetat în detaliu în trecut, astfel încât nu avem date care să susțină sau să nege această afirmație.
 - ▶ „Abuzul sexual nu este însoțit întotdeauna de violență fizică.” ADEVĂRAT. În majoritatea cazurilor, abuzul sexual asupra copiilor reprezintă un proces lent, în care agresorul manipulează treptat copilul, ajungând la situații mai traumatizante și, astfel, utilizarea forței fizice nu este necesară.
 - ▶ „Abuzul sexual asupra copiilor lasă semne evidente, pe care orice persoană le poate identifica cu ușurință.” FALS. Majoritatea cazurilor rămân ascunse și neidentificate timp de zeci de ani. Dacă unul din cinci copii a fost victima unui abuz sexual, aceasta înseamnă că dintr-o școală de 100 de elevi, circa 20 de copii reprezintă victime nedetectate.
 - ▶ „Dacă nu se folosește violență, nu poate exista abuz sexual, deoarece copilul sau adolescentul este de acord.” FALS. Abuzul sexual implică putere și manipulare. Chiar dacă adolescentul sau copilul afirmă că este de acord, acest consimțământ nu este valabil, deoarece el nu a ajuns la vârsta de consimțire și a fost constrâns prin manipulare. Aici este important de subliniat că vârsta legală pentru consimțământ (în general, în adolescență) nu înseamnă că acest consimțământ este real.
 - ▶ „Abuzul sexual este un eveniment atât de traumatizant, încât este reamintit întotdeauna cu exactitate.” FALS. Unul dintre efectele traumei, așa cum se va arăta în Activitatea 4, este disocierea – un fenomen al creierului, care implică transferarea amintirilor traumatice în inconștient pentru ca individul să poată supraviețui.
 - ▶ „Copiii și adolescenții inventează acuzații false de abuz sexual, pentru a atrage atenție, sau din gelozie sau ură.” FALS. Abuzul sexual este un subiect ascuns, stigmatizat, care nu este menționat frecvent în mass media sau în comunicarea uzuală, deci de ce ar minți un copil despre abuz? Acest lucru este relevant, în special, pentru preșcolari, care uneori descriu acțiuni și situații, pe care nu ar fi putut să le fi descoperit singuri.
 - ▶ „Efectele abuzului sexual asupra copiilor sunt întotdeauna foarte grave.” FALS. Consecințele abuzului sexual asupra copiilor depind de mai mulți factori. O bună prevenire și o intervenție timpurie, inclusiv susținerea emoțională și practică din partea instituțiilor

educaționale, pot minimaliza impactul abuzului. Din acest motiv, sunt necesare programele de prevenire.

- ▶ „Efectele abuzului sexual asupra copiilor vor dispărea de la sine, în timp, după încetarea abuzului. Nu trebuie să se vorbească prea mult despre el.” FALS. Așa cum rănilor adânci trebuie curățate și îngrijite, abuzul sexual necesită o intervenție adecvată. Este posibil ca la un copil de grădiniță efectele să nu fie vizibile, însă ele pot apărea mai târziu, când copilul ajunge la pubertate. Copilul trebuie asistat de profesioniști specializați în identificare și intervenție în cazurile de abuz sexual asupra copiilor.
- ▶ „Copiii care au fost victime ale abuzului sexual, în special băieții, vor deveni ei înșiși agresori.” FALS. Această afirmație condamnă victima și este injustă și falsă. Dacă abuzul sexual a fost detectat, iar intervenția a fost corectă, în general, victimele se vor recupera și nu vor deveni agresori, ci mai degrabă adulți conștienți și protectori. Cu toate acestea, dacă victimele nu beneficiază de asistența necesară, unii copii pot deveni agresori (deși majoritatea nu vor deveni agresori, chiar și fără asistența necesară).
- ▶ „Dacă un copil pe care îl cunosc bine ar fi fost victima unui abuz sexual, mi-aș fi dat seama imediat.” FALS. Abuzul sexual asupra copiilor este foarte bine ascuns atât de victime, cât și de agresori. În majoritatea cazurilor, abuzul rămâne neremarcat, chiar și în prezența indicatorilor. Din acest motiv este important să se cunoască indicatorii abuzului sexual (a se vedea Capitolul 3 și Activitatea 4).
- ▶ „Copiii nu sunt responsabili pentru abuzul sexual.” ADEVĂRAT. Deși această idee este indicată în mod clar în cadrul cursului, Activitatea 6 va demonstra că este foarte dificil pentru adulți să nu dea vina pe copil, pentru că acesta nu a evitat abuzul, pentru că nu s-a apărat sau pentru că, ulterior, nu a solicitat ajutor.
- ▶ „Uneori copiii pot evita abuzul sexual.” ADEVĂRAT. Deși în multe situații copiii nu pot face nimic, în anumite circumstanțe ei pot solicita ajutor sau pot face ceva pentru a evita abuzul. Din acest motiv, este atât de importantă angajarea adulților în activități de prevenire cu copiii, deoarece ei vor fi mai bine pregătiți pentru a reacționa într-o manieră sigură pentru ei, în special să solicite ajutor, atunci când simt că este ceva în neregulă.
- Conceptul integral de abuz sexual asupra copiilor, este descris în Capitolul 2 al prezentului manual.
- În cadrul unei pregătiri mai detaliate, pot fi oferite detalii suplimentare legate de abuzul sexual asupra copiilor.

5.3.4. Materiale

- O copie a listei de afirmații pentru fiecare participant. Cursul de instruire nu trebuie să conțină, neapărat, toate afirmațiile. Facilitatorul poate selecta afirmațiile, pe care le consideră mai relevante – aprox. 10.

AFIRMAȚIE	ADEVĂRAT	FALS
„Abuzul sexual asupra copiilor are loc rareori – el are loc doar atunci când este prezentat la știri.”		
„Abuzul sexual implică doar bărbați adulți care abuzează de fete tinere.”		

AFIRMAȚIE	ADEVĂRAT	FALS
„Persoanele care comit abuzuri sexuale asupra copiilor sunt oameni neobișnuiți, ciudați, care inspiră neîncredere și care abuzează prin forță.”		
„Abuzul sexual are loc în toate clasele sociale.”		
„Abuzul sexual asupra copiilor are loc mai des în prezent, decât în trecut.”		
„Abuzul sexual nu este însoțit întotdeauna de violență fizică.”		
„Abuzul sexual asupra copiilor lasă semne evidente, pe care orice persoană le poate identifica cu ușurință.”		
„Dacă nu se folosește violență, nu poate exista abuz sexual, deoarece copilul (sau adolescentul) este de acord.”		
„Abuzul sexual este un eveniment atât de traumatizant, încât este reamintit întotdeauna cu exactitate.”		
„Copiii (și adolescenții) inventează acuzații false de abuz sexual, pentru a atrage atenție sau din invidie sau ură.”		
„Efectele abuzului sexual asupra copiilor sunt întotdeauna foarte grave.”		
„Efectele abuzului sexual asupra copiilor vor dispărea de la sine în timp, după încetarea abuzului. Nu trebuie să se vorbească prea mult despre el.”		
„Copiii care au fost victime ale abuzului sexual, în special băieții, vor deveni ei înșiși agresori.”		
„Dacă un copil, pe care îl cunosc bine, ar fi fost victima unui abuz sexual, mi-aș fi dat seama imediat.”		
„Copiii nu sunt responsabili pentru abuzul sexual.”		
„Uneori copiii pot evita abuzul sexual.”		

5.4. ACTIVITATEA 4: IDENTIFICARE (I): CONSECINȚE ȘI INDICATORI AI ABUZULUI SEXUAL ASUPRA COPIILOR

5.4.1. Obiectiv

- Înțelegerea și identificarea consecințelor și indicatorilor abuzului sexual asupra copiilor.

5.4.2. Metodologie

- **DURATĂ:** 60–120 minute.
- Pentru majoritatea grupurilor, cea mai eficientă metodă de transmitere a informațiilor de bază, legate de consecințele și indicatorii abuzului sexual asupra copiilor, este expunerea participativă: o prezentare a conținutului, cu întrebări frecvente adresate participanților și de către aceștia. După expunere poate fi oferit un suport de curs.
- În grupuri alcătuite, în principal, de specialiști și profesioniști, care au o oarecare pregătire în domeniul abuzului sexual asupra copiilor, participanților li se poate cere, în grupuri mici, să elaboreze o listă cu indicatorii din fiecare dintre cele opt categorii, iar acești indicatori pot fi discutați în grupul întregit, cu oferirea ulterioară a unui suport de curs (a se vedea Capitolul 3).

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- Luați în considerație profilul profesional al participanților și particularitățile culturale ale acestora și adaptați conținutul în funcție de cunoștințele anterioare și de nevoile lor. Informațiile excesive pot fi copleșitoare, pe când ideile prea superficiale pot să nu fie utile. Consultarea cu grupul și răspunsurile la întrebările acestuia pot contribui la asigurarea unui nivel adecvat al conținutului.

5.4.3. Concepte-cheie

- Principalele tipuri de consecințe ale abuzului sexual asupra copiilor și modul în care acestea pot fi utilizate drept indicatori (a se vedea Capitolul 3).

5.4.4. Materiale

- O copie a suportului de curs pentru fiecare participant. Materialele complete vor fi disponibile online, însă pentru participanți va fi util să aibă în față o listă tipărită a indicatorilor.

INDICATORI FIZICI	INDICATORI PSIHOSONATICI
<ul style="list-style-type: none">• Cicatrici și leziuni externe Doar profesioniștii în domeniul sănătății pot identifica: <ul style="list-style-type: none">• Iritația sau leziunile interne ale organelor sexuale și ale regiunilor din jurul lor• Infecția organelor sexuale și a zonelor învecinate• Boli cu transmitere sexuală• Sarcină (adolescenți)	Suferința psihologică exprimată prin limbaj corporal, în general atunci când parametrii de sănătate ating valori extreme: <ul style="list-style-type: none">• Dureri cronice sau tulburări psihosomatice• Tulburări de somn (coșmaruri, insomnie, somn excesiv)• Tulburări de alimentație (în special anorexie și bulimie)• Tulburări de eliminare: enureză, encopreză și diaree sau constipație de durată

<p>INDICATORI EMOȚIONALI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sentimentul de vină și rușine • Anxietate, teamă și îngrijorare excesivă • Evitarea anumitor locuri, persoane sau situații (inclusiv fobii) • Depresie și un respect redus față de sine • Supărare, furie și agresiune • Supunere • Probleme legate de controlul emoțional: control excesiv sau absența acestuia 	<p>INDICATORI COGNITIVI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dezvoltare cognitivă întârziată • Deficit de atenție • Performanță redusă sau chiar eșecul școlar • Lipsa curiozității
<p>INDICATORI COMPORTAMENTALI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Comportament regresiv • Dificultăți în auto-consolare și auto-control • Probleme legate de controlul impulsurilor: nerespectarea autorității • Comportament agresiv • Consumul de alcool și droguri • Auto-mutilarea și tendințe suicidare • Absența totală a problemelor – copilul sau adolescentul „invizibil” 	<p>INDICATORI SEXUALI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Conduită sexuală neadecvată: masturbare compulsivă, mângâieri orale-genitale, comportament sexualizat • Agresiuni sexuale asupra altor copii sau adolescenți • Cunoștințe sexuale neadecvate pentru vârsta respectivă • Conduită sexuală riscantă
<p>INDICATORI SOCIALI ȘI RELAȚIONALI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dificultăți legate de limitele personale • Probleme de atașament și construirea relațiilor interpersonale • Izolare socială • Periclitatea unor tipare de violență, inclusiv re-victimizare • Comportamente anti-sociale 	<p>TIPURI DE SIMPTOME DISOCIATIVE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Amnezie • Depersonalizare • Fragmentarea conștiinței: părți interne separate <p>INDICATORI AI DISOCIERII</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aceștia sunt foarte dificil de identificați: • Privire absentă • Uitarea activităților trecute • Schimbări extreme ale dispoziției, ale comportamentului sau ale gusturilor • Progres insuficient, chiar și în condiții de siguranță • Multiple diagnostice anterioare, fără succes în intervenții

5.5. ACTIVITATEA 5: IDENTIFICARE (II): COMUNICAREA INDICATORILOR ABUZULUI SEXUAL ASUPRA COPIILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

5.5.1. Obiectiv

- Clarificarea etapelor privind raportarea indicatorilor abuzului sexual asupra copiilor în Republica Moldova.

5.5.2. Metodologie

- **DURATĂ:** 20–30 minute.
- Cea mai eficientă metodă de predare a conținutului acestei activități este explicarea participativă, în care facilitatorul explică pașii de urmat în cazul unei dezvăluiri sau suspiciuni de abuz sexual asupra copiilor.

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- Această parte trebuie să fie foarte scurtă, foarte practică și foarte realistă. Deși cunoștințele despre sistemul de protecție și despre legislație pot fi utile, în general este mai important să se ofere instrucțiuni clare, pe care participanții să le poată utiliza în activitatea lor profesională.
- Participanții cursului de instruire s-ar putea să nu identifice un caz suspect de abuz o perioadă lungă de timp, iar atunci când identifică – să nu aibă la îndemână notițele acestui curs. Este esențial să li se ofere una sau două referințe mai generale, care vor rămâne valabile mai mult timp (de ex. o linie de asistență telefonică pentru copii, un serviciu public care are competențe în domeniul protecției copiilor, o organizație specializată în protecția copilului).

5.5.3. Concepte-cheie

- Raportarea către autorități despre o dezvăluire sau un caz suspectat este o obligație legală.
- Raportarea indicatorilor abuzului sexual asupra copiilor trebuie să urmeze niște pași specifici în conformitate cu legislația și procedurile curente.

5.5.4. Materiale

- Date de contact specifice (servicii publice, organizații, site-uri web și nr. de telefon), utilizate pentru raportarea cazurilor.

5.6. ACTIVITATEA 6: IDENTIFICARE (III): RĂSPUNSURI ADECVATE ȘI NEADECVATE

5.6.1. Obiective

- Exersarea formulării răspunsurilor adecvate în cazul unei dezvăluiri.

5.6.2. Metodologie

- **DURATĂ:** 60–90 minute.
- Facilitatorul explică, care sunt răspunsurile adecvate și neadecvate în cazul unei dezvăluiri, oferind recomandări pentru gestionarea reacțiilor emoționale, care pot fi declanșate la adulți, astfel încât acestea să nu interfereze cu procesele trăite de către copil. (A se vedea Capitolul 3.1.3. „Comunicare: răspunsuri adecvate și neadecvate”).

- Facilitatorul poate invita doi sau trei voluntari care să ajute la demonstrație. Facilitatorul trebuie să înceapă, jucând rolul copilului și utilizând un exemplu diferit de cel prezentat în exercițiu. Unul dintre voluntari își va juca rolul profesional, iar facilitatorul va pune întrebări legate de rolul voluntarului pentru a-l detalia, deoarece un copil va vorbi cu un educator altfel, decât cu un director sau un specialist. Ceilalți doi voluntari vor fi invitați să observe și să verifice, dacă adultul oferă răspunsurile adecvate. Facilitatorul începe jocul de rol, care va continua timp de 3–4 minute, după care le va cere participanților părerea. Apoi, facilitatorul solicită voluntarului „profesionist” să își împărtășească părerea și ce ar fi făcut diferit. În final, „observatorii” sunt invitați să comenteze procesul.
- Facilitatorul solicită participanților să formeze grupuri de 3–4 persoane și prezintă un caz pentru joc de rol unuia dintre participanții din fiecare grup. În fiecare caz, un participant își asumă rolul copilului, un altul – rolul de profesionist, iar ceilalți participanți – rolul de observatori. Fiecare joc de rol durează 4–5 minute și este urmat de o discuție de 4 minute în grupul respectiv. Facilitatorul cronometrează acțiunile, iar după finalizarea cazului, el va da un nou caz unui alt membru al grupului. Vor fi pregătite patru-cinci cazuri diferite pentru patru-cinci grupuri diferite.
- După ce toate cazurile au fost finalizate în grupurile mici, facilitatorul cere participanților să revină la grupul principal, în care pot fi discutate întrebările și problemele.

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- Mulți participanți se vor simți intimidăți de rolul copilului victimă a abuzului sexual în fața altor profesioniști sau de rolul unui adult de încredere care respectă răspunsurile adecvate. Astfel, este util ca facilitatorul să participe primul în jocul de rol. Dacă există restricții de timp, în loc să se elimine exemplul prezentat de facilitator, este de preferat să se țină doar două runde de exerciții de către participanți.
- Pentru ca fiecare participant să aibă o mai bună viziune asupra procesului, demonstrația trebuie să aibă loc în mijlocul grupului, și nu în fața lui.
- Dacă primul joc de rol a decurs prea bine (de ex., au existat foarte puține comentarii pentru îmbunătățirea acestuia) sau prea rău (de ex., voluntarul „profesionist” a comis prea multe erori), facilitatorul poate prezenta voluntarilor un al doilea exemplu (acelorași participanți sau altor participanți), de această dată jucând rolul „profesionistului”. În acest caz vor acționa ca un adult de încredere din majoritatea punctelor de vedere, însă, în același timp, vor face câteva greșeli pentru a fi remarcate de observatori.
- Chiar și după ce facilitatorul adaptează activitatea, este posibil ca anumiți participanți să aibă rețineri în a juca rolul copilului sau a profesionistului. Preferința fiecărei persoane trebuie respectată – nimeni nu poate fi forțat să se implice în jocul de rol.

5.6.3. Concepte-cheie

- Răspunsurile adecvate care trebuie încorporate și practicate de participanți în comunicarea cu copiii. A se vedea Capitolul 3.1.3. „Comunicare: răspunsuri adecvate și neadecvate”.
- Răspunsuri neadecvate, care trebuie înlocuite cu răspunsuri adecvate.

5.6.4. Materiale

- Tablă sau flipchart și markere.
- Suport de curs cu răspunsuri adecvate și neadecvate (tabelul din Capitolul 3.1.3) pentru toți participanții.
- Copii făcute la xerox ale cazurilor care vor fi oferite doar participantului corespondent din fiecare grup.

CAZUL 1: Tatiana (3 ani)

Educatorul tău ți-a predat câteva lecții despre Kiko și Mâna și ai un sentiment ciudat. Vărul tău Ion, care are 14 ani, începe să se joace cu tine într-un mod care nu îți face plăcere. Îl placi foarte mult deoarece este amuzant și te face să râzi și se joacă cu tine așa cum nu o face nicio altă persoană, făcându-te să te simți specială. În timpul meselor în familie te duce afară și, după ce se joacă cu tine, te roagă să îi arăți părțile tale intime, iar uneori și să le atingi, iar ție nu-ți place acest lucru. Apoi, el își schimbă brusc atitudinea și spune că a fost doar o glumă. Acum te întrebi dacă este un caz similar cu cel prezentat de Kiko și Mâna și vrei să vorbești cu educatorul tău despre acest lucru.

CAZUL 2: Petru (4 ani)

Există doi băieți la grădiniță, Dumitru și Dan, care te chină atunci când te duci la toaletă. Oriunde te duci tu, vin și ei și vor să te vadă urinând și râd de tine. Săptămâna trecută au făcut comentarii despre organele tale intime – ți-au spus că penisul tău este prea mic, apoi au încercat să tragă de el și te-a durut. Apoi au spus că trebuie să le atingi organele lor intime altfel te vor lovi. Ai fugit și ai scăpat, iar educatorul tău a văzut că s-a întâmplat ceva. Dumitru și Dan sunt fiii unor foarte buni prieteni ai părinților tăi și te temi că dacă spui ceva, va exista un conflict între familii. Preferi să încerci să vorbești cu educatorul tău, să vezi dacă acesta îți poate da un sfat în această privință.

CAZUL 3: Cristina (5 ani)

Ai jucat Kiko și Mâna la grădiniță și ai început să realizezi că tatăl tău face ceva ce te dezgustă. Când vine să îți spună „Noapte bună!”, te mângâie într-un fel ciudat și te sărută pe gură cu gura deschisă. Tu ești foarte speriată, deoarece el îți spune întotdeauna că acesta este secretul tău și că te face foarte specială. Ai încercat să vorbești cu mama ta, însă atunci când spui ceva despre tatăl tău, ea spune: „Oh, te iubește atât de mult – trebuie să fii recunoscătoare! Așa, ce voiai să-mi spui?” și apoi te simți prost și îi spui altceva, ca de ex., că face prea multe glume despre exprimarea dragostei lui în moduri neplăcute și lipsite de respect (ceea ce este adevărat dacă se întâmplă în fața mamei tale), iar ea spune că nu trebuie să iei acest lucru în serios. Prin urmare, vei vorbi cu educatorul tău despre acest lucru.

CAZUL 4: Sergiu (6 ani)

Tatăl tău a plecat de acasă acum un an, după o ceartă cu mama ta. De atunci mama ta este foarte tristă și, uneori, în special în weekend, bea prea mult alcool. Atunci când bea, devine foarte supărată și spune că vrea ca tu, „micul ei bărbat”, să dormi în pat cu ea. La început ai fost foarte fericit, deoarece ai văzut că se calmează și ți-a plăcut să stai acolo cu ea. Însă în ultima vreme lucrurile au devenit ciudate, deoarece îți atinge părțile tale intime și acest lucru îți este foarte neplăcut. Tu îi spui să se oprească, dar de fiecare dată ea râde și îți spune că ar trebui să te bucuri, că ce îți face ea este un lucru plăcut. Acum că la grădiniță ai aflat de Kiko și Mâna, vrei să îi spui educatorului că îți iubești mama, însă ea face acel lucru straniu.

5.7. ACTIVITATEA 7: FACILITAREA SESIUNILOR CU COPIII

5.7.1. Obiective

- Clarificarea obiectivelor și a metodologiei sesiunilor cu copiii.
- Exersarea unor activități astfel, încât participanților să le fie ușor să le faciliteze.

5.7.2. Metodologie

- **DURATĂ:** 60–120 minute.
- În funcție de timpul disponibil, această parte a cursului de instruire poate lua diverse forme:
 - ▶ Abordarea tehnică: Fiecare activitate cu copiii este explicată pe baza conceptelor sale cheie și a metodologiei sale, cu întrebări de la participanți. Această abordare este mai eficientă atunci când există mai puțin timp disponibil, iar participanții au convingerea că pot ține cursul fără prea multă explorare.
 - ▶ Abordarea experiențială: Participanții organizează fiecare dintre activitățile cu copiii, poziționându-se drept copii de vârsta preșcolară. Acest lucru le va asigura o mai bună înțelegere a propriilor reacții și răspunsuri la problemele legate de protecție și siguranță, însă necesită o implicare mai activă a participanților.
 - ▶ Abordarea practică: Participanții facilitează activități în grupuri mici aplicând jocul de rol. Această abordare poate dezvolta competențele necesare pentru desfășurarea întregii activități cu copiii, însă necesită mai mult timp.
- Facilitatorul organizează această parte a cursului de instruire în funcție de grup, de timpul disponibil și de preferințele participanților. Activitățile pot fi explorate cu aceeași abordare sau în moduri diferite în funcție de sesiunile cu copiii. De exemplu, Activitatea 1 poate utiliza abordarea tehnică, Activitatea 2 – abordarea experiențială, Activitatea 3 – abordarea practică și așa mai departe.
- Metodologia pentru sesiunile cu copiii este explicată în Capitolul 6, „Kiko și Mâna în sala de activități: sesiuni cu copii”, în care participanții pot găsi obiectivele și metodologia pentru fiecare activitate care îi vor ajuta să faciliteze activitățile cu copiii.

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- Aceasta este cea mai flexibilă parte a cursului de instruire. Participanții vor fi educatori sau profesioniști care au experiență de lucru cu copiii și, astfel, vor putea înțelege modul de facilitare a majorității activităților. Cu cât mai mult timp vor dedica participanții acestei activități, cu atât mai mult își vor dezvolta competențele.

5.7.3. Concepte-cheie

- Activitățile cu copiii sunt simple (nu au mult conținut), însă necesită pregătire (în special, pentru întrebări creative și neașteptate din partea copiilor).
- Pentru început se recomandă respectarea pașilor descriși, deoarece acest lucru permite educatorului să dobândească mai multă experiență și mai multe cunoștințe legate de protecția și prevenirea abuzului sexual asupra copiilor înainte de a deveni mai inventivi.
- Se recomandă exersarea fiecărei activități cu colegi adulți (alți educatori), deoarece educatorii vor descoperi toate aspectele care trebuie îmbunătățite înainte de testarea acestora cu copiii.

5.7.4. Materiale

- Dacă este posibil, participanții trebuie să aibă o copie a activității care este prezentată, deoarece anumite aspecte pot părea clare în timpul prezentării, însă nuanțele vor fi uitate dacă nu sunt văzute în formă scrisă.
- Dacă se planifică să fie organizat un joc de rol sau să fie exersate anumite activități, e necesar să fie asigurată disponibilitatea materialelor necesare pe parcursul activității respective (de ex. hârtie, creioane, etichete).

5.8. ACTIVITATEA 8: INSTITUȚIILE DE EDUCAȚIE TIMPURIE ÎN CALITATE DE ALIAȚI – PREGĂTIREA IMPLEMENTĂRII SESIUNILOR

5.8.1. Obiective

- Identificarea potențialelor provocări din partea directorilor și a cadrelor didactice legate de implementarea sesiunilor, precum și identificarea soluțiilor de răspuns la provocări.

5.8.2. Metodologie

- **DURATĂ:** 50–60 minute.
- Facilitatorul solicită fiecărui participant să ia 3 etichete și să scrie pe fiecare din ele dificultățile, care pot apărea în rândul personalului și directorilor grădiniței ca răspuns la propunerea de organizare a sesiunilor cu copiii pentru prevenirea abuzului sexual asupra acestora.
- Toate etichetele sunt adunate și clasificate de către facilitator, care apoi solicită grupului să propună posibile răspunsuri pentru fiecare provocare. Sunt selectate cele mai bune soluții.

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- Nu toate grupurile ridică aceleași probleme și acesta este un lucru bun. Fiecare educator – și fiecare grădiniță – se confruntă cu probleme comune, însă și cu probleme care sunt specifice comunității sau locației geografice proprii. Este esențial pentru acest exercițiu să se abordeze problemele specifice, care apar în grupul de participanți, cu răspunsuri pe care aceștia le pot utiliza la grădiniță.

5.8.3. Concepte-cheie

- Câteva dificultăți posibile și modul de abordare:

DIFICULTATE POSIBILĂ	MODUL DE ABORDARE
„În această grădiniță/ comunitate nu avem probleme legate de abuzul sexual asupra copiilor.”	Evidențiați statisticile abuzului sexual asupra copiilor: instituțiile educaționale au cazuri care nu au fost identificate.

DIFICULTATE POSIBILĂ	MODUL DE ABORDARE
„Abuzul sexual nu este o problemă caracteristică pentru copiii de această vârstă.”	<p>Abuzul sexual asupra copiilor are loc la toate vârstele, chiar și la copiii de grădiniță, astfel încât și aceștia trebuie protejați.</p> <p>Prevenirea abuzului sexual asupra copiilor poate fi asigurată într-o manieră plăcută și sigură. Limbajul și problemele discutate vor fi adecvate vârstei. Este similar cu învățarea copiilor cum să traverseze strada. Nu le spunem că dacă nu se uită în ambele direcții sau nu așteaptă un adult, vor fi loviți de o mașină, creierul lor va fi împrăștiat pe asfalt și vor muri. Le explicăm că dacă nu traversează în siguranță, pot fi răniți și nu le comunicăm detaliile sumbre.</p>
„Educătorii nu au suficiente cunoștințe pentru a facilita sesiunile despre abuzul sexual asupra copiilor.”	<p>Educătorii, care au urmat acest curs de pregătire și au citit materialele legate de facilitarea sesiunilor cu copiii, dețin suficiente cunoștințe și expertiză pentru a preveni și identifica multe cazuri de abuz sexual asupra copiilor. Este mai bine să se înceapă protecția copiilor acum, decât să se permită apariția mai multor cazuri care vor rămâne neidentificate.</p>
„Nu avem timp. Avem deja prea multe activități.”	<p>Activitățile de prevenire a abuzului asupra copiilor pot fi realizate în sesiuni de câte 1 oră, respectiv un total de 4–5 ore pe parcursul câtorva săptămâni. Ele pot fi incluse în alte activități programate, ca de exemplu, povestirile pentru Activitatea 1 sau desenul pentru Activitatea 4.</p>
„Aceste activități nu sunt incluse în Curriculum-ul pentru educația timpurie, aprobată de Ministerul Educației, Culturii și Cercetării.”	<p>Majoritatea structurilor educaționale și a programelor de studii includ componente de „educație pentru sănătate”, „dezvoltarea personală” sau chiar „drepturile copilului”. Activitățile pot fi incluse în curriculele existente.</p> <p>Poate fi util să se stabilească metode de colaborare cu autoritățile relevante, ca de exemplu, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării – autoritatea responsabilă pentru educația timpurie și administrațiile locale și regionale.</p>
„Dacă identificăm un caz, nu vom ști să îl gestionăm.”	<p>Este important ca o instituție educațională să fie pregătită să gestioneze cazurile de abuz sexual asupra copiilor, deoarece este responsabilă pentru asigurarea protecției tuturor copiilor, chiar și în afara instituției.</p> <p>Procedurile de raportare trebuie să fie clare și, în general, sunt foarte simple din punct de vedere tehnic, ca de exemplu, apelarea serviciilor pentru protecția copiilor. Dificultatea constă în modul de informare a copiilor, familiei și profesioniștilor cu privire la cum se oferă un răspuns emoțional. Toți educătorii trebuie informați cu procedura de raportare a abuzului sexual asupra copiilor pentru a simplifica respectarea obligațiilor lor profesionale legate de protecția copiilor.</p>
„Părinții nu vor accepta aceste sesiuni pentru copiii lor.”	<p>Necunoașterea de către copii a manipulării și violențelor îi face pe aceștia mai vulnerabili și majoritatea părinților își doresc tot ceea ce este mai bun pentru copiii lor.</p>

5.8.4. Materiale

- Etichete.
- Tablă sau flipchart și markere.

5.9. ACTIVITATEA 9: PĂRINȚII ȘI FAMILIILE ÎN CALITATE DE ALIAȚI – PREGĂTIREA IMPLEMENTĂRII SESIUNILOR

5.9.1. Obiective

- Identificarea potențialelor dificultăți legate de implementarea sesiunilor în grădinițe cu părinții și familiile și identificarea soluțiilor de depășire a acestora.

5.9.2. Metodologie

- **DURATĂ:** 30–60 minute.
- Facilitatorul solicită participanților să formeze grupuri de 6–8 persoane. În fiecare grup, jumătate din participanți își asumă rolul părinților, care nu agreează ideea cursurilor privind prevenirea abuzului sexual asupra copiilor, iar cealaltă jumătate reprezentând personalul grădiniței. Participanții avansează argumente „pro” și „contra” implementării cursurilor în grădiniță privind prevenirea abuzului sexual asupra copiilor. Grupurile discută aceste aspecte timp de 15 minute.
- Reunind grupul principal, facilitatorul solicită cele mai bune idei din fiecare grup și le notează pe tablă, comentându-le pe fiecare.
- În final, facilitatorul întreabă care sunt obiecțiile, pe care grupurile nu au putut să le contracizeze, iar participanții sunt invitați să prezinte idei, cu ajutorul facilitatorului.

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

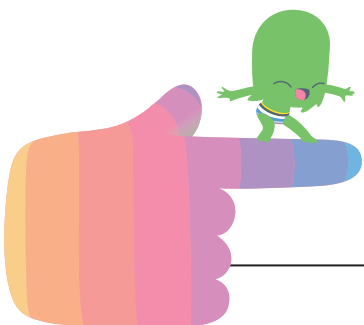
- Această activitate este desfășurată mai reușit într-un mediu plăcut, deoarece în general, educatorilor le place să joace rolul părinților dificili. Dacă este suficient timp la dispoziție, este util să se organizeze o scurtă demonstrație cu voluntari (3 voluntari reprezentând părinții și 3 voluntari reprezentând personalul grădiniței). Facilitatorul poate dinamiza demonstrația prin comunicarea unor observații care reamintesc participanților situațiile des întâlnite în timpul ședințelor cu părinții.
- Dacă există suficient timp la dispoziție, această activitate poate fi propusă ca o „primă ședință cu părinții”, o sesiune care ar avea loc înainte de începerea activităților cu copiii. Această sesiune poate fi utilă pentru a se asigura că părinții înțeleg principalele mesaje legate de protecție și că le pot discuta și acasă, la cererea copiilor.
- Este aproape o certitudine faptul că unii părinți au suferit ei înșiși abuzuri sexuale în copilărie. Este important ca acest subiect să fie tratat cu respect și să se indice faptul că întotdeauna există o soluție, chiar și la vârsta adultă, pentru cei care au suferit abuzuri în trecut, pentru vindecarea rănilor (deși sunt necesare spații speciale, nu doar sesiunile).
- Este posibil ca în anumite grupuri să existe părinți care în trecut au agresat copii. Este important ca acest subiect să fie tratat cu mare atenție, pentru a nu înrăutăți situația copiilor.

5.9.3. Concepte-cheie

- Există două tipuri de întrebări abordate de părinți, al căror răspuns trebuie reafirmat:
 - ▶ „Care vor fi subiectele sesiunii?” În general, părinții sunt mai interesați de conținutul specific al sesiunilor, pentru a se asigura că mesajul transmis copiilor este adecvat. Este important să se prezinte părinților o structură clară a sesiunilor și a conținutului de bază, astfel încât aceștia să înțeleagă că sesiunile sunt adecvate vârstei.
 - ▶ „Cum pot discuta acest subiect cu copilul meu?” În general, ei vor fi mulțumiți când vor afla că va exista o sesiune finală, în care copiii vor prezenta părinților ce au învățat. Părinții au auzit despre abuzul sexual asupra copiilor în emisiunile de știri și mulți dintre ei se vor simți ușurați că există o manieră sigură și protectoare în care pot discuta despre el cu copiii lor.

5.9.4. Materiale

- Scaune mobile, aranjate în cerc, pentru a permite lucrul în grupuri mici.

6. Kiko și Mâna în sala de studii: sesiuni cu copiii

INSTRUCȚIUNI METODOLOGICE GENERALE PENTRU SESIUNILE CU COPII

- Aceste activități sunt destinate pentru a fi organizate de educatorii care sunt deja persoane de referință pentru copii, deoarece – aceștia au nevoie de timp pentru a procesa mesajele, dar și trebuie să aibă încredere în adulții la care pot apela, dacă au nevoie de ajutor. Deși în anumite circumstanțe este posibil, de asemenea, să existe facilitatori externi, pe întreaga perioadă a sesiunii trebuie să fie prezent un educator intern, familiar copiilor și prietenos cu aceștia, care să identifice reacțiile relevante ale lor.
- Creierul unui copil cu vârsta între 3 și 6 ani se modifică și se dezvoltă în permanență. Din acest motiv ei au nevoie de experiențe repetitive pentru a însuși noi atitudini și comportamente. Mesajele-cheie sunt recepționate mai bine prin expunere frecventă la diverse situații. Astfel, deși trebuie să se aloce timp suficient pentru fiecare activitate de prevenire, cea mai bună metodă pentru a asigura înțelegerea de către copii, este abordarea conceptelor-cheie în diverse situații: în sala de grupă, pe terenul de joacă, în timpul altor activități (de ex., ca și componentă a activităților integrate la domeniul curricular „Eu, familia și societatea”, sub-domeniul „Dezvoltare personală”), înainte de plecarea acasă etc. Totodată, activitățile de prevenire a abuzului sexual asupra copiilor pot fi programate și desfășurate ca și activități autonome și situații de învățare expres/ad-hoc.
- Fiecare activitate este desfășurată pe baza activităților anterioare. Este important ca fiecare sesiune să se înceapă prin verificarea ideilor/conceptelor-cheie, care au fost studiate la activitatea anterioară, și care nu au fost reținute de către copii, dar și prin recapitularea acestora într-un mod corespunzător. Este important ca fiecare copil din grupă să fie implicat în activitate, în măsura posibilităților individuale, pentru a-și dezvolta abilitățile necesare prevenirii abuzului sexual.
- Profesioniștii sunt preocupați de faptul că unii copii ar putea fi copleșiți în timpul activităților sau să aibă rețineri în dezvoltarea de față cu colegii lor. Cu toate acestea, experiența demonstrează că astfel de momente se întâmplă rar: de obicei, copiii așteaptă un timp, înainte de a apela la educatorul lor pentru ajutor. Atunci când solicită educatorului informații legate de sesiuni, acesta trebuie să fie foarte receptiv și să îi asculte cu răbdare.

- Programarea sesiunilor este foarte importantă. Educatorul trebuie să aleagă momentul potrivit pentru sesiuni, în special, atunci când copiii sunt odihniți și atenți, evitând momentele din zi în care aceștia sunt obosiți, înfometați sau neliniștiți. Educatorii trebuie să scurteze sau să amâne o sesiune, atunci când copiii nu sunt receptivi, sau să repete o activitate (cu alt material didactic, alte metode/tehnici de învățare) dacă a remarcat, că anumiți copii nu au însușit careva concepte-cheie. Totodată, educatorii pot mări durata activității, dacă copiii manifestă interes față de conceptele-cheie studiate, pentru a exersa mai bine abilitățile obținute, pot împărți activitățile descrise în manual în câteva activități autonome, le pot desfășura ca și activități planificate sau utilizând situațiile spontane/ad-hoc de învățare (în special atunci, când educatorul a identificat, după indicatorii abuzului, că un copil din grupă este abuzat sau cineva din copii a întrebat ceva în acest sens pentru că a auzit de la cineva ceva sau a privit o emisiune la televizor etc.).
- De asemenea, se recomandă flexibilitate în stabilirea duratei sesiunilor educaționale, luând în calcul, inclusiv, vârsta copiilor și gradul de însușire a conceptelor-cheie. Pentru copiii de 3-4 ani activitatea va dura nu mai mult de 15-20 min., pentru cei cu vârsta de 5-7 ani - 30-45/50 min. Durata activităților mai depinde și de numărul de copii din grupă – cu cât mai mare este numărul de copii, cu atât de mai mult timp este nevoie pentru ca toți copiii, fără excepție, să fie implicați și să participe în discuții/ jocuri/exerciții de grup sau în mod individual. Și, evident, că o activitate care-și propune să formeze la copii un număr mai mare de concepte-cheie, va dura mai mult (ca timp și/sau ca număr de sesiuni).
- Fiecare activitate este evidențiată împreună cu elementele sale de bază. Un educator experimentat poate adapta activitățile cu propriile sale idei, pentru a se conforma grupurilor specifice de copii.
- Structura activităților pentru copii este identică cu cea pentru educatori, descrisă în Cap.5 , și se constituie din:
 - ▶ Obiective
 - ▶ Metodologie
 - ▶ Materiale
 - ▶ Concepte-cheie

6.1. SESIUNEA 1: PREZENTAREA KIKO ȘI MÂNA

6.1.1. Obiective

- Prezentarea seriei de activități.
- Prezentarea personajelor Kiko și Mâna.
- Prezentarea clară a diverselor roluri ale adulților (protejarea copiilor) și ale copiilor (solicitarea de ajutor, atunci când au nevoie de protecție).
- Prezentarea conceptelor-cheie: copiii pot fi supuși unor experiențe neplăcute; ei au dreptul

să ceară ajutor; contactul fizic trebuie să fie plăcut, iar, în caz contrar, copiii au dreptul să spună „Nu!”

6.1.2. Metodologie

- **DURATĂ:** 30–50 minute (pentru copiii de 3-4 ani durata activităților nu va depăși 15-20 min. Pentru a se asigura că conceptele-cheie ale activității sunt însușite de către copii, educatorul poate împărți activitatea în 2 mini-activități).
- Educatorul prezintă Regula „Aici nu se pune mâna” din campania Consiliului Europei. Expri-marea poate fi asemănătoare textelor de mai jos: „Există un grup de adulți care s-au decis să ia mai multe măsuri pentru protecția copiilor și care au elaborat câteva materiale. În această grădiniță noi ne dorim ca fiecare dintre voi să se simtă în siguranță și, astfel, vom învăța câ-teva lucruri. În săptămânile viitoare vom realiza câteva activități, deoarece sunt importante.”
- Educatorul prezintă personajele Kiko și Mâna cu ajutorul istorioarei din carte sau din mate-rialul video.
- Educatorul facilitează discuția despre această istorioară, punând întrebări, de tipul: „Ce a făcut Mâna?”, „Ce a făcut Kiko?”, „De ce Kiko a spus «Nu!»?” sau „Ce ați fi făcut voi?” Mesajul-cheie este acela că un contact fizic poate reprezenta un lucru bun, însă acesta are limite, pe care toată lumea trebuie să le respecte.
- Educatorul invită copiii să deseneze pe o coală de hârtie un exemplu de contact fizic care nu le face plăcere (de ex., sărutarea unei cunoștințe a părinților sau mângâieri care nu le plac). Apoi educatorul îi invită să deseneze, pe o altă coală de hârtie, un exemplu de contact fizic care le face plăcere (de ex. un sărut din partea mamei, o îmbrățișare din partea tatălui sau gâdilituri din partea fraților). Apoi copiii pot comenta asupra unuia sau ambelor desene ale lor, sub moderarea educatorului, pentru a-și explica experiențele și trăirile interioare.
- Pentru a încheia activitatea, educatorul facilitează o rundă de spus „Nu!” la contacte fizice neplăcute sau neadecvate, dând exemple, precum „sărutarea unui străin”, „gâdilitul în locuri care dor”, „îmbrățișare prea lungă” și „când o persoană, alta decât un părinte sau medicul tău, îți cere să îți atingi organele genitale”, iar copiii trebuie să răspundă strigând tare „Nu!”
- Pentru copiii mai mici – de 3–4 ani, – activitatea menționată supra poate fi precedată de o activitate, referitoare la diversitatea umană – asemănări și deosebiri fizice dintre oameni, precum și la cunoașterea corpului uman/propriu și necesitatea protejării zonelor intime (ceea ce e sub chiloței). „Kiko și Mâna” (<https://www.youtube.com/watch?v=N4Xs0LoE-Cg>).

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- Este important să se prezinte cu claritate Regula „Aici nu se pune mâna”, care afirmă următoarele: „Nimeni nu te poate atinge sub chiloței – cu excepția părinților, a medicului sau a asistentei medicale, iar aceștia trebuie să aibă un motiv, ca de ex., să te spele sau să te vindece.” Copiii pot gândi foarte literal și pot să nu permită un contact legitim, decât dacă li se spune în mod expres că acest lucru este permis.

6.1.3. Concepte-cheie

- Toți oamenii pățesc lucruri neplăcute la un moment dat. Pentru a fi în siguranță, fiecare per-soană trebuie să știe cum să își dea seama că nu se simte bine și să ceară ajutor.
- Atunci când copiilor li se întâmplă lucruri rele, adulții au responsabilitatea să reacționeze în mod corespunzător și să îi protejeze. Copiii pot ajuta adulții să îi protejeze, spunându-le când nu se simt bine și solicitând ajutor.
- Contactul fizic și manifestările de afecțiune (de ex., săruturi, îmbrățișări, gâdilituri) sunt

adevrate atâta timp, cât copiii se simt bine. Aceste gesturi nu trebuie niciodată să fie forțate.

- Atunci când copiilor nu le place un anumit tip de contact, ei au dreptul să spună „Nu!” și să solicite ajutor.

6.1.4. Materiale

- Cartea *Kiko și Mâna* (în format original sau imprimată color).
- Materialul video *Kiko și Mâna* și mijloace de prezentare (de ex. computer, proiector, ecran, TV).
- Hârtie și materiale pentru desen (de ex. creioane, carioci, guași, acuarele și pensule).

6.2. SESIUNEA 2: „DRAGOSTE BUNĂ” ȘI „DRAGOSTE REA”

6.2.1. Obiective

- Introducerea conceptelor de „dragoste/afecțiune bună” și „dragoste/afecțiune rea”, delimitarea acestora de către copii.
- Copiii vor corela noțiunile „dragoste” și „atenție”, inclusiv responsabilitatea pentru relații.

6.2.2. Metodologie

- **DURATĂ:** 30–50 minute. Această activitate poate fi replicată în câteva activități pentru a se asigura că toți copiii au însușit toate conceptele cheie (a se vedea 6.2.4. Concepte cheie).
- Educatorul începe prin a întreba copiii ce își amintesc din sesiunea anterioară și se asigură că au fost acoperite toate mesajele-cheie anterioare.
- Educatorul întreabă copiii: „Gândiți-vă la o persoană pe care o considerați că vă iubește. Cum știți că vă iubește?” Apoi educatorul facilitează conversația, încercând să accentueze elementele descrise drept „dragoste bună” (a se vedea Capitolul 6.2.3, „Concepte-cheie”).
- Educatorul spune câteva povestioare scurte, iar copiii trebuie să identifice tipul de dragoste/afecțiune implicat în povești și, în cazul unei „dragoste/afecțiuni bune”, să ridice cartonașul sau eticheta verde sau în cazul unei „dragoste/afecțiuni rele” – să le utilizeze pe cele roșii.

„O fată îi spune prietenului său că este tristă, iar prietenul o îmbrățișează și o roagă să îi povestească.”	Dragoste bună – este plăcută și oferă sprijin.
„Un băiat ascunde jucăria fratelui său mai mic pentru a se putea juca cu ea mai târziu.”	Dragoste rea – băiatul folosește cunoștințele despre fratele său pentru a-i provoca suferință.
„O fată se supără pe sora sa și o insultă.”	Dragoste rea – atunci când iubești o persoană, o respecti chiar și atunci când ești supărat pe ea.

„Un băiat este obosit, iar prietenul său se oferă să îi care bagajul.”	Dragoste bună – îi ușurează situația și îi oferă ajutor.
„O fată nu își lasă prietena să meargă la toaletă, deoarece sunt în mijlocul unui joc.”	Dragoste rea – dacă un prieten trebuie să meargă la toaletă, trebuie să respecti acest lucru, deoarece implică bunăstare fizică. Fata trebuie să își aștepte prietena să revină.
„Un băiat îi spune prietenei sale că dacă aceasta nu împarte desertul cu el, nu vor mai fi prieteni.”	Dragoste rea – condiționată de conformare.
„O fată vede cum prietena sa cade și se rănește, și atunci se duce la educator să ceară ajutor.”	Dragoste bună – protecție și ajutor.
„Un băiat surprinde doi copii care râd de prietenul lor și, stând alături de ei, le spune să se oprească.”	Dragoste bună – protecție și grijă.

- Educatorul cere copiilor să prezinte propriile experiențe și să le transmită grupului pentru discuție. Astfel, se va verifica dacă conceptele-cheie sunt înțelese; ele pot fi explicate suplimentar dacă este cazul.
- Educatorul întreabă copiii: „Ce ați face pentru o persoană pe care o iubiți?” Copiii pot să deseneze sau să scrie / să spună mici exemple (de ex., „o îmbrățișez dacă este tristă”, „o ajut pe mama să pună masa”, „îl ajut pe tatăl meu la treburile zilnice”, „mă joc cu fratele meu mai mic pentru a-l face fericit”). Lucrările sunt afișate împreună, iar copiii pot comenta asupra lor și, cu ajutorul educatorului, descoperă toate conceptele-cheie prezentate.

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- Activitățile cu utilizarea istorioarelor sunt mai eficiente împreună cu cartonașe sau etichete de două culori, deoarece presupune un element vizual (culoare) și o mișcare (ridicarea mâinii sau mișcarea pentru lipirea etichetei). Atunci când copiii consideră că o istorioară reprezintă un exemplu de „dragoste/afecțiune bună”, ei ridică cartonașul verde sau lipesc eticheta verde pe tablă. Atunci când consideră că o istorioară reprezintă un exemplu de „dragoste/afecțiune rea”, ei folosesc cartonașul roșu / eticheta roșie.
- Educatorul poate prezenta alte istorioare pentru a se asigura că aceste concepte au fost înțelese de către copii.

6.2.3. Concepte-cheie

- Nu toate tipurile de dragoste și afecțiune sunt bune. Anumite forme de dragoste și afecțiune sunt rele și rănesc una sau mai multe persoane.
- Dragostea și afecțiunea bună reprezintă dragostea combinată cu atenția pentru o persoană care crește și prosperă ca urmare a acestora. Printre exemplele de dragoste bună se numără:
 - ▶ respect față de persoana respectivă – fără umilință;

- ▶ grijă față de persoana respectivă și protejarea ei;
 - ▶ contact fizic plăcut (de ex., săruturi, îmbrățișări, gâdilături);
 - ▶ comunicarea unor mesaje plăcute (de ex. „te iubesc”, „mă bucur să te văd”, „îmi place cum cânti / te joci / dansezi”);
 - ▶ ascultarea și oferirea de sfaturi;
 - ▶ petrecerea timpului împreună (de ex. la joacă, la masă, vorbind);
 - ▶ oferirea de ajutor atunci când aceasta are probleme.
- Dragostea și afecțiunea rea reprezintă dragostea care nu implică atenție, care nu permite dezvoltarea adecvată a persoanei respective sau care este utilizată pentru a o traumatiza. Ea include:
 - ▶ obligarea celeilalte persoane să se auto-rănească sau să rănească alte persoane;
 - ▶ permiterea situațiilor care traumatizează cealaltă persoană.
 - Când o persoană ne iubește „bine”, trebuie cel puțin să o respectăm, chiar dacă nu o iubim.
 - Când o persoană ne iubește „rău”, trebuie să ne distanțăm de ea și să solicităm ajutorul adulților de încredere.

6.2.4. Materiale

- Cartonaje sau etichete verzi.
- Hârtie verde (preferabil) și materiale pentru desen (de ex. creioane).
- Bandă adezivă pentru postarea desenelor pe perete sau pe o tablă.

6.3. SESIUNEA 3: ÎNCREDERE ȘI SECRETE

6.3.1. Obiective

- Reflecții privind încrederea, intimitatea și secretele.
- Introducerea conceptului de „secrete bune” și „secrete rele”, delimitarea acestora de către copii.
- Elaborarea criteriilor pentru diferențierea între „secrete bune” și „secrete rele”.

6.3.2. Metodologie

- **DURATĂ:** 30–50 minute.
- Educatorul începe prin a întreba copiii ce își amintesc din sesiunea anterioară și se asigură că au fost acoperite toate mesajele-cheie anterioare.
- Educatorul prezintă conceptele de „încredere” și „intimitate”.
- Educatorul explică conceptul de „secrete bune” și „secrete rele”, dând exemple și răspunzând la întrebările copiilor.
- Educatorul spune câteva povestioare scurte, iar copiii trebuie să identifice exemple de „secrete bune” și „secrete rele”, prezentându-și motivarea, fapt care îi ajută să proceseze diversele elemente ale conceptelor-cheie. Poveștile pot fi preluate din tabelul de mai jos.

„Mama ta îți spune că veți cumpăra un cadou pentru tatăl tău, dar nu trebuie să-i spui pentru că este o surpriză.”

Secret bun – mama cunoaște secretul, iar tatăl îl va afla în curând, iar acest lucru este plăcut.

<p>„Prietenă ta îți spune că e îngrijorată datorită certurilor de acasă, dar nu vrea să spună nimănui despre aceasta.”</p>	<p>Secret rău – prietenă suferă, iar păstrarea secretului va răni ambii copii (și poate provoca traume). Copiii trebuie să spună secretul educatorului sau unui adult de încredere.</p>
<p>„Bunica ta îți cumpără dulciuri când te întorci de la școală, însă spune că nu trebuie să le zici părinților pentru că s-ar putea supăra.”</p>	<p>Secret rău – copiii nu trebuie să aibă secrete față de părinți, în special, dacă este implicată o persoană în care au încredere. Dacă bunica vrea să îți cumpere dulciuri, trebuie să se poată justifica în fața părinților și nu să se ascundă de ei.</p>
<p>„Părinții tăi îți explică că vei avea un frățior sau o surioară, dar că nu trebuie să spui nimănui, în special, mătușii care vine azi în vizită, deoarece doresc să anunțe întreaga familie în weekend.”</p>	<p>Secret bun – aceasta este o veste bună, iar păstrarea secretului reprezintă o dovadă de atenție față de întreaga familie.</p>
<p>„Prietenul tău îți spune că îi place o fată din clasa/grupa ta, dar nu trebuie să spui nimănui.”</p>	<p>Secret bun – un prieten îți împărtășește informații intime despre un lucru care nu provoacă traume. Dacă divulgi acest secret altor persoane, prietenul tău se va simți stânjenit.</p>
<p>„Vezi doi băieți din grupă care ascund creionul preferat al unui alt băiat, iar aceștia îți spun să păstrezi tăcerea deoarece este o glumă, însă tu crezi că el va plânge, atunci când nu îl va găsi.”</p>	<p>Secret rău – acei copii pot râde, însă fapta lor provoacă suferință băiatului și, astfel, trebuie să vorbești cu educatorul.</p>
<p>„Verișoara ta te roagă să îi arăți lenjeria intimă și ce se află sub ea. Când îi amintești Regula „Aici nu se pune mâna” din Kiko și Mâna, ea îți spune că acesta este secretul vostru, deoarece ești verișorul/verișoara ei preferat/ă și alte persoane nu înțeleg.”</p>	<p>Secret rău – implică încălcarea Regulii „Aici nu se pune mâna” și te face să te simți rău.</p>
<p>„Fratele tău mai mare îți spune că a luat note mici la examene, însă nu trebuie să îi spui tatălui vostru, atunci când vă ia de la școală, deoarece vrea să spună acest lucru ambilor părinți acasă.”</p>	<p>Secret bun – implică atenție (oferă fratelui mai mare un loc și un moment potrivit pentru comunicarea veștilor).</p>

- Pentru copiii mai mici – de 3–4 ani, – pot fi propuse imagini/fotografii/desene cu fapte bune și fapte rele. Educatorul întreabă copiii: „Ce este în imagine?” – Un băiat o supără pe o fetiță / bate o pisică / sparge o cană etc... Se discută: este un secret pe care trebuie să-l ascundem? Este un secret bun sau un secret rău?
- Educatorul poate cere copiilor să prezinte propriile exemple de secrete, iar restul clasei/grupei să decidă dacă acestea sunt „secrete bune” sau „secrete rele”, sub îndrumarea educadorului.

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- Pentru a corela acest exercițiu cu sesiunea anterioară, copiii pot evalua istorioarele, folosind aceleași cartonașe: verde pentru „secrete bune” și roșii pentru „secrete rele”.
- La pregătirea altor istorioare, este util să se realizeze un test cu 1–2 copii, deoarece anumite exemple pot fi prea dificile pentru această vârstă.
- Această sesiune implică utilizarea mai multor cuvinte, decât altele. Dacă este cazul, educatorul poate propune elaborarea unei liste de „secrete bune” și „secrete rele” pentru clasă/grupă, pentru a înregistra sesiunea.

6.3.3. Concepte-cheie

- Încrederea este importantă pentru toată lumea, deoarece noi toți trebuie să ne bazăm pe alte persoane. Cu toate acestea, încrederea nu trebuie utilizată niciodată pentru a face rău altor persoane.
- Există lucruri în viață pe care oamenii nu le comunică altor persoane: le numim „secrete”. Unele sunt „secrete bune”, iar altele sunt „secrete rele” și este important să le clasificăm astfel.
- „Secretele bune” sunt acelea, pe care copiii le comunică părinților (cu excepția surprizelor, caz în care părinții vor afla secretul curând), pe care le păstrăm, deoarece ținem la alte persoane sau nu vrem să rănim pe nimeni.
- „Secretele rele” sunt cele despre care copiilor li se spune că nu trebuie să le divulge părinților (sau educatorilor, sau familiei), care sunt secrete, datorită sentimentelor de rușine sau vină, sau care implică traume pentru o persoană. Ele sunt apăsătoare, nocive și chiar dezgustătoare.
- „Secretele rele” trebuie dezvăluite cât de curând posibil unui adult de încredere. Dacă o persoană nu reacționează prin asigurarea protecției noastre, trebuie să spunem altcuiva.
- Dacă cineva ne iubește cu „dragoste/afecțiune bună”, nu ne va spune să păstrăm un „secret rău”. Dacă cineva ne spune să păstrăm un „secret rău”, nu ne iubește cu „dragoste/afecțiune bună”.

6.3.4. Materiale

Cartonașe sau etichete verzi.

6.4. SESIUNEA 4: SOLICITAREA AJUTORULUI

6.4.1. Obiective

- Ajutarea copiilor să identifice persoanele specifice la care pot apela pentru ajutor.
- Învățarea copiilor să își dea seama că se pot ajuta reciproc.
- Exersarea metodelor pentru solicitarea ajutorului.
- Identificarea copiilor care au foarte puține persoane protective în rețelele lor.

6.4.2. Metodologie

- **DURATĂ:** 30–50 minute.
- Educatorul începe prin a întreba copiii ce își amintesc din sesiunea anterioară și se asigură că au fost acoperite toate mesajele-cheie învățate la activitatea precedentă.
- Educatorul întreabă: „Ce face Kiko, când Mâna a cerut să îl atingă sub lenjeria intimă?” „Dar ce ați face voi, dacă Mâna vă va cere vouă să vă atingă sub lenjeria intimă?” Copiii își vor aminti că a spune „Nu!” este un mesaj-cheie din Activitatea 1. Educatorul îi invită să sugereze alte acțiuni posibile, asigurându-se că acestea includ evitarea situației (fuga sau îndepărtarea din locație) și să solicite ajutor.
- Este important să se sublinieze că solicitarea de ajutor reprezintă un semn de curaj și nu unul de slăbiciune, deoarece acest lucru contribuie la obținerea unei soluții pe termen lung.
- Educatorul întreabă copiii: „Cui îi ceri ajutorul? Cum ceri ajutorul?” Copiii pot desena pe etichete fiecare persoană ajutătoare, iar educatorul îi invită să lipească etichetele pe o coală mare de hârtie sau carton pentru a crea o hartă: anumite persoane pot face parte din școală (de ex. învățători, educatori, îngrijitori, alți copii), alții pot fi membri ai căminului (de ex., familii – părinți, frați, bunici), iar alții sunt persoane care pot fi găsite în spații publice (de ex., un polițist, un vânzător, un formator).
- Educatorul folosește exemple, pentru a le reaminti copiilor sesiunile anterioare, întrebând: „Ce au în comun toate aceste persoane?” Educatorul ajută copiii să identifice caracteristicile de bază, prezentate în conceptele-cheie.
- Educatorul trebuie să încerce să rețină copiii care au puține (sau niciuna) persoane de încredere și îi poate încuraja să găsească astfel de persoane la grădiniță (în special, atunci când familia nu pare suficient de protectoare).

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

- Scopul acestui exercițiu nu este evaluarea modului în care copiii percep oamenii din mediul lor, ci să îi ajute să identifice factorii de protecție relevanți, indiferent dacă este vorba despre adulți sau alți copii. Cu toate acestea, este important să se sublinieze că dacă acești copii nu pot găsi un mod de solicitare a ajutorului, nu este vina lor și că adulții sunt responsabili pentru protecția lor.

6.4.3. Concepte-cheie

- Principalele răspunsuri pe care copiii trebuie să le rețină atunci când cineva încearcă să le facă rău sunt:
 - ▶ să spună „Nu!”;
 - ▶ să evite situația prin îndepărtarea de locul respectiv;
 - ▶ să solicite ajutor.
- Curajul nu înseamnă rezolvarea problemelor de unul singur – uneori mai curajos este să se solicite ajutor pentru soluționarea definitivă a situației dăunătoare.
- Persoanele, la care copiii pot apela pentru ajutor, pot fi membrii familiei, persoane din grădiniță (atât adulți, cât și alți copii în care au încredere) și profesioniștii, care pot proteja copiii (de ex., poliție, autorități).
- Persoanele, în care copiii pot avea încredere, trebuie să prezinte următoarele caracteristici:
 - ▶ manifestă respect față de copil (Activitatea 1).

- ▶ iubesc copiii cu „dragoste/afecțiune bună” (Activitatea 2).
- ▶ copilul poate vorbi cu ele și există încredere (Activitățile 2 și 3).
- ▶ nu au forțat niciodată copilul să facă ceva rău (Activitatea 3).
- Alți copii pot reprezenta persoane de încredere pentru copii, în special prietenii lor.

6.4.4. Materiale

- Etichete.
- Materiale pentru desen (de ex. creioane).
- O coală mare de hârtie sau carton, sau mai multe coli pentru a crea o suprafață mare.

6.5. SESIUNEA 5: „CE AM ÎNVĂȚAT DE LA KIKO ȘI MÂNA” – SESIUNE COMUNĂ CU PĂRINȚII

6.5.1. Obiective

- Ajutarea copiilor să prezinte părinților și familiilor ce au învățat.
- Consolidarea mesajelor cheie, deoarece copiii trebuie să le cunoască în scopul prezentării.
- Crearea unui flux de comunicare între copii și părinții lor despre sentimente, siguranță și solicitarea de ajutor.
- Stabilirea unei comunități de încredere, la care copilul poate apela atunci când este nevoie.

6.5.2. Metodologie

- **DURATĂ:** 40–60 minute pentru pregătire și 15–30 minute pentru activitatea cu familia – copii și părinți/reprezentanți legali ai copiilor.
- În timpul pregătirii, educatorul ajută copiii să recunoască materialele și conținutul pe care vor să le prezinte părinților. Poate avea loc o distribuție de roluri (de ex., copiii care vor prezenta fiecare concept-cheie, copiii care vor prezenta desenele și harta de protecție) și scurte repetiții în zilele premergătoare sesiunii cu părinții.
- Așa cum se arată în Activitatea 9, „Părinții și familiile în calitate de aliați”, părinții au primit deja câteva informații legate de activitățile derulate cu copiii lor. Sesiunea comună cu părinții nu trebuie să aibă loc înainte ca părinții să fie informați despre modul de răspuns la mesajele prezentate.
- Educatorul prezintă sesiunea și facilitează participarea fiecărui copil (de ex. prezentarea istorioarei *Kiko și Mâna*, relatarea istorioarei, explicarea unui concept-cheie, prezentarea unui desen pentru regula „Nu!”).
- Educatorul inițiază o rundă de întrebări ale părinților, pe care aceștia le pot adresa copiilor. Părinții încearcă să clarifice conceptele prezentate de copii sau să reformuleze mesajele-cheie, pentru a se asigura că copii au înțeles corect conceptele.
- De asemenea, educatorul poate invita părinții să prezinte propriile exemple de „dragoste bună” și „dragoste rea”, „secrete bune” și „secrete rele”, persoanele la care apelează pentru ajutor, sau persoanele pe care vor să le adauge pe harta încrederii și ajutorului. Părinții pot scrie unul sau două cuvinte, sau pot face un mic desen al situației, folosind etichetele și aplicându-le pe tablă sau pe o coală mare de hârtie sau de carton.
- Pentru a încheia activitatea, educatorul poate invita toată lumea, copii și adulți, să răspundă

la întrebarea „Ce v-a plăcut cel mai mult?”, care poate contribui la evaluarea întregului proces.

- Pentru continuarea conversației după încheierea activităților, educatorul poate invita toată lumea, copii și adulți, să „ne spuneți ce lucruri doriți să mai aflați și care nu au fost discutate”. Acest lucru poate oferi idei pentru activități viitoare la grădiniță și pentru discuții ulterioare în familie. Această parte poate fi desfășurată cu ajutorul etichetelor care pot fi postate pe tablă.

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

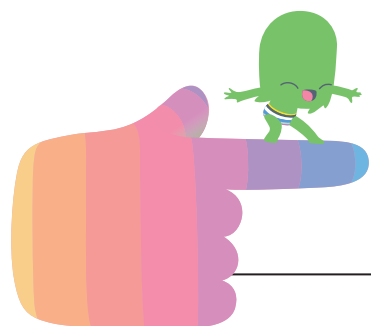
- Participarea și evidențierea copiilor în această sesiune poate îmbunătăți procesul de învățare, deoarece explicarea acestor lucruri în fața familiei îi va face să analizeze măsura în care au înțeles mesajele-cheie. Educatorul trebuie să se asigure că fiecare copil își cunoaște rolul și că este mulțumit de el. Dacă anumiți copiii preferă să nu vorbească, ei pot ajuta alți copii care prezintă materialele, indicând desenele sau contribuind într-un alt fel. Dacă un copil nu dorește să participe la sesiune, educatorul trebuie să accepte acest lucru și să se asigure că părinții nu își obligă copilul să participe dacă acesta nu dorește.
- Părinții pot avea întrebări după această sesiune. Educatorul trebuie să își rezerve timp pentru a asculta părinții după sesiune, și eventual în absența copiilor, asigurând discreția.
- Anumiți părinți pot dori să afle mai multe lucruri despre educația emoțională și sexuală și despre modul de abordare a acestor probleme cu copiii lor. Educatorul poate oferi sugestii privind modul de abordare atât acasă cât și la grădiniță.

6.5.3. Concepte-cheie

- Copiii vor fi învățați câteva mesaje-cheie valoroase, iar atât copiii cât și părinții vor avea de câștigat prin împărtășirea acestor cunoștințe.
- Obiectivul acestor activități este stabilirea unui mod de comunicare în familie și la grădiniță care încurajează protecția, siguranța și bunăstarea copiilor, însă acesta nu reprezintă sfârșitul. Conversațiile legate de respect, „dragoste bună” și „dragoste rea”, „secrete bune” și „secrete rele”, și de solicitarea de ajutor trebuie să fie purtate frecvent pentru a se asigura că aceste mesaje sunt bine cunoscute pe măsură ce copiii cresc.
- Atunci când părinții împărtășesc propriile experiențe și exemple (adaptate în funcție de vârstă și nivelul de înțelegere) cu copiii lor, copiii își îmbunătățesc relația cu părinții și se simt mai confortabil în a le comunica situațiile neplăcute și traumatizante.

6.5.4. Materiale

- Etichete.
- Materiale pentru desen (de ex. creioane).
- O coală mare de hârtie sau carton, sau mai multe coli pentru a crea o suprafață mare.

7. Concluzii: asigurarea protecției

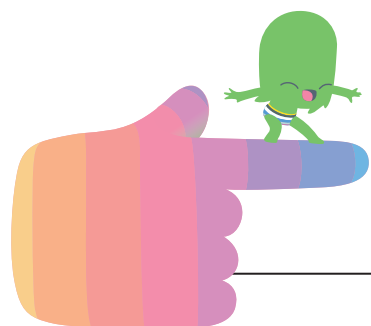
Copilăria este considerată o vârstă inocenței, a necunoașterii. Astfel ea reprezintă o perioadă lipsită de griji, dedicată speranțelor și bucuriilor – sau suferință atunci când copilul este victima unor abuzuri care nu sunt identificate și nu sunt oprite. Atunci când copiii realizează că pot vorbi despre suferința lor și despre experiențele neplăcute, se simt mai puternici: cunosc mai bine valorile care trebuie urmate, comportamentele pe care trebuie să le accepte și acțiunile pe care trebuie să le respingă și să le denunțe, și știu foarte bine la cine trebuie să apeleze pentru ajutor. În multe cazuri, acest lucru va fi suficient pentru prevenirea abuzului. Însă în alte situații copilul va fi victima abuzului sexual, însă dacă știe să îl recunoască și cum trebuie să reacționeze el poate fi capabil să găsească ajutor și sprijin și să îi pună capăt mai rapid.

Copiii învață mult mai bine atunci când se simt protejați. Din acest motiv instituțiile educaționale trebuie să reprezinte medii sigure și protectoare²⁰ în scopul îndeplinirii obiectivelor lor. Educația copiilor în perioada grădiniței include abordarea tuturor aspectelor afective ale existenței lor, în special a celor care presupun riscuri. Astfel, programele de prevenire trebuie să reprezinte un element central în asigurarea că grădinițele reprezintă medii sigure și protectoare, în care copiii pot învăța și își pot dezvolta întregul potențial.

Prevenirea abuzului sexual asupra copiilor, așa cum este prezentată în acest ghid, presupune asigurarea protecției la toate nivelele. În primul rând, prevenirea îmbunătățește siguranța în contextul experiențelor copiilor legate de propriile corpuri și sentimente, ajutându-i să identifice experiențele neplăcute și situațiile îngrijorătoare. În al doilea rând, ea generează un mediu care promovează comunicarea în sala de clasă în care se poate discuta liber despre putere și iubire, și siguranța în familie în care copiii pot discuta despre sexualitate și relații interpersonale. Și, în final, măsurile de prevenire indică copiilor și adulților strategii clare pentru solicitarea de ajutor atunci când este necesar.

O ultimă remarcă despre rolul învățătorilor și educatorilor: adulții nu educă doar prin cunoștințele sau tehnicile lor, ci prin întreaga lor personalitate. Din acest motiv procesul de pregătire descris în prezentul ghid este bazat în primul rând pe experiență. Vom putea observa violența din viața copiilor doar atunci când cunoaștem nivelul de violență din viețile noastre. Vom putea combate abuzul de putere care poate fi exercitat asupra copiilor doar atunci când vom deveni conștienți de utilizarea puterii (pentru protecție sau pentru agresiune, pentru îngrijire sau pentru a cauza traume) în contextul interacțiunilor noastre. Vom putea gestiona conflictele din sala de clasă și de pe terenul de joacă într-o manieră care oferă copiilor modele adecvate de urmat doar atunci când ne vom asuma angajamentul să iubim cu „dragoste bună” și să evităm sau să reducem efectele provocate de „dragostea rea”. Iar acest efort nu este limitat doar la ateliere și la cursuri de instruire – el reprezintă o atitudine care trebuie cultivată zi de zi. Și va fi meritat efortul, deoarece conduita și exemplul nostru nu doar vor proteja, ci vor și inspira copiii din jurul nostru.

20 Horno, P. (2018), Promotion of safe and protective environments at SOS Children's Villages in Latin America and the Caribbean, [San José de Costa Rica]: SOS Children's Villages International, disponibil la www.espiralesci.es/promotion-of-safe-and-protective-environments-and-conscious-affectivity-as-professional-competence; Romeo, F. J., & Horno, P. (2018), Materials for the campaign „Child Sexual Abuse Stays Offside” for the prevention and detection of child sexual abuse in sports, Madrid: Consejo Superior de Deportes, disponibil la www.espiralesci.es/materials-for-the-campaign-child-sexual-abuse-stays-offside-prevention-and-detection-of-child-sexual-abuse-in-sports

8. Referințe

8.1 PUBLICAȚII

- Consiliul Europei (2007), *Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention)*, ETS No. 201, Council of Europe, Strasbourg Consiliul Europei, disponibil la www.coe.int/en/web/children/convention.
- Consiliul Europei (2010), *Protecting children from sexual violence: a comprehensive approach*, Strasbourg: Consiliul Europei, disponibil la www.coe.int/t/dg3/children/1in5/WhatWeKnow/Publication_en.asp.
- Interagency Working Group on Sexual Exploitation of Children and ECPAT (2016), *Terminology guidelines for the protection of children from sexual exploitation and sexual Abuse*, Bangkok, disponibil la <http://luxembourgguidelines.org>.
- Horno, P. (2005), *Love, power and violence: a comparative analysis of physical and humiliating punishment patterns*, Madrid: Save the Children, disponibil la www.espiralesci.es/wp-content/uploads/2010/09/Love_Power_and_Violence_Pepa_Horno.pdf.
- Horno, P. (2011), „Training professionals – An essential strategy for eradicating child sexual abuse”, Consiliul Europei, *Protecting children from sexual violence: a comprehensive approach* (pp. 143–51), Strasbourg: Consiliul Europei, disponibil la www.coe.int/t/dg3/children/1in5/Source/PublicationSexualViolence/Horno.pdf.
- Horno, P. (2018), *Promotion of safe and protective environments at SOS Children’s Villages in Latin America and the Caribbean*, [San José de Costa Rica]: SOS Children’s Villages International, disponibil la www.espiralesci.es/promotion-of-safe-and-protective-environments-and-conscious-affectivity-as-professional-competence.
- Horno, P., & Romeo, F. J. (2011), *La regla de Kiko: guía dicáctica para educadores*, Madrid: FAPMI & Council of Europe, available at www.ecpat-spain.org/imagenes/auxiliar/kiko_01_Guia%20Did%C3%A1ctica.pdf.
- Llorca, K., & McElvaney, R. (2010), „Overview of the nature and extent of child sexual abuse in Europe”, Consiliul Europei, *Protecting children from sexual violence: a comprehensive approach* (pp. 13–43), disponibil la www.coe.int/t/dg3/children/1in5/Source/PublicationSexualViolence/Llorca-McElvaney.pdf.
- Lyles, A., Cohen, L., & Brown, M. (2009), *Transforming communities to prevent child sexual abuse and exploitation: a primary prevention approach*, Oakland, CA: Prevention Institute, disponibil la www.preventioninstitute.org/sites/default/files/publications/Transforming%20Communities%20to%20Prevent%20Child%20Sexual%20Abuse.pdf.
- Milovidov, E. (2016), *Parenting in the digital age: parental guidance for the online protection of children from sexual exploitation and sexual abuse*, Strasbourg: Consiliul Europei, disponibil la <https://rm.coe.int/digital-parenting-/16807670e8>.

- Pinheiro, P. S. (2006), *Rights of the child: note by the Secretary-General. Report of the independent expert for the United Nations study on violence against children*, Geneva: Organizația Națiunilor Unite, disponibil la <https://digitallibrary.un.org/record/584299>.
- Pinheiro, P. S. (2006), *Report of the independent expert for the United Nations study on violence against children*, Geneva: Organizația Națiunilor Unite, disponibil la <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Study/Pages/StudyViolenceChildren.aspx>.
- Romeo, F. J., & Horno, P. (2018), *Materials for the campaign „El abuso sexual infantil queda fuera de juego” („Child Sexual Abuse Stays Offside”) for the prevention and detection of child sexual abuse in sports*, Madrid: Consejo Superior de Deportes, versiunea în limba engleză de V. Kennedy & F. J. Romeo, disponibilă la www.espiralesci.es/materials-for-the-campaign-child-sexual-abuse-stays-offside-prevention-and-detection-of-child-sexual-abuse-in-sports. Aceasta conține:
 - ▶ *Three Activity guides for the prevention of child sexual abuse for coaches and physical education teachers* – for ages 3 to 6, 7 to 12, and 13 to 17;
 - ▶ *Guide for the detection of child sexual abuse in sports for professionals*;
 - ▶ *Quality Standards to create safe and protective spaces for children and adolescents in sports*.

8.2 RESURSE INTERNET: SITE-URI WEB ȘI MATERIALE VIDEO

- Site-ul web al Consiliului Europei privind drepturile copilului: www.coe.int/en/web/children/home.
- Site-ul web al Consiliului Europei privind campania Unul din cinci (creat în 2010) împotriva abuzului sexual asupra copiilor: www.coe.int/t/dg3/children/1in5/WhatWeKnow/Publication_en.asp.
- Site-ul web al Consiliului Europei pentru materiale pentru copii cu vârste între 3 și 6 ani legate de *Kiko și Mâna*, în mai multe limbi, inclusiv materiale video (creat în 2011): www.coe.int/en/web/children/kiko.
- Site-ul web al Consiliului Europei privind campania Start to Talk împotriva abuzului sexual asupra copiilor în sport, inclusiv materiale video (creat în 2018): www.coe.int/en/web/sport/start-to-talk.
- Site-ul web al Consiliului Europei pentru proiectul comun al Uniunii Europene și Consiliul Europei Pro Safe Sport + (PSS+) (dezvoltat în 2017), care vizează violența sexuală asupra copiilor în sport: <https://pjp-eu.coe.int/en/web/pss>.
- Site-ul web al Consiliului Europei pentru Convenția de la Lanzarote: <https://www.coe.int/en/web/children/lanzarote-convention>
- Site-ul web al Consiliului Europei pentru Ziua internațională a protecției copiilor împotriva exploatării sexuale și abuzului sexual: <https://www.coe.int/en/web/children/end-child-sex-abuse-day>
- Site-ul web al Consiliului Europei pentru materiale pentru copii, părinți, autorități și parlamente, și profesioniști care lucrează cu copii: <https://www.coe.int/en/web/children/our-material>
- Site-ul web al comisarului pentru drepturile omului al Consiliului Europei: <https://www.coe.int/en/web/commissioner>.

RON

www.coe.int

Consiliul Europei este organizația lider în domeniul drepturilor omului pe continentul european. Aceasta include 47 de state membre, inclusiv toate statele membre ale Uniunii Europene. Toate statele membre ale Consiliului Europei au semnat Convenția Europeană a Drepturilor Omului, un tratat conceput să protejeze drepturile omului, democrația și preeminența dreptului. Curtea Europeană a Drepturilor Omului supraveghează punerea în aplicare a Convenției în statele membre.